Ján Hreško

Sprievodca seminárom **Danteho Peklo**

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Filozofická fakulta — Katedra filozofie

Sprievodca seminárom **Danteho *Peklo***

Ján Hreško

Košice 2026

Financované Európskou úniou NextGenerationEU

PLÁN OBNOVY

Publikácia bola financovaná EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V01-00400

Sprievodca seminárom
Danteho *Peklo*
Didaktická príručka

AUTOR
Mgr. Ján Hreško, Ph.D.
Katedra filozofie, Filozofická fakulta, UPJŠ v Košiciach

RECENZENTI
Doc. Mgr. Monika Šavelová, PhD.
Katedra translatológie, Filozofická fakulta, UKF v Nitre

Mgr. Martin Pokorný Ph.D.

GRAFICKÁ ÚPRAVA, SADZBA A ILUSTRÁCIE
Jakub Lenart
www.jakublenart.com

Publikácia je vydaná Univerzitou Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach na základe licencie Creative Commons (CC)

CC BY-NC-SA Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 Licencia umožňuje dielo voľne zdieľať a upravovať len s uvedením autora, bez komerčného použitia a za podmienky, že všetky odvodené diela budú šírené pod rovnakou licenciou.

Za jazykovú úpravu a obsahovú stránku publikácie zodpovedá autor. Dielo bolo vytvorené na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofickej fakulte.

Umiestnenie: unibook.upjs.sk
Dostupné od: 17. 07. 2026

ISBN 978-80-574-0540-5 (e-publikácia)

Obsah

Úvod / **7**

I. Spev prvý: Básnik Dante / **15**

II. Spev druhý: Milujúci Dante / **25**

III. Spev tretí: Sudca Dante / **35**

IV. Čitateľ Dante: Vergíliova *Aeneida* / **45**

V. Spev štvrtý: Vzdelanec a teológ Dante / **53**

VI. Spev piaty: Humanista Dante / **63**

VII. Auguste Rodin: *Brána pekla* / **73**

VIII. Spev šiesty a siedmy: Politik Dante / **83**

IX. Pútnik Komenský: *Labyrint sveta a raj srdca* / **97**

X. Spev ôsmy: Rozhnevaný Dante
& maľba *Dante a Vergílius* Eugèna Delacroixa / **107**

XI. Umelecká tvorba podľa Tarkovského: Film *Andrej Rubľov* / **117**

XII. Spev deviaty a desiaty: Zvedavý Dante / **127**

XIII. Spev jedenásty: Filozof Dante / **141**

XIV. Spev trinásty: Pozorovateľ Dante / **151**

XV. Dokumentárny film *Behemoth* / **161**

XVI. Spev pätnásty a dvadsiaty: Žiak Dante / **169**

XVII. Spev dvadsiaty šiesty: Rečník Dante / **183**

XVIII. Peklo, ktoré Dante nevidel:
Svedectvo z Osvienčimu Prima Leviho / **193**

XIX. Spev tridsiaty prvý a tridsiaty druhý:
Dante jazykovedec / **201**

XX. Spev tridsiaty druhý: Trpiaci Dante
& súsošie *Ugolino a jeho synovia* J. B. Carpeauxa / **213**

XXI. Zobrazovanie diabla v modernej literatúre:
Rady skúseného diabla C. S. Lewisa / **225**

XXII. Spev tridsiaty štvrtý: Kozmológ Dante
& *Danteovská symfónia* Franza Liszta / **233**

Úvod

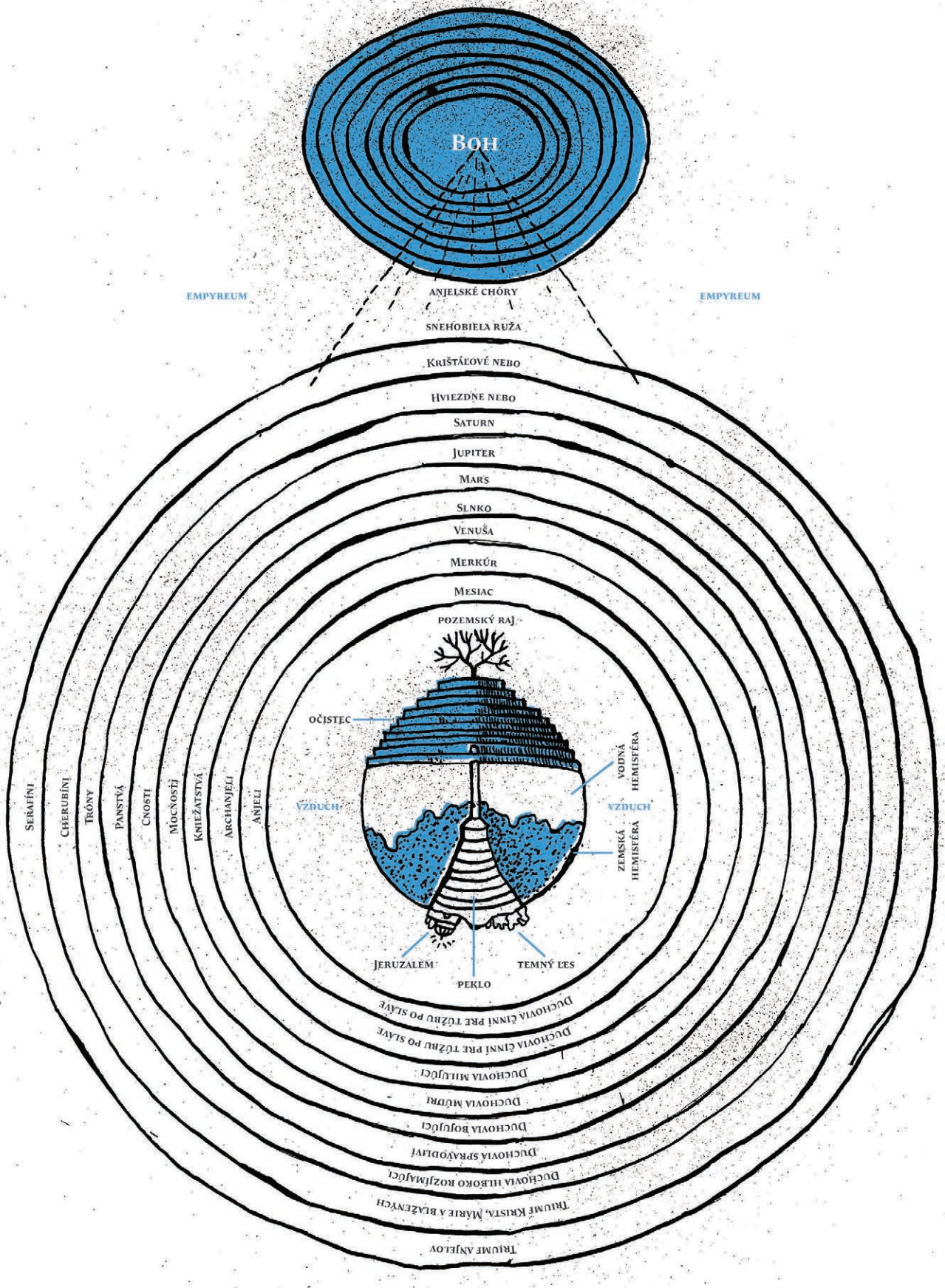
Pre koho bol sprievodca napísaný?

Táto publikácia má charakter metodickej príručky a zároveň sprievodcu seminárom, ktorý sa sústreďuje na najväčšie dielo talianskej literatúry a najznámejšie dielo stredovekej európskej literatúry — Danteho *Komédiu*, konkrétne na jej prvú kantiku *Peklo*. Hlavná časť príručky sa venuje spoločnému výkladu reprezentatívneho výberu spevov. Ich čítanie je doplnené o semináre venované iným literárnym a umeleckým dielam, ktoré Danteho báseň priamo interpretujú alebo nadväzujú na jej základné motívy (cesta za sebapoznaním a spásou duše, trest, utrpenie, hraničné situácie a pod.).

Metodický sprievodca je adresovaný predovšetkým učiteľom nefilologických odborov, ktorí nestratili ambíciu zasväcovať svojich študentov do sveta klasickej literatúry a kultúrnych dejín Európy. Publikácia nie je zameraná na štúdium mŕtveho jazyka, ale je založená na práci s prekladom, ktorý súčasnému čitateľovi najlepšie sprítomní stredovekú epickú báseň a bohatosť Danteho obrazov. Čerpá z výborných slovenských a českých prekladov *Pekla*, ktoré nerezignovali na sprístupnenie obsahovej i formálnej stránky talianskeho originálu. Vlastné štúdium síce žiadna didaktická príručka nenahradí, ale môže čitateľovi poskytnúť sprievodcu na ceste spoznávania jednej z najdôležitejších kníh svetovej literatúry a ukázať mu, ako neprestáva inšpirovať moderných a súčasných umelcov.

Kurz inovatívnym spôsobom nadväzuje na tradičný štýl vyučovania prostredníctvom seminárneho čítania najlepších autorov, ktorý je doposiaľ súčasťou kurikula niektorých európskych, no najmä amerických univerzít (tzv. *liberal arts colleges*). Je určený motivovaným učiteľom, ktorí majú chuť so svojimi študentmi spoznávať to najlepšie, čo bolo v ľudských dejinách napísané a vytvorené. Študentom dáva možnosť aktívne sa zapojiť do objavovania motívov a hodnotového sveta vybraného literárneho prameňa, ktorý nemožno nahradiť žiadnym prerozprávaním, a súčasne sa naň pozrieť očami iných umelcov, zobrazujúcich skúmané motívy odlišným umeleckým jazykom, než je ten literárny. Sprievodca môže, samozrejme, poslúžiť aj motivovanému študentovi pri samoštúdiu a kontrole porozumenia vlastného čítania.

Publikácia je určená taktiež lektorom čitateľských kurzov, ktorí majú záujem viesť a moderovať literárne semináre aj v mimoškolskom prostredí, napríklad v knižniciach. Predstavuje

BOH
EMPYREUM
ANJELSKÉ CHÓRY
EMPYREUM
SNEHOBIELA RUŽA
KRIŠTÁĽOVÉ NEBO
HVIEZDNE NEBO
SATURN
JUPITER
MARS
SLNKO
VENUŠA
MERKÚR
MESIAC
POZEMSKÝ RAJ
OČISTEC
VZDUCH
VZDUCH
VODNÁ HEMISFÉRA
ZEMSKÁ HEMISFÉRA
JERUZALEM
PEKLO
TEMNÝ ĽES
SERAFÍNI
CHERUBÍNI
TRÓNY
PANSTVÁ
ČNOSTI
MOCNOSTI
KNIŽATSTVÁ
ARCHANJELI
ANJELI
DUCHOVIA ČINNÍ PRE TÚŽBU PO SLÁVE
DUCHOVIA ČINNÍ PRE TÚŽBU PO SLÁVE
DUCHOVIA MILUJÚCI
DUCHOVIA MÚDRI
DUCHOVIA BOJUJÚCI
DUCHOVIA SPRAVODLIVÍ
DUCHOVIA HLBOKO ROZJÍMAJÚCI
TRIUMF KRISTA, MÁRIE A BLAŽENÝCH
TRIUMF ANJELOV

kompletný program pre ročný vzdelávací kurz (resp. intenzívny polročný kurz). Ten prebieha formou seminárov, v ktorých sa spoločne rozoberajú nielen jednotlivé spevy, ale tiež iné umelecké diela (výtvarné umenie, film a i.) vyžadujúce interpretáciu. Cieľom sprievodcu je hlbšie zoznámenie sa s jedným kľúčovým dielom svetového literárneho kánonu, pričom dôraz nie je kladený primárne na školskú rekapituláciu obsahu či identifikovanie jazykových figúr, ale na jeho pozorné čítanie a reflexiu. Zámerom je prizvať účastníkov k spoločnému diskutovaniu a vlastnému premýšľaniu nad gestami a výrokmi hlavných postáv, nad obrazmi, myšlienkami i celkovým zmyslom literárneho diela. Na príkladoch jeho ďalšej recepcie účastník môže vidieť, ako priamo či nepriamo ovplyvňovalo dejiny umenia i myslenia, a bude môcť objavovať známe aj prekvapivé intertextové súvislosti a alúzie. Ambíciou je vytvoriť čas venovaný literatúre a bezpečný priestor na konfrontovanie vlastných reflexií s ostatnými kolegami.

Aká je metóda kurzu?

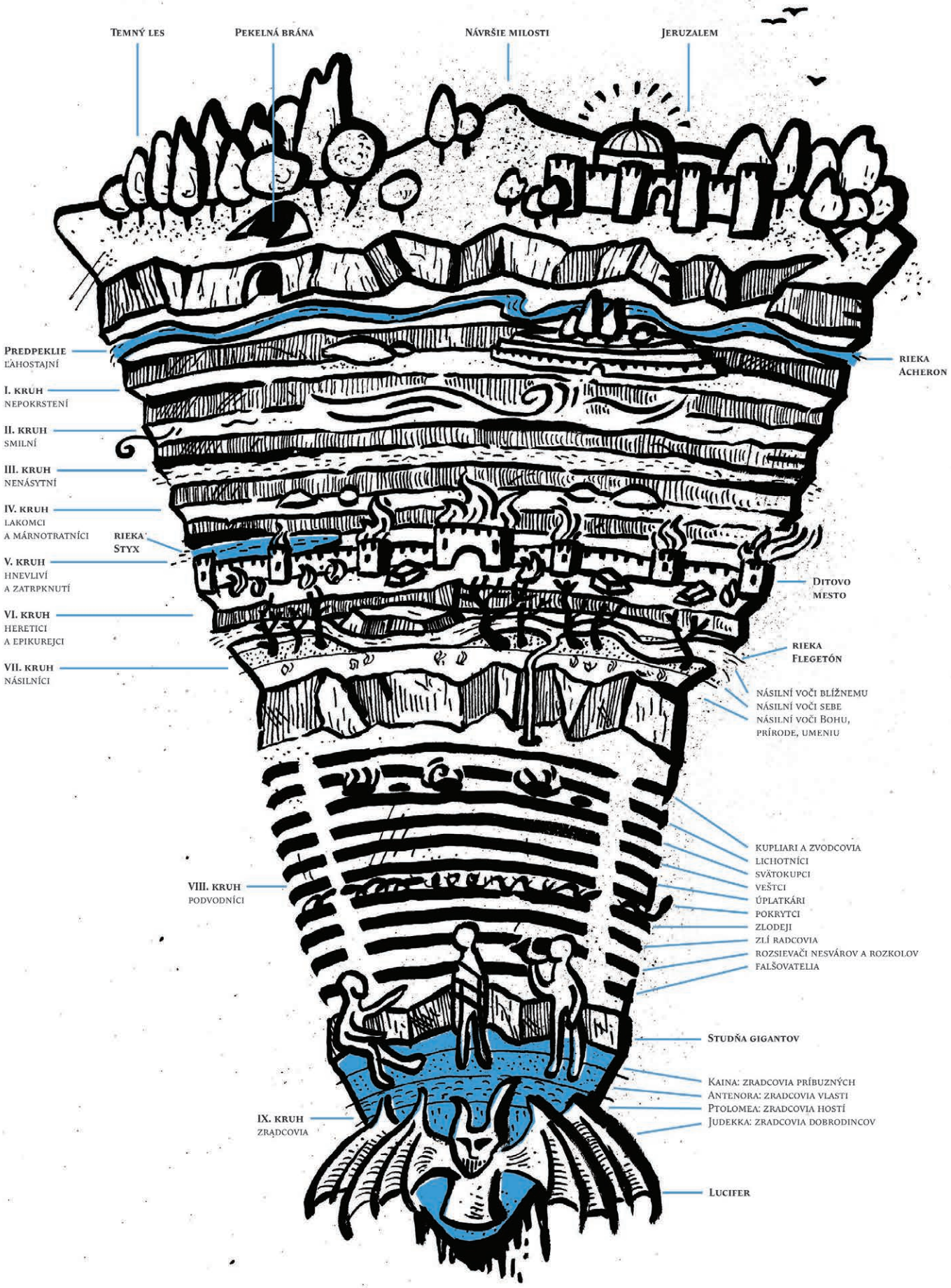
Prvá lekcia predstavuje všeobecný úvod do Danteho *Komédie* a je doplnená o čítanie a výklad prvého spevu. Nasledujú ďalšie lekcie a seminárne čítania vybraných spevov, ktoré sú popretkávané špeciálmi o súvisiacich literárnych a iných umeleckých dielach. Špecifikom tohto kurzu je členenie jednotlivých lekcií — tie postupne predstavujú Alighieriho ako osobnosť mnohých tvárí a záujmov, ktoré sa zrkadlia v texte. Zohľadňujú sa tak nielen autobiografické a historické odkazy v diele, ale aj samotný fakt, že autor prepojil postavu rozprávača a hlavného hrdinu so sebou samým.

Metóda textových seminárov je cielene zameraná na podporu aktívnej participácie účastníkov na učení sa a pri čítaní podporuje systematickú prácu s pamäťou. Kurz predpokladá vlastné oboznámenie sa účastníkov s vybranými spevmi, prípadne inými dielami, a to ešte pred samotným seminárom. V prípade školského prostredia sa osvedčilo písanie krátkych reflexií na vybraný text pred seminárom, z ktorých študentovi zostane čitateľský denník.

V prvej časti stretnutia — za sprievodu výtvarných interpretácií v prípade použitia prezentácií a dataprojektoru — najskôr lektor tematicky priblíži tie Danteho črty a oblasti záujmu, ktoré sú v preberanom diele viditeľne prítomné. Dobrovoľníci následne nahlas čítajú vybrané úryvky, pričom lektor moderuje ich spoločnú debatu, ktorá je čiastočne riadeným seminárnym čítaním. Na to mu slúžia precízne predpripravené otázky orientované tak, aby čitateľ textu porozumel. Samozrejme, lektor nemusí prejsť rad radom všetky otázky a viaceré môže vynechať, prípadne doplniť o vlastné, a tak sa prispôsobiť konkrétnym účastníkom a smerovaniu diskusie v neopakovateľnej situácii spoločného učenia sa. Otázky sú však koncipované tak, aby spoločnú debatu prinavracali k samotnému textu.

K hlbšiemu porozumeniu diela prispievajú aj výkladové poznámky, ktoré ponúkajú interpretáciu nejednoznačných miest, opretú o sekundárnu literatúru uvedenú v závere každej lekcie. Výklad, ktorý sa môže o dané poznámky oprieť, sa však primárne nezameriava na detailný literárnovedný, filologický alebo kunsthistorický popis diel — veď ani tieto diela samotné nevznikli len preto, aby sa stali predmetom skúmania úzkej skupiny špecializovaných bádateľov. Svojimi

Nebo, očistec a peklo podľa Danteho ← ←

Priechod bez svetla a jasu

zobrazeniami ľudských emócií a činov kedysi oslovovali aj negramotných a pologramotných ľudí. Cieľom sprievodcu je priblížiť ich študentom rôznych odborov i širšej verejnosti, ktorá má záujem o vlastné a aktívne celoživotné vzdelávanie.

Kurz chce pomôcť vytvárať priestor, v ktorom sa možno navzájom deliť o radosť z literárneho umenia a spoločného učenia sa pozorne čítať, dívať sa a počúvať. Pozornosť účastníkov kurzu je preto upriamená predovšetkým na vnímanie literárnych obrazov, porozumenie hlavným motívom a autorovým otázkam, ako aj vlastné formulovanie myšlienok, čo dielo hovorí alebo ukazuje. Vlastné, prvotné porozumenie účastníkov bezprostredne po individuálnom prečítaní si diela, prípadne po prezretí si vizuálneho diela, je doplnené o lektorovu kontextualizáciu (krátku úvodnú prednášku, ukazujúcu dôležité pojmy a súvislosti) a následne je konfrontované s porozumením iných účastníkov a výkladom pri spoločnom seminárnom čítaní. Účastník, ktorý zvládne prečítať a prediskutovať náročnú Danteho *Komédiu*, nadobudne nielen konkrétnejšiu predstavu o talianskej kultúre vrcholného stredoveku a dobového európskeho myslenia, ale odnesie si nezabudnuteľný zážitok z Danteho poézie a s ňou spätú trvalú pamäťovú stopu. Zároveň bude nútený položiť si otázku o povahe ľudských skutkov, viny a spravodlivosti trestov, o smrteľnosti a posmrtnom živote, ale aj o existencii úmyselného škodenia a zla...

Typologický hermeneutický prístup, ktorý si všíma paralely v rámci samotného diela i medzi rôznymi dielami navzájom, sa vyznačuje filozoficky ladenými otázkami a zdôvodnenou interpretáciou, podľa ktorej zmysel literárnych diel nie je vyčerpaný skúmaním ich historického pozadia či jazykového a literárneho spracovania. Takýto výklad si nekladie za cieľ historicky mapovať recepciu a dokazovať vplyv danej knihy vo vybranej dejinnej perióde, ale dnes oživiť diela mŕtvych autorov tým, že dostanú nový hlas, vďaka čomu sa ukáže ich nadčasová kvalita a hodnota. Typologický výklad si konkrétne všíma paralely medzi rôznymi kultúrnymi svetmi a existenciálne otázky, ktoré sa otvárajú pri čítaní minulých diel. Pokračujúca tradícia prekladov a komentovania je jasným dôkazom, že niektoré diela zostávajú inšpiráciou aj pre moderné umenie. Keďže sa človek vo svojich potrebách a túžbach nezmenil, autor sprievodcu je presvedčený, že staré diela možno v niektorých ohľadoch prepájať aj so súčasnými diskurzmi, a tak nahliadnuť na aktuálne spoločenské problémy z inej perspektívy, resp. z potrebného odstupu. Na to slúžia aj záverečné bonusové otázky označené ako „Aktualizácia“.

Seminár vychádza zo slovenského prekladu Danteho *Komédie* Jozefa Felixa a Viliama Turčányho (konkrétne pracuje s vydaním z roku 2005, ale odkazuje aj na vydania z roku 1964 a 2019). Jednotlivé lekcie majú pre záujemcov o ďalšie štúdium aj odkazy na konkrétne kapitoly z dostupnej slovenskej a českej sekundárnej literatúry a iných vybraných zahraničných prác v odbore.

Kurz bol niekoľkokrát testovaný s rôznym publikom v Česku aj na Slovensku. Jednak v terciárnom školskom prostredí (online formou na Vyššej odbornej škole publicistiky v Prahe a osobne so študentmi rôznych odborov na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach) a jednak v mimoškolskom prostredí s dospelou laickou verejnosťou (Okresná knižnica Dávida Gutgesela v Bardejove a Městská knihovna v Praze — Dům čtení). Učitelia a lektori sa

Miestopis
Danteho *Pekla*
← ←

môžu rozhodnúť, či vo svojom kurze využijú všetkých 22 lekcií, a celý program môžu prispôsobiť periodicite spoločného stretávania. Sylabus obsahuje čítania spevov z *Pekla*, ako aj rozmanité literárne a umelecké špeciály, ktoré odkrývajú rôzne paralely s Danteho literárnym putovaním.

Vraj si peklo sami vytvárame. Podľa Danteho sa však peklom stávame. Peklo pre neho nie je len miesto. Dante ukazuje, že už hriech je pre človeka peklom, z ktorého buď vyjde, alebo v ňom zostane a stane sa jeho vlastným peklom. Z Danteho *Pekla* je cítiť, že si ho ako človek aj ako básnik vytrpel. Zostúpil doň, aby nám ho ukázal, a sám z neho vyšiel.

Poďakovanie

Ďakujem pánovi riaditeľovi Petrovi Uherkovi za jeho odvahu podporiť pilotný rozvoj nových kurzov dôležitých diel na „Publicistice“ v Prahe i mimo školských lavíc. Všetkým členom Klubu inšpiratívnych diel v Okresnej knižnici v Bardejove ďakujem za spoločný čas strávený s Homérom. Ďalej ďakujem lektorom Alexandre Brockovej a Felixovi Geislerovi za to, že sa pustili do testovania sprievodcu v „Domě čtení“ v Prahe a za ich cenné poznámky. Docentke Monike Šavelovej ďakujem za pozorné prečítanie si sprievodcu a jej cenné komentáre a návrhy úprav. Manželke Lucii ďakujem za jej neutíchajúcu podporu.

„Do stredu dráhy životnej som vkročil,
keď obklopil ma temný priestor lesný,
pretože prv som z pravej cesty zbočil.

Ach, preťažko aj vysloviť, jak desný
a drsný les ma obkolesil vtedy, bo pri
spomienke znovu strach ma tiesni.

Len smrť ak vrhá do trpkejšej biedy!
No, pre dobro, čo tiež som tam bol
zhliadol, rozpoviem všetko ako
pri spovedi.“

Dante (P I, 1—9)

DANTE
DANTE
DANTE
LVPA
VIRGILIO
LEON
LIOM

Spev prvý
Básnik Dante

I.

Básnik Dante

45 min.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Po privítaní sa zoznámte. Predstavte kompozíciu a básnickú formu *Komédie*. Cieľom lekcie je predstaviť Danteho Alighieriho predovšetkým ako básnika.

TIP: Účastníkom môžete pred začiatkom prehrať video upútavku k danteovskému kurzu (pozri video č. 1 v odkazoch).

Úvod do *Komédie*

Pred nami stojí nielen najväčšie dielo talianskej literatúry a európskeho stredoveku, ale podľa mnohých najvýznamnejšia básnická skladba európskej literatúry a jedno z vôbec najväčších diel svetovej literatúry. Dante Alighieri (1265 — 1321) svoje vrcholné dielo napísal v rokoch 1307 — 1321. Pôvodný názov *Comedìa / Commedia* naznačuje stredný žáner (medzi tragédiou a fraškou).

Majster z Pico Pliny: drevorez *Inferno* (1491)
← ← ←

Giotto: *Dante Alighieri* (zač. 14. st.)
← ←

Dante Alighieri. *Commedia*. Fragmenty z *Raja* XI, 103 — XII, 42 (pol. 14. stor.)
←

V komédii príbeh hrdinu nezačína dobre (Dante zablúdil v temnom lese), musí si prejsť peripetiami (podsvetím a očistcom), ale nakoniec končí šťastne (v rajskej blaženosti). Dante *Komédiu* nenapísal latinsky, ale v miestnom talianskom ľudovom jazyku — v stredovekej toskánčine. Jeho cieľom bolo písať majstrovské básne v materskom jazyku a osloviť nimi čo najširšie publikum. Prívlastkom *božská* (tal. *divina*) dielo označil Giovanni Boccaccio, ale adjektívum sa vyskytlo v názve až vo vydaní z roku 1555. Originálny rukopis epickej veršovanej básne sa nedochoval. *Komédia (Commedia)* je zložená z prvého spevu a z troch častí — tzv. kantík, každá má 33 spevov, pričom Peklo obsahuje navyše jeden úvodný spev.

Peklo (Inferno)
Očistec (Purgatorio)
Raj (Paradiso)
> tvoria jeden celok (100 spevov, 14 233 veršov)

Tercíny

Pre svoje dielo Dante vynašiel a kanonizoval novú básnickú formu. Danteho tercína (*terza rima / tercet*) sa vyznačuje reťazením strof s rýmovou schémou aba-bcb-cdc-ded. Ide o takú poetickú formu, v ktorej sa vždy párny verš z predošlého trojveršia rýmuje s nepárnym veršom nasledujúceho trojveršia. Danteho verše majú obvykle jedenásť slabík, príležitostne desať.

V *tercínach* našiel Dante vhodnú básnickú formu pre svoje vrcholné básnické vyjadrenie. Ďalšou literárnou novinkou bolo, že spojil hlavného hrdinu svojej dramatickej básne s jej rozprávačom, ktorý navyše miestami priamo oslovuje poslucháča či čitateľa a nabáda ho k pozornosti.

Dante ako talentovaný, no hlavne vytrvalý spisovateľ si najprv musel prejsť vlastným „básnickým peklom“ a „očistcom“, kým sa dostal do pomyselného básnického raja, na Parnas. Už na začiatku *Komédie* vyjadril svoju túžbu stáť po boku najväčších básnikov európskych dejín: Homéra, Vergília a Ovídia, s ktorými sa stretáva v zvláštnej časti pekla v Limbe (*P*, IV). Také uznanie však nadobudol až po smrti.

Inštrukcie pre lektorov: Prečítajte si spoločne ukážku, pri ktorej je možné demonštrovať podobu tercín a súčasne Danteho reflexiu jeho básnického úsilia: Peklo XXXII, 1 — 12 verš.

Kontext 32. spevu: Dante prichádza do posledného kruhu pekla, kde sa nachádzajú zradcovia pokrvných príbuzných. Pýta sa, ako slovami vyjadriť stav človeka, ktorý zradil svojich najbližších.

S'io avessi le rime aspre e chiocce,
come si converrebbe al tristo buco
sovra 'l qual pontan tutte l'altre rocce,

io premerei di mio concetto il suco
più pienamente; ma perch'io non l'abbo,
non sanza tema a dicer mi conduco;

Nech rýmy mám, čo škrípu priam, čo chrapia, (a)
pre dieru vhodné, pre strašlivý brloh, (b)
naň ťarcha všetkých vrchných brál sa sklápa: (a)

ja šťavu predstáv o stave v tých múroch (b)
vytlačím viac; no, že ich nemám, bratia, (c)
nie bez strachu sa chytám týchto úloh. (b)

ché non è impresa da pigliare a gabbo
discriver fondo a tutto l'universo,
né da lingua che chiami mamma o babbo.

Veď sú to nie už na žart podujatia; (c)
vyobraziť dno sveta nevídané (d)
mohla by reč, čo volá, ‚mama', ‚tata'? (c)

Ma quelle donne aiutino il mio verso
ch'aiutaro Anfione a chiuder Tebe,
sì che dal fatto il dir non sia diverso.

Kiež môjmu veršu prispejú tie panie, (d)
čo s Amfionom Téby ohrádzali:[1] (e)
nech jav i slovo sú si primerané. (d)

Čo nám v týchto veršoch hovorí Dante ako básnik? Práve dvanásty verš *„nech jav i slovo sú si primerané"* vyjadruje autorov umelecko-ideový zámer a básnický cieľ *Komédie*: pokúsiť sa o neuskutočniteľné a zosúladiť zvuk slov s javmi tak, aby korešpondovali. Dante tak literárne uskutočňuje ambíciu vedcov a filozofov poznať veci sveta také, aké sú. Zatiaľ čo v *Pekle* často používa drsné a chrapľavé rýmy, v *Očistci* svoj jazyk „pozdvihne" a v *Raji* naplno využije melodickosť taliančiny. Pri recitácii básne nahlas tercíny vytvárajú jedinečný rytmus (pozri recitáciu originálu Roberta Benigniho v zdrojoch). Svojím triadickým reťazením umožňujú rozvíjanie deja a dialektického myslenia, ktoré nezostáva v neplodných dualizmoch (podvojných rozlíšeniach), ale lepšie vystihuje vzťahovú jednotu sveta, v ktorom je prítomná mnohosť. Tercíny tak majú fonetický, symbolický, filozofický i teologický význam, keďže rýmované trojveršia súčasne odkazujú na Božiu Trojicu.

Básnictvo pre Danteho nie je len zvládnutým jazykovým „remeslom". Ako uvidíme v *Komédii*, písanie poézie bolo bytostnou súčasťou autorovho života a výrazom jeho predstavivosti, myslenia a sebareflexie. Básnická reč mu umožnila vyjadriť ľudské skúsenosti, obavy a túžby v celej ich zložitosti. Dante pomocou nej čitateľom predstavuje vlastnú víziu posmrtného života, avšak imaginárny svet *Komédie* situuje v reálnom svete a v tejto fikcii slová zobrazujú skutočný stav ľudského bytia.

Inštrukcie pre lektorov: Vysvetlivky k jednotlivým menám a miestam nájdete v poznámkach a registroch na konci prekladu. Niektoré vydania *Komédie* obsahujú navyše aj obsiahle komentáre k jednotlivým veršom. V slovenskom danteovskom bádaní je to komentár Jozefa Felixa, ktorý je súčasťou vydaní krásneho básnického prekladu Viliama Turčányho (pozri *Božská komédia: Peklo*, [1964], 2005, [2019]). Existujú ešte dva slovenské preklady *Pekla* Karola Strmeňa (1965) a Andreja Žarnova (1978), oba vydané v exile.

Úvod k prvému spevu

45 min.

Hlavnou postavou celej *Komédie* je pútnik, ktorý zároveň rozpráva príbeh svojej cesty. V *Očistci* sa čitateľ dozvie, že je to naozaj sám Dante, a teda ide o autorovu cestu sebapoznania a púť za spásou vlastnej duše. Rozprávač v diele prepája zakúšanie pútnika s prežívaním básnika a historické udalosti s tými literárnymi. V diele sa tak prepletá vonkajšia a vnútorná perspektíva.

1 V slovenskom preklade si môžete otvoriť *Komentár* Jozefa Felixa k 32. spevu. „Panie" sú Múzy a Amfion bol bájny zakladateľ Téb. Keď Múzami inšpirovaný hral na lýru, kamene sami vytvorili mestské hradby.

Z indícií v diele vieme, že cesta začína na Veľký piatok v jubilejnom roku 1300, v ktorom pápež vyhlásil špeciálne odpustky pre pútnikov do Ríma. Dante Alighieri sa narodil vo Florencii v roku 1265 medzi 21. májom a 7. júnom, teda počas púte mal (ako literárny hrdina) 35 rokov. V roku 1300 vo Florencii zastával najvyšší úrad priora a musel riešiť vážne politické konflikty. *Komédiu* však začal písať až v roku 1307, keď už pobýval vo vyhnanstve. V diele sa tak prelínajú aj časové roviny minulosti, prítomnosti a neistej budúcnosti básnika-exulanta.

Objavovať intertextové súvislosti v Danteho diele je intelektuálnym dobrodružstvom. Množstvo bádateľov zasvätilo život dešifrovaniu jednotlivých veršov *Komédie*. Dante svoju báseň súčasne napísal pre potešenie z poézie. Preto by analýzy textu a lúštenie alúzií a hľadanie alegorických významov nemali nahradiť úžas z básnickej reči, ale len napomáhať jej opakovanému načúvaniu.

Lokalizácia

Temný les, tri šelmy

Otázky na porozumenie textu — Spev I.

ALIGHIERI, Dante. Spev prvý. In *Božská komédia*. *Peklo*, s. 5 — 12. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. Spev prvý. In *Božská komédia*. *Peklo*, s. 9 — 16. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.)

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 37 — 41. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

10 + 50 min.

Čítanie a výklad

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Nájdite dvoch účastníkov, ktorí sú schopní čítať poéziu nahlas a dramaticky, ale súčasne s citom. Zadajte im súradnice čítania, nech sa môžu na repliky hlavných postáv pripraviť. Prečítajte si celý spev, ale po častiach (podľa rozvrhu veršov). Zastavte sa a priebežne si text prediskutujte.

Postavy a verše:

Rozprávač — pútnik — Dante (vv. 1 — 60, 61 — 66; 79 — 87; 88 — 90; 92; 130 — 136)
Vergílius (vv. 67 — 78; 91; 93 — 111; 112 — 129)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 12
II. vv. 13 — 60
III. vv. 61 — 87
IV. vv. 88 — 111
V. vv. 112 — 136

Dante a tri šelmy
Spev I.
→ →

vv. 1 — 12

1. Čo sa pútnikovi udialo? Kde sa ocitol?
2. Stratili ste sa niekedy v lese? Ako ste sa vtedy cítili?
3. Čo môže symbolizovať zablúdenie človeka v lese?
4. O akej skúsenosti bude autor rozprávať?

vv. 13 — 60

5. Kedy sa Dante stratil?
6. Ako Dante prežíva túto situáciu? Z ktorých veršov možno niečo vyčítať?
7. Každá šelma symbolizovala určitú nerest'. V akom zmysle sú pre pútnika na jeho ceste prekážkou? Ako básnik rozvinul ich obrazy?

Poznámka: Leopard alebo gepard reprezentuje zmyselnosť a žiadostivosti tela, lev pýchu a vlčica zosobňuje chamtivosť a lakomstvo.

8. Aké otázky si sami kladiete? Ktorý verš alebo tercína vás zaujala? Čím?

vv. 61 — 87

9. Ako na vás pôsobí Danteho stretnutie a rozhovor s Vergíliom?
10. Čo znamená Vergílius pre Danteho ako básnika?
11. Homér pád Tróje v *Iliade* neopísal (a v *Odysey* ho len naznačil), ale urobil to rímsky básnik Vergílius vo svojej *Aeneide*. Pamätáte si, čo spôsobilo pád Tróje? Prečo ju tu Vergílius pripomína (vv. 74 — 75)?
12. Ako rozumiete Vergíliovej otázke Dantemu: *„Prečo však ty chceš späť v tie nepokoje? Čo od spanilej hory späť ťa zviedlo, v nej spočíva i zrod má šťastie tvoje?“* (vv. 76 — 78)?

vv. 88 — 111

13. Ktorá šelma najviac zrážala Danteho k zemi? Je možné to vyčítať z niektorých veršov?
14. Autor stavia vlčicu do kontrastu k chrtovi. V čom sa líšia?
15. Aké pokušenia môžu predstavovať šelmy pre Danteho ako básnika?

Poznámka: Chrt je lovecké plemeno psov, ktoré bolo vyšľachtené na lov vlkov a iných šeliem. V talianskom origináli je slovná hračka nejasného významu (Veltro — feltro), ktorá dovoľuje rôzne geografické aj vecné odkazy. Postavy Euryal, Turnus, Nissus, Camilla sú padlí hrdinovia vo vojne Latinov a Trójanov z Vergíliovej *Aeneidy*.

vv. 112 — 136

16. Čo budú *„večné miesta, kde kriky duší zúfalých až bolia“* (v. 113)?
17. Kde sú ľudia v ohni spokojní (vv. 118 — 123)? Ako je to možné? Čo má Dante na mysli?
18. Čo je cieľom Danteho cesty? Kam chce, aby ho Vergílius doviedol? Za čím?

Záverečné zhrnutie

19. Aké hlavné témy podľa vás spev otvára a dielo bude ďalej rozvíjať?

Tip: Na záver môžete účastníkom zhrnúť tradičný výklad obrazov prvého spevu, ktorý ich nasmeruje tak, aby podľa možností porozumeli celej *Komédii.* Následne sa dá pokračovať v diskusii.

Poznámka: Dielo ukazuje cestu sebapoznania ako zápas človeka so sebou samým a so životnými prekážkami (zablúdenie, noc v temnom lese). Vyjdenie mimo cestu evokuje vlastné životné omyly a slabosti a šelmy nutnosť postaviť sa čelom tomu, čo nás prenasleduje (zmyselný leopard, pyšný lev a lakomá vlčica). Situácia zablúdenia môže naznačovať aj osamelosť a úzkosť pred vlastnými životnými úlohami (pokus o vyjdenie z temného hvozdu) a pokušenie stratiť nádej v neistej budúcnosti (kontrast temnej noci a svitania, vedomie ťažšej a neprešliapanej cesty pred sebou). Dante spoznáva a postupne prijíma svoj údel človeka i básnika: prejsť si peklom, očistcom a rajom a zapísať svedectvo novým, tvorivým básnickým spôsobom.

Aktualizácia

20. Zakúsili ste sami niekedy pri písaní nejakého diela (alebo inej činnosti) neprekonateľné prekážky?
21. Čo považujete za bludiská alebo slepé uličky pre dnešného človeka?
22. Aké duchovné choroby nás trápia v súčasnosti? Má aj moderný človek problém s pýchou, zmyselnosťou a nenásytnosťou? Kde sa to ukazuje?

Domenico di Michelino: *Dante ukazuje úvodnú časť svojho diela* (1465) ←

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 9 — 16. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 5 — 12. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 37 — 41. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 11 — 15. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: Digital Dante, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 7 — 11. Prel. A. Žarnov a M. Pažitka. Cambridge, Ontário: Dobrá kniha, 1978.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 15 — 20. Prel. K. Strmeň. Rím: Slovenský ústav, 1965.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 7 — 10. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra a komentáre

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 1—12. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026]

DRONKE, Peter. *Komedie* a středověké způsoby čtení. In *Dantova Komedie: obrazy a kontexty*, s. 15 — 58. Prel. M. Pokorný. Praha: Malvern, 2021.

FELIX, Jozef. Komentár. Spev prvý. In *Božská komédia. Peklo*, s. 294 — 302. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

(FELIX, Jozef. Komentár. Spev prvý. In *Božská komédia. Peklo*, s. 295 — 301. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.)

(FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev prvý. In *Božská komédia*, s. 559 — 563. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.)

ELIOT, Thomas S. Dante. In *Křesťan — kritik — básník,* s. 42 — 50. Prel. M. Hilský — P. Onufer — M. Pokorný. Praha: Argo, 2019.

JACOMUZZI Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 12 — 31. Turín: SEI, 2017.

KIRKPATRICK, Robin. *Dante. The Divine Comedy, Student's Guide*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

KIRKPATRICK, Robin. Action and order: Cantos i—v. In *Dante's Inferno. Difficulty and Dead Poetry*, s. 34 — 94. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

MIKEŠ, Vladimír. Doba a život. In Dante Alighieri. *Božská komedie*, s. 585 — 616. Praha: Academia, 2024.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

MONDOLFI, Rudolfo. „…nauka, jež se skrývá pod závojem zvláštních veršů". In Pokorný, M.

(ed.). *Čtení o Dantovi Alighierim: prostory, postavy a slova*, s. 47 — 55. Praha: Institut pro studium literatury, 2016.
MONTANELLI, Indro. *Dante a jeho doba*. Prel. A. Hartmanová. Praha: Odeon, 1981.
POKORNÝ Martin (ed.). *Čtení o Dantovi Alighierim: prostory, postavy a slova*. Praha: Institut pro studium literatury, 2016.
SINGLETON, Charles S. *The Divine Comedy. Inferno. 2. Commentary.* Princeton: Princeton University Press, 1977.
ŠAVELOVÁ, Monika. I. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 26 — 37. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.
ŠAVELOVÁ, Monika. *Božská Komédia*; Úvod Pekla. In *Odhaľovanie Danteho intelektuálnej biografie*, s. 13 — 33. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

Slovník

LANSING, Richard. *The Dante Encyclopedia*. New York: Routledge, 2010.

Použité obrázky

1. Majster z Pico Pliny: drevorez *Inferno* (1491), inkunábula Dante Alighieri. *La Commedia*. Benátky: Bernardinus Benalius a Matteo di Codecà. URL: http://www.christies.com/img/LotImages/2021/CKS/2021_CKS_20382_0021_000(dante_alighieri_la_commedia_commentary_by_christophorus_landinus_and_e_d6312838120749).jpg?mode=max
2. Dante Alighieri. *Commedia*. Fragmenty z *Raja* XI, 103 — XII, 42 (pol. 14. stor.). URL: https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2020/music-continental-books-and-medieval-manuscripts-2/dante-fragments-of-paradiso-xi-103-xii-42
3. Giotto: *Dante Alighieri* (zač. 14. st.), freska v kaplnke paláca Bargello vo Florencii, najstaršie zobrazenie Danteho. Kredit: CC BY-SA 3.0. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri#/media/File:Bargello_-_Kapelle_Fresko_2a.jpg
4. Domenico di Michelino: Dante ukazuje úvodnú časť svojho diela *Nel mezzo del cammin di nostra vita…* (1465), detail fresky v Santa Maria del Fiore. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri#/media/File:DanteDetail.jpg

Bonusové odkazy

1. Video: Úvodný trailer k danteovskému kurzu, Hillsdale College. URL: https://online.hillsdale.edu/landing/dantes-divine-comedy
2. Roberto Benigni recituje prvý spev Danteho *Komédie*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=j57VMotWCx0
3. Video: 3 minuty… s Vladimírem Mikešem — autorom posledného českého prekladu Danteho *Komédie*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_kLdko4UhWk
4. Audio: Rádio Devín, *Parnas — Čítanie kľúčových diel svetovej literatúry. Dante Alighieri: Božská komédia — Peklo*. URL: https://devin.stvr.sk/clanky/literatura/36557/dante-alighieri-bozska-komedia-peklo

Spev druhý
Milujúci Dante

II.

Milujúci Dante

20 min.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: V úvode si predstavte, čo pre Danteho stelesňovala Beatrice. Pri čítaní druhého spevu uvažujte nad rolou, akú Beatrice a Vergílius zohrali na začiatku Danteho cesty.

Danteho putovanie nie je iba cestou za sebapoznaním, ako pútnik pôjde za svojou milovanou Beatrice. Kto bola tá Beatrice, ktorá inšpirovala Danteho báseň? V Beatrice Dante prepája túžbu, ideál aj skutočnosť. Pravdepodobne bola inšpirovaná historickou postavou, Danteho súčasníčkou Beatrice „Bice" di Folco Portinari. Mladý Dante sa s ňou stretol, aj keď podľa vlastných slov z *Nového života (Vita Nuova)* iba dvakrát: prvýkrát ako deväťročný, keď Beatrice bola ešte dievčaťom, druhýkrát ako osemnásťročný. Zrejme s ňou ani neprehovoril. Beatrice sa potom vydala, ale čoskoro zomrela, pravdepodobne pri pôrode.

V čase Danteho cesty záhrobím už bola po smrti. Beatrice tak pre Danteho zostáva šťastnou spomienkou z detských rokov, platonickou láskou aj pomyselnou adresátkou veršov. Podobne ako trubadúri nepísal svojej partnerke, ale nedosiahnuteľnej dáme, ktorá stelesňuje ideál ženstva. V *Komédii* je Beatrice, ako naznačuje jej meno, sprievodkyňou na ceste (*viatrix*), tá, ktorá ho dovedie k blaženosti, do raja a sama je už blažená (*beatus*): je stelesnením krásy, čistoty, viery a samotnej lásky. Iba dokonalá láska človeku otvára oči a ukazuje celú pravdu. (Stojí za zmienku, že Danteho vlastná dcéra Antonia vstúpila do kláštora pod menom sestra Beatrice.)

V *Novom živote* sa Dante priznáva k záletníckemu životu počas svojej mladosti. Svojím raným básnickým programovým dielom sa chce doslova odhodlať k novému životu. „No tento jeho ‚nový život' mal sa začať na základe ‚starej' koncepcie kurtoáznej lásky" (Felix, 1957, s. 39). Jeho sexuálna túžba sa spiritualizuje, chce nasledovať cestu platonickej sublimovanej erotickej lásky. Kurtoázna stredoveká poézia stála v službách konkrétnej dámy ako stelesnenia idey dobra a krásy (básnický kult ženy ako „mojej pani", v Danteho prípade išlo o Beatrice). Služba a vernosť milovanej dáme boli vyjadrené dvorením prostredníctvom veršov. Dante nadviazal na tieto štylizácie staršej dvorskej provensálskej poézie, ale jeho vzťah k Beatrice sa vyvíjal spolu s vývojom jeho poetickej tvorby.

Henry Holiday: *Dante stretáva Beatrice na moste Santa Trinità* (1883)
←←

V *Novom živote* Beatrice neospevuje len ako ženu, ale ako zázračnú anjelskú bytosť s kozmickými a božskými atribútmi (spojenú s číslom 9, odvodeným z Trojice) a stotožňuje ju so samotnou Láskou (*Amore*), ktorej je ona stelesnením a podobou. Slovenský danteológ Jozef Felix dopĺňa, že vesmírna Láska, „to je už Beatrice hviezdna, Beatrice reálna a zároveň ireálna, skutočnosť a zároveň fikcia, pani pozdravu i pani blaženosti, spása večná o radosť pozemská, a keď skutočná Beatrice v júni roku 1290 umrie, Danteho cesta povedie za touto stelárnou Beatrice [...], čiže až na prah Empyrea. Lebo tam je sídlo Beatrice-Lásky" (Felix, 1957, s. 51 —52).

Prechod od ranej Danteho tvorby k vrcholnej tvorbe, reprezentovanej *Komédiou*, ukazuje zreteľný posun: od velebenia vysnenej a zidealizovanej dámy štylizovanými básňami, ktoré by mladému básnikovi priniesli spoločenské uznanie v okruhu vtedajších básnikov, k vlastnej novej poézii, ktorá bude zrkadliť celú pestrosť pozemského sveta, dejín i kozmu prizmou večného života a vyjadrí ľudské tápanie, vytrvalé hľadanie a možnosť dosiahnutia dokonalej Lásky (lásky bez idolov). Novú knihu svojho života Dante začal písať pravdepodobne v roku 1307 a už prvými dvoma spevmi *Komédie* priznáva, že jej cieľom bude veršami pohnúť ľudí k pravej láske, za ktorou je možné vykročiť už na zemi.

Český prekladateľ Vladimír Mikeš to zhrnul slovami: „Dantova Beatrice je dar schopnosti milovat a uvést z lůna této schopnosti do pohybu všecko myšlení i konání: Dante poznává a píše z lásky. Milovaný Vergilius, milovaná Beatrice tryskají z Danta, ne naopak. […] Láska je klíč ke světu, k vesmíru, my ji posíláme před sebou — jsme-li jí schopni — jako svůj ráj. Zatímco peklo je neschopnost milovat" (Mikeš, 2007, s. 177 — 178).

Centrálnou témou i východiskom *Komédie* je samotná láska. Danteho „teóriu lásky" možno vidieť aj v jeho láske k jazyku, literatúre a umeniu, astronómii, filozofii, histórii a teológii, spoločenskému a politickému životu, ale aj k mestu Florencii a Apeninskému polostrovu. Aby sme porozumeli jeho dielu, je dôležité s Dantem chápať lásku ako niečo metafyzické, čo predstavuje najvyššiu dokonalosť a harmóniu. Peklo — ako miesto prekrútenej a neusporiadanej lásky (lásky k hriechu) — teda nie je možné dobre pochopiť bez celku *Komédia*, v ktorej *Očistec* predstavuje cestu k dokonalejšej láske skrze odčiňovanie a *Raj* predstavuje zakúšanie plnej (Božej) lásky v spoločenstve s druhými.

Danteho cestu možno čítať aj ako duchovnú cestu v mystickej teológii. *Inferno*, ako zostup do podsvetia, je prvou očistnou cestou pútnika, ktorého vedie Vergílius (ako hlas rozumu). Vedie ho k takému sebapoznaniu, ktoré je spojené s poznaním podstaty vlastných hriechov a ich zanechania. *Purgatorio* je namáhavým výstupom na horu, pomalého učenia sa na vlastných i cudzích chybách. Cez utrpenie na ceste nahor je možné dôjsť k osvieteniu a osamostatneniu sa od učiteľa. *Paradiso* je napokon cestou k plnej blaženosti, letom do nebies. Beatrice sprevádza pútnika až k poslednému cieľu: k nazeraniu božského svetla a zjednoteniu sa v láske s Bohom (Giles, 1999, s. 151 — 152).

Inštrukcie pre lektorov: Vysvetlivky k jednotlivým menám a miestam nájdete v poznámkach a registroch na konci prekladu. Niektoré vydania *Komédie* navyše obsahujú aj obsiahle komen-

táre k jednotlivým veršom. V slovenskom danteovskom bádaní je to komentár Jozefa Felixa, ktorý je súčasťou vydania mimoriadne vydareného a zároveň sugestívneho básnického prekladu Viliama Turčányho (pozri *Božská komédia: Peklo*, [1964] 2005) a jednak najnovší komentár k *Peklu* slovenskej talianistky Moniky Šavelovej (*Danteho Peklo: Idey a interpretácie*, 2014).

Chronologický prehľad Danteho diel

Obdobie	Dielo	Pravdepodobná datácia
Raná tvorba	*Vita nuova* (Nový život)	1292 — 1294, 1300
Exil	*De vulgari eloquentia* (O ľudovej výrečnosti)	1303 — 1304
Eexil	*Convivio* (Hostina)	1303 — 1308
Exil	*Monarchia* (O monarchii)	1310 — 1313
Vrchol	*Commedia* (Božská komédia)	1307 — 1321
Neskorá tvorba	*Epistolae* (Listy)	1314 — 1321
Záver života	*Quaestio de aqua et terra* (Kvestie o vode a zemi)	1320

Lokalizácia: vstup do pekla

Otázky na porozumenie textu — Spev II.

60 min.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 13 — 20. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Rekapitulácia

Pútnik Dante v prvom speve zablúdil v temnom lese, v ktorom mu cestu zahatili tri šelmy (zmyselný leopard, pyšný lev a lakomá vlčica). Pociťuje strach. Stretol sa s Vergíliom, ktorý ho povzbudil nevzdať sa a ísť ďalej inou cestou. Rímsky básnik Vergílius bol povolaný, aby s ním prešiel peklom a očistcom.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Rozprávač — pútnik — Dante (vv. 1 — 42; 44, 127 — 142)
Vergílius (vv. 43, 45 — 57; 75 — 84, 97, 100 — 101; 115 — 126)
Beatrice (vv. 58 — 74, 85 — 96, 98 — 99, 109 — 114)
Lucia (vv. 103 — 108)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 57
II. vv. 58 — 114
III. vv. 115 — 142

vv. 1 — 57

1. Čo prežíva pútnik-Dante? Aké otázky si kladie?
2. Čo chce počuť od Vergília?
3. Pútnik hovorí, že nie je ani Aeneas, ani svätý Pavol (*P* II, 32). Čo spájalo tieto osobnosti? (Čím si museli prejsť?)
4. Prečo Dante volá o pomoc Múzy? Pred čím má Dante-básnik strach (*P* II, 7 — 9, 37 — 42)?
5. Ako na Danteho reaguje Vergílius? (Pred čím ho varuje?)
6. Pútnik-Dante si uvedomuje, že je povolaný vstúpiť do podsvetia rovnako ako Aeneas alebo Kristus (ten, ktorému bolo predpovedané „víťazstvo“, *P* II, 26). Ako sa Dantemu podarilo vyjadriť rozpoloženie človeka, ktorý vie, že nesmie utiecť pred vlastnou cestou?

Poznámka: Silviov rodič (otec) je Aeneas — Vergíliov hlavný hrdina z *Aeneidy*, ktorý si tiež musel prejsť podsvetím. Vergíliova zmienka o narodení dieťaťa v *Georgikách* (básňach s roľníckou tematikou) bola v stredoveku, vzhľadom na časovú blízkosť narodenia Ježiša, vykladaná ako proroctvo o príchode Krista ako Mesiáša.

vv. 58 — 114

7. Na scénu prichádza Beatrice. Prečo prišla z raja za pútnikmi?
8. Beatrice a Lucia sú Danteho múzy. Ako ich básnik zobrazil?
9. Dante spája čistotu ľudskej duše s plným poznaním. Ako sa prejavila Beatrice v tejto situácii?
10. Čoho sa má Dante podľa Beatrice skutočne báť? V čom spočíva skutočná bázeň duše?

vv. 115 — 142

11. Ako Vergílius Dantemu ozrejmuje gestá a slová žien?
12. Meno Lucia znamená „svetlá“ alebo „žiariaca“ a je odvodené z latinského *lux*. Môže to mať v uvedenej ukážke nejaký význam?
13. Z ktorých veršov je cítiť, čo pre Danteho znamenala prítomnosť Beatrice?
14. Ktoré ďalšie verše alebo momenty na vás zapôsobili? Aké otázky si kladiete?

Beatrice
a Dante
Spev II.
← ←

Aktualizácia

15. Kedy potrebujeme počuť slová Vergília a Beatrice?
16. Dostali ste niekedy od niekoho povzbudenie v ťažkej chvíli?

Bonus: Ako interpretovať Danteho poéziu?

Ó, všetci vy, čo máte rozum zdravý,
prenikajte až do náuky, ktorá
spod clony divných veršov sa vám zjaví!
P IX, 61 — 63

Ako porozumieť Danteho mnohovrstevnému dielu, ktoré je navyše zložené z viacznačných veršov? Pochopiť stredovekú báseň vyžaduje starostlivé čítanie a doplnkové štúdium. Dante ale nepísal pre budúcich profesorov a historikov literatúry, ale pre všetkých, ktorí v jeho dobe hovorili taliansky. Väčšina z nich za sebou nielenže nemala žiadne vyššie štúdium, ale často nevedela ani čítať a písať; zato však dobre rozumela obrazom z bežného života a rada počúvala hrdinské rytierske príbehy, poučné kázne, legendy o svätých, milostné piesne, komické riekanky alebo rozprávania z pútí do vzdialených krajín. Vďaka námahe prekladateľov môžeme *Komédiu* čítať aj vo výborných básnických slovenských a českých prekladoch, ktoré sa pokúšajú zachovať obsah i básnickou formu originálu — ten predstavujepredstavuje básnickú syntézu rôznych žánrov písomnej i orálnej (nielen stredovekej) kultúry.

Komédia obsahuje celú plejádu mien a miestnych názvov, jej vydania preto obvykle sprevádza poznámkový aparát. Keďže básnická reč žije z metafor, neexistuje žiadny jednoduchý návod ako interpretovať básnickú skladbu. Náš autor sa navyše vyžíva v intelektuálnej hre so slovami, obrazmi a alúziami. Komentovanie *Komédie* má dlhú tradíciu a už Danteho súčasníci ponúkali výkladový kľúč.

V období scholastiky sa zvlášť pre výklad biblických textov používalo pravidlo: doslovný zmysel učí, čo sa udialo, alegorický, v čo máš veriť, morálny zmysel, čo máš činiť, anagogický, kam máš smerovať. Toto rozlíšenie štyroch významov prevzal aj Dante a píše o nich vo svojom skoršom diele *Hostina*. Niektorí komentátori upozorňujú, že Dante okrem tohto pravidla v *Komédii* uplatňuje aj tzv. disimuláciu. „Termín možno vysvetliť pojmami zatajovanie, zakrývanie, pretvárka — ide o rečnícku figúru, ktorá označuje jednu osobu, no skutočnou intenciou autora je označiť inú (*Hostina / Convivio* III, X, 6 — 8). Autorský zámer je oklamať čitateľa, lebo núka ľahko pochopiteľné obsahy a zakrýva svoj skutočný skutočný úmysel. Pritom nejde o viacero úrovní intepretácií — hoci tie sú možné —, ale o zámerne autonómny skrytý zmysel, ku ktorému sa má dopátrať len ten, kto ovláda „kľúč“ na jeho prečítanie (Šavelová, 2016, s. 10). Takéto „ezoterické čítanie“ možno chápať aj ako intelektuálnu hru Danteho a čitateľov oboznámených s jeho životopisom a „zasvätených“ do myšlienkového kontextu jeho diel.

Aj *Komédiu* možno čítať od doslovného k alegorickému a duchovnému významu. Danteho dielo však nemožno redukovať iba na alegorické čítania a v *Komédii* nemusíme zakaždým hľadať

nejaký skrytý či jediný „pravý“ zmysel. Danteho majstrovstvo totiž spočíva v schopnosti prehlbovať myšlienku pomocou materiálnych obrazov a živých metafor, ktoré evokujú skutočné javy a duševné stavy, a v rozvíjaní hlavnej myšlienky ďalšími alúziami a asociáciami. Inými slovami, v doslovnom zmysle je už vždy obsiahnutý aj ďalší zmysel, jeden význam odkazuje na druhý. Danteho verše preto umožňujú pestrosť perspektív a opätovné čítania. Môžeme si to ukázať na úvodnej tercíne *Komédie*:

Do stredu dráhy životnej som vkročil,
keď obklopil ma temný priestor lesný,
pretože prv som z pravej cesty zbočil.
P I, 1 — 3

Otázka nemusí znieť „Čo tým chcel autor povedať?“, ale skôr „Čo vyjadril?“. Dante v druhom a treťom verši pracuje s obrazom lesnej cesty, ktorý si vie každý predstaviť. Obraz temného lesa je zároveň súčasťou mentality európskeho človeka a nesie so sebou množstvo konkrétnych predstáv, emócií a symboliky. So zídením z cesty mal poslucháč a pútnik Danteho doby osobnú skúsenosť: v prípade lesa to znamenalo skutočne sa stratiť a vystaviť sa rôznym nebezpečenstvám. Blúdenie v hustom temnom lese preto možno oprávnene chápať ako obraz nedobrého života človeka, ktorý prebýva v tme, aby nebol videný. Ísť po pravej ceste, naopak, znamená udržať si správny smer a na rázcestiach sa správne rozhodnúť: v prenesenom zmysle držať sa zákona ako medzí, a takisto morálky a rozumu. Aj keď životná cesta človeka končí smrťou, posledným cieľom je pre Danteho ako kresťana raj. Novinkou ale bolo, že ho navštívi už pred smrťou.

Prvá tercína nám zároveň napovedá, ako čítať celé dielo: životná púť hrdinu je modelovým príkladom ľudskej existencie. Pútnik je človekom-Adamom, keďže biblický Adam je zároveň adamom — akýmsi prototypom každého človeka (hebrejské slovo adam sa prekladá ako „človek“). To dokladá aj Žalm 89, 10 („*Naše roky trvajú tak sedemdesiat rokov*“), s ktorým súvisí aj Danteho počítanie rokov ľudského života, aj otázka po ich naplnení.

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 17 — 24. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 13 — 20. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 42 — 46. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 16 — 20. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, *Dante. Comedia*. Originál dostupný online: Digital Dante, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/inferno/inferno-2/ [cit. 10. 05. 2026].

ALIGHIERI, *Dante. Nový život.* Prel. J. Vladislav. Praha: Československý spisovatel, 1969.

ALIGHIERI, *Dante. Peklo*, s. 11 — 14. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 13 — 21. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

FELIX, Jozef. Danteho prvé krížové body. In *Cesty k veľkým*, s. 13 — 64. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev druhý. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 563 — 567. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

GARDNER, Edmund G. *Dante and the Mystics. A Study of the Mystical Aspect of the Divine Commedia.* New York: Octagon Books, 1968.

GILES, Mary E. Dante. In Mcgreal, I. P. (ed.) *Velké postavy západního myšlení*, s. 148 — 153. Prel. M. Pokorný. Praha: Prostor, 1999.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 32 — 45. Turín: SEI, 2017.

LAZOROVÁ, Tímea. *K literárnovedným interpretáciám Danteho Beatrice*. In Studi italo-slovacchi, 10, 2021, č. 2, s. 40 — 92.

MIKEŠ, Vladimír. Dantova tajemná výzva ženství. In Dante Alighieri. *Božská komedie*, s. 619 — 637. Praha: Academia, 2024.

ŠAVELOVÁ, Monika. II. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 38 — 43. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

ŠAVELOVÁ, Monika. Na úvod. In *Odhaľovanie Danteho intelektuálnej biografie*, s. 7 — 12. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

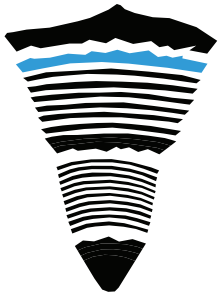
Použité obrázky

1. Henry Holiday. *Dante stretáva Beatrice na moste Santa Trinita*, (1883), Walker Art Gallery, Liverpool. Kredit: Public domain. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Henry_Holiday_-_Dante_and_Beatrice_-_Google_Art_Project.jpg

DANTE

Spev tretí
Sudca Dante

III.

Básnik dúfajúci v spravodlivosť

30 min.

Zo strany Danteho Alighieriho bolo napísanie *Komédie* mimoriadne trúfalým počinom. Aj keď Cirkev mnohým ľuďom priznala svätosť a miesto v raji, no nikdy záväzne nevyhlásila, že by konkrétny človek bol zatratený v pekle. Dante áno. Bez váhania do pekla umiestňuje škodcov Florencie, skorumpovaných cirkevných hodnostárov, ale aj svojich politických nepriateľov. Dante sa nestal „básnikom-sudcom" hneď, táto zvláštna perspektíva v ňom postupne vyzrela v dôsledku mnohých životných okolností — otrasov, politických nezdarov a sklamaných nádejí. Vo funkcii florentského priora mal v niektorých prípadoch súdne práva a povinnosti, ale *Komédiu* písal už v pozícii exulanta, ktorý spätne hodnotí svoju vlastnú minulosť aj dejiny svojej obce. Na pozíciu hodnotiaceho básnika ho podľa niektorých komentátorov oprávňovali jeho mimoriadne cnosti a schopnosti, ku ktorým sa vraj postupne prepracoval. Jeho literárne putovanie je naozaj cestou naberania skúseností a sebavedomia. Čitatelia, ktorí s pútnikom vyjdú na Očistcovú horu, sa dozvedia, že ide o cestu Danteho Alighieriho, táto cesta však súčasne reprezentuje aj modelovú cestu človeka podľa vzoru mytologických hrdinov i biblických patriarchov.

V *Hostine* (I, II) Dante kriticky nazerá na to, keď spisovateľ v diele chváli alebo haní sám seba: oboje totiž môže mať príznaky vydávania falošného svedectva a nespravodlivého súdu, pretože máme tendenciu byť zhovievaví k našim priateľom a, naopak, prehnane prísni k nepriateľom. Zároveň spomína aj prípady, kedy je legitímne písať sám o sebe. Prvým je písanie pre útechu, zvlášť v prípadoch, keď sám pisateľ pociťuje nespravodlivosť a iní sa ho nezastanú. Takým príkladom je Boethiova *Útecha z filozofie* (*De consolatione philosophiae*). Druhým prípadom, ktorý spomína, je písanie o vlastnej životnej ceste s cieľom poučenia iných. To bol podľa Danteho hlavný dôvod, prečo Augustín napísal svoje *Vyznania* (*Confessiones*). Rovnaký princíp zrejme Alighieri aplikoval aj na kritiku a chválu iných, aby ospravedlnil vlastné básnické hodnotenia, ktorým hrozí rovnaké nebezpečenstvo ako v prípade neoprávnenej sebachvály či sebahany.

O posmrtnom živote môže Dante písať preto, že mu ho Vergílius a Beatrice ukázali a sám prešiel všetkými časťami ríše mŕtvych. Jeho úlohou je podať o nich správu. Tým, že nakoniec dosiahne raj, nadobudne božskú perspektívu a tiež legitimitu „súdiť", presnejšie povedané,

Ugo Zannoni: *Dante Alighieri* (1865)
← ←

uvidí dôsledky jednotlivých hriechov v pekle a očistci a zásluh v raji. Nesmieme zabúdať na dôležité rozlíšenie, že Danteho „básnické zjavenie“ nemá podobu Božieho zjavenia v dejinách spásy, ale je fikciou, a hoci si nárokuje stať sa univerzálnym svedectvom o ceste od vlády vášní k vláde cností, zostáva literárnym svedectvom.

Súčasní čitatelia vyjadrujú obdiv k premyslenosti diela, ale mnohým je zároveň cudzí jeho prísny morálny systém a frustruje ich jednoznačnosť Danteho hodnotenia hriechov i definitívnosť pekla. Jednotlivé duše sú v diele spravidla redukované na jednorozmerný charakter a zosobňujú konkrétne neresti a cnosti. Dante z nich robí exemplárne príklady ľudí hodných opovrhnutia, súcitu alebo nasledovania. Aj keď v diele životy mŕtvych (a v niektorých prípadoch dokonca ešte stále živých ľudí) *de facto* sám súdi, resp. stavia sa do úlohy interpreta Božieho súdu, nerobí to arbitrárne, ale podľa ním rozvinutých kategorizácií morálneho zákona. Ľudia sa totiž svojimi činmi odsudzujú k „umiestneniu“ po smrti v podstate sami a tento stav bude korešpondovať s ich prevládajúcim duchovným stavom. Dantemu sa tak podarilo ukázať, že peklo spočíva práve v tejto uzavretosti do seba.

Komédia, a najmä *Peklo*, je tak zároveň vyjadrením autorovej viery v posledné slovo spravodlivosti, ktorá bola v danej dobe málokedy nastolená. Dante prináša zobrazenie viny a trestu a vlastnú básnickú teóriu retributívnej spravodlivosti, ktorou nadviazal na vývin európskeho stredovekého právneho myslenia. Dante však v pekle neskončí. Vyjde z temnoty a dostane sa na miesta, kde síce tiež vládne spravodlivosť trestajúca nespravodlivých, no spojená s milosrdenstvom. Duša v očistci už trpí s nádejou na odčinenie svojich ničomností.

Ľudská a božská spravodlivosť

Ó, pomsta božská, koľké nepokoje
zobúdzaš v tom, kto číta tieto biedy,
čo uzreli tu biedne oči moje.
P XIV, 16 — 18

Vo vrcholnom stredoveku bolo na talianskych univerzitách oživené štúdium rímskeho písaného práva a právnej teórie. Súbežne sa študovalo svetské i cirkevné právo, ktoré neboli od seba prísne oddelené. Zásadná bola otázka retributívnej (opravnej a oplácajúcej) spravodlivosti, teda trestu za prečiny a zločiny. Čo si niekto požičal, má vrátiť, čo poškodil, má napraviť, a čo zjedol, má zaplatiť. Ale čo s nepotrestanými nespravodlivosťami? Ako sa vysporiadať so zneužitím moci zo strany neotrasiteľných autorít (kráľa, cisára alebo pápeža)? Samotné právo nemôže zariadiť všetku spravodlivosť a ukončiť všetky konflikty.

Dante Alighieri, ktorý ako prior v obci zastával aj sudcovskú rolu, si to dobre uvedomoval (musel napr. odsúdiť svojho priateľa, básnika Guida Cavalcantiho, na vyhnanstvo). Dante si trúfalo osobuje právo súdiť duše jednotlivých ľudí a ľudské dejiny vôbec. Stále však nesmieme zabúdať, že *Komédia* predstavuje literárnu fikciu a nemožno ju chápať ako súd Boží. Svojím literárnym *Peklom* Dante poslucháčov odstrašoval a vlastným príkladom cesty pokánia v *Očistci* v nich

nenásilne prebúdzal hanbu. V autorovom „básnickom kazateľstve“ sa však namiesto zjednodušeného moralizovania ozýva pravdivé odhalenie ľudskej nehanebnosti a zároveň hlboká bázeň pred jediným celkom spravodlivým Sudcom.

Miestopis pekla

Danteho peklo vzniklo v pradejinách zvrhnutím Lucifera z nebies na zem: diablovým pádom sa vytvorila akási lievikovitá jama, Lucifer zostal uväznený v samotnom jadre Zeme a ním vyvrhnutá hmota vytvorila na protiľahlej strane zemegule ostrov, z ktorého sa neskôr stal očistec. Stred pekla sa nachádza v osi pod Jeruzalemom — pupkom sveta. Dante s Vergíliom budú postupne zostupovať podsvetím a prejdú všetkými kruhmi pekla, ktorých je dokopy deväť (niektoré sú navyše tvorené viacerými pásmami alebo žľabmi). Každému kruhu zodpovedá konkrétny druh hriechu a stráži ho preň charakteristické monštrum.

Princíp trestu v pekle — *contrapasso*

Podoba trestu v Danteho *Pekle* nie je náhodná. Trest duše je analogický jej previneniu: buď priamo zodpovedá hriechu, alebo má podobu kontrastujúceho protikladu. Tento princíp sa nazýva *contrapasso* [čítaj: *kontrapasso*], čo etymologicky znamená „proti-čin“, „odplatu zodpovedajúcu činu“. Ide o taliansku podobu latinského právno-morálneho termínu *contra* = proti, v odpovedi na *passus* (príčastie z lat. *patior* = trpím, vo význame „čin, utrpené konanie“. Typický skutok zároveň u Danteho zodpovedá celkovému existenciálnemu (teda telesnému, duševnému a duchovnému) stavu jedinca. To, čo niekto za života slobodne vykonal a stalo sa jeho habitom či identitou, musí po smrti nutne znášať. Človek je trestaný tým, čo najväčšmi definovalo jeho život. Bez pokánia niet odpustenia a bez odpustenia nie je možná premena tohto stavu.

Dá sa to ukázať na príklade: telá rozsievačov svárov sú v pekle rozťaté alebo rozpoltené, pretože sa previnili rozdeľovaním ľudí (*P* XXVIII). Spravodlivý trest je odplatou rovnakou mincou. Nejde

Michelangelo Buonarroti: časť fresky *Posledného súdu* (1536 — 1541) ←

však o obyčajnú odplatu v zmysle oko za oko: hriešnik v pekle totiž zotrváva v stave, na ktorý si navykol, v ktorom si hovel a ktorý sám chcel alebo najviac miloval, aj keď konal proti sebe, druhým či Božím príkazom. Peklo teda spočíva v zacyklení sa a v zotrvaní vo svojom hriechu. Zato očistec spočíva v bolestnom odpykaní si hriechov a vo vôli k premene. Zatiaľ čo v *Pekle* sa trpí bez nádeje, v *Očistci* sa trpí v nádeji, že všetko utrpenie raz skončí. Peklo je večné, očistec je namáhavým prechodom do raja.

Taliansky danteológ Steno Vazzana argumentuje v prospech tézy, že aj tresty, ktoré sa na prvý pohľad zdajú byť protikladné k hriechom, im v skutočnosti presne zodpovedajú a vyjadrujú podstatu konkrétnych previnení. Napríklad veštci, ktorí ľuďom za poplatok odhaľovali budúcnosť, majú v pekle hlavu krkom vykrútenú o 180 stupňov (*P* XX). Podoba ich trestu sa bežne chápe ako protiklad: pozeranie sa dozadu u tých, ktorí sa pozerali dopredu. Vazzana (2025, s. 69 — 71) to však vysvetľuje ako analógiu: veštci v skutočnosti nevideli budúcnosť, ale ju iba hádali — hádačstvo korešponduje s neistou chôdzou dozadu. Pekelné tresty presne zodpovedajú podstate daného činu a bytostnému stavu jednotlivca. Danteho fantázia sa držala morálneho zákona, čo ju však neochudobnilo, ale, naopak, viedlo k vykresleniu pozoruhodných a súčasne presvedčivých obrazov ľudského konania. Navyše, aj správanie strážcov jednotlivých kruhov pekla zodpovedá stavu ľudí v danom kruhu.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Pri čítaní jednotlivých spevov nechajte diskutujúcich premyslieť si podobu každého trestu a jeho významové konotácie.

Lokalizácia

Predpeklie, nerozhodní a ľahostajní (u Danteho *ignavi*), strážca Cháron

60 min.

Otázky na porozumenie textu — Spev III.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 21 — 28. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

INŠTRUKCIE: Pozrite na znázornenie pôdorysu pekla, ktorým prejde Dante. (Aktuálnu lokalizáciu pútnikov takto možno priebežne sledovať). Predstavte si, aký význam má podoba jednotlivých trestovv pekle na príklade nerozhodných a ľahostajných v treťom speve.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Cháron, Vergílius a Dante Spev III. →→

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 9, 10 — 13; 19 — 33; 43 — 45a; 52 — 75; 79 — 83; 90; 97 — 120; 121b; 130 — 136)

Vergílius (vv. 14b — 18; 34 — 42; 45b — 51; 75 — 78; 94 — 96; 121a; 122 — 129)

Prievozník Cháron (vv. 84 — 89; 91 — 93)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 9
II. vv. 10 — 69
III. vv. 70 — 136

vv. 1 — 9

1. Ako na vás zapôsobili slová na bráne pekla?
2. Aké významové kontrasty vyjadruje nápis na bráne pekla?
3. Čo stelesňuje samotná brána? Akú funkciu plnila v Danteho dobe a kde všade sa nachádzala?

vv. 10 — 69

4. Aké sú prvé pútnikove vnemy z pekla?
5. Podarilo sa autorovi a prekladateľovi spevu navodiť mučivú atmosféru pekla? Akými prostriedkami?

Poznámka: Slová v *Komédii* sugerujú javy tým, že im akusticky zodpovedajú. Najlepší prekladatelia sa usilujú túto vlastnosť originálu prebásnením uchovať.

6. Ako Dante opisuje reč tunajších ľudí? Vidíte v tom nejaký význam?
7. Kto boli tí, *„čo proti Bohu nešli do zápasu, no ani s ním, lež sami stáli stranou“* (*P* III, 36)?
8. Ako si vysvetľujete *„slepé žitie“* (*P* III, 48 — 51), ktoré si podľa Vergília nezaslúži ani ľútosť, ani väčšiu pozornosť, len opovrhnutie?

Poznámka: Do predpeklia patria ľahostajní, nerozhodní a zbabelí, ktorí nehovorili ani „áno“, ani „nie“. Ľudia bez identity, neschopní rozhodnúť sa či prikloniť sa na niečiu, niektorú stranu.

9. Aké podoby trestu v tejto pasáži nachádzate?
10. Prvýkrát sa tu objavuje princíp trestu — *contrapasso*. Prečo sa bezmenný dav ženie za zástavou?

Poznámka: Ľudia, ktorí sa v živote nedržali žiadnej zástavy, sa ju teraz márne pokúšajú chytiť.

11. Prečo týchto zatratencov navyše bodá otravný hmyz? Skúste rozlúsknuť druhé *contrapasso*.
12. Prečo si myslíte, že Dante duše tých, ktorí nekonali ani dobre ani zle, umiestňuje niekam na pomedzí pekla? (Nezaslúžili si byť ani v pekle?)

vv. 70 — 136

Hrdinovia sa presúvajú k rieke Acheron, k inému davu, ktorý čaká na prevoz cez prvú rieku v podsvetí.

13. Akú úlohu tu zohráva Cháron? Môže nejako súvisieť s podobou viny a trestu?
14. Akú úlohu má v speve Vergílius?

15. Je podľa Danteho trest pre duše v pekle spravodlivý? (Prečo?)
16. Je ľudský posmrtný osud vopred daný, alebo to podľa autora závisí na každom jednotlivcovi?
17. Aké významy môže mať prvé Danteho odpadnutie?
18. Aké otázky si kladiete?

Aktualizácia

19. Je pozoruhodné, že Dante do predpeklia umiestnil celé davy ľudí. Ľahostajný a zanedbávajúci život váhavých pokladá za obzvlášť opovrhnutiahodný. Zdá sa vám tento spev v niečom aktuálny?
20. Ako by sme mohli chápať obraz „neutrálnych“ duší v Limbe vo vzťahu k dnešnej spoločnosti, ktorá zápasí s apatiou a nezáujmom o verejné dianie?
21. Kedy (si) v dnešnom svete ospravedlňujeme vlastnú pasivitu v dôležitých otázkach?
22. Kedy sú nihilizmus a znudenosť príkladom duchovnej otupenosti?

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 25 — 32. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 21 — 28. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 47 — 51. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 21 — 25. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: Digital Dante, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Hostina.* Prel. P. Koprda. Bratislava: Perfekt, 2022.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 15 — 18. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 22 — 28. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev tretí. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 567 — 569. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 46 — 59. Turín: SEI, 2017.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In Dante Alighieri. *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

SOKOL, Jan. Středověké právo a filosofie. In *Moc, peníze a právo. Esej o společnosti a jejích institucích*, s. 194 — 208. Praha: Vyšehrad, 2015.

ŠAVELOVÁ, Monika. III. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 44 — 51. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. I. Contrapasso v Pekle. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 20 — 99. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Ugo Zannoni: *Dante Alighieri* (1865), Verona. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dante_Alighieri#/media/File:Monument_to_Dante_(Verona).jpg
2. Michelangelo Buonarroti: časť fresky *Posledného súdu* (1536 — 1541), Sixtínska kaplnka, Vatikán. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Last_Judgment_(Michelangelo)#/media/File:Michelangelo,_giudizio_universale,_dettagli_51_inferno.jpg

Čitateľ Dante
Vergíliova *Aeneida*

IV.

Danteho zdrojová kniha

30 min.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Predstavte si význam Vergíliovho eposu *Aeneis* vo vzťahu k Danteho *Komédii*. Pred seminárom sa spoločne zamyslite nad motívom zostupu hrdinu do podsvetia.

Publius Vergilius Maro (70 — 19 pred Kr.)

Najslávnejším rímskym básnikom sa stal muž pochádzajúci z vidieka. Podarilo sa mu pretaviť svet pastierov a roľníkov do vrcholnej poézie a získať si podporu nielen dobových mecenášov, ale tiež samotného cisára Augusta Octaviana.

Vergíliovo dielo sa stalo vzorovým spisom vo vyučovaní latinčiny už v období Rímskeho cisárstva a zostalo ním až do romantizmu. Bolo mimoriadne cenené aj v stredoveku. Početné alúzie a variácie na vergíliovské motívy v *Komédii* dokladajú, ako hlboko ovplyvnilo Danteho imagináciu. Aj keď sa Dante svoje dielo rozhodol nakoniec napísať v taliančine (v toskánskom dialekte), Vergílius na neho zapôsobil dokonalou jazykovou formou, básnickým štýlom a stratégiou: premysleným, uceleným a plynulým rozprávaním. Taktiež na neho zapôsobil svojím humanizmom a politickým myslením — Dante obdivoval rímsku kultúru a svojím dielom prepojil antickú a kresťanskú tradíciu. Hoci Dante od svojich literárnych zdrojov neodpisoval, skôr staršie literárne obrazy tvorivým spôsobom transformoval, je zrejmé, že Vergíliovi vďačí za mnoho. A práve svojho učiteľa si zvolil za sprievodcu podsvetím.

Aeneis — aj Rimania sa môžu vyrovnať Grékom

Aeneis bola publikovaná až po Vergíliovej smrti, a to navzdory jeho žiadosti o jej spálenie. Vergíliovým cieľom bolo napísať pre Rím akúsi prehistóriu, ktorá by prezentovala rímske cnosti a legitimizovala novú mocenskú štruktúru jediného vládcu — rímskeho cisára. *Aeneis* mala po období občianskych vojen pomôcť ideovo stabilizovať rodiace sa Rímske cisárstvo. Vergílius, nazývaný aj „Homér Rimanov“, prevzal od svojho gréckeho predchodcu dejové schémy eposov *Ílias* a *Odysseia* a originálne ich prepojil do jedného príbehu. Národný rímsky epos sa stal najvplyvnejším dielom latinskej literatúry a scény zo života hrdinu Aenea obľúbeným námetom výtvarných interpretácií. Bez jeho základnej znalosti nemožno dobre porozumieť nielen Danteho *Komédii*, ale ani európskym kultúrnym dejinám.

Peter Paul Rubens: *Aeneas v podsvetí* (1635 — 1637) ← ←

Zhrnutie obsahu: „Epos dostal názov podľa Aenea, hrdinského obrancu Tróje, ktorý si po jej páde ako jediný z vodcov trójskych vojsk zachránil život a spolu so svojím otcom Anchisom a synom Ascaniom, čiže Julom, sa potom na čele utečencov vybral hľadať novú vlasť. Po dlhom blúdení Stredozemným morom, plnom útrap a dobrodružstiev, dostal sa do Itálie, kde neďaleko ústia Tiberu založil mesto Lavinium, z ktorého vzišiel Rím“ (Zamarovský, 2018, s. 227). Vergílius svojím dielom zámerne nadväzuje na Homérovu *Ílias*, trójska vojna je tu však videná z opačnej strany, očami Trójanov, ktorých považuje za predkov Rimanov.

Zostup do podsvetia

Aeneovou životnou úlohou bola cesta do ríše mŕtvych, obdobne ako pre pútnika-Danteho cesta peklom a očistcom. Motív zostupu do podsvetia (gr. *katabasis*, lat. *descensus ad inferos*) je archetypom, ktorý často nájdeme v mytológiách a príbehoch, v náboženských spisoch, ale tiež v modernej fantasy literatúre.

a) V akých ďalších príbehoch sa nachádzae motív zostupu do podsvetia?
b) S čím si spájate cestu do podsvetia? Aký môže mať význam?

Poznámka: Vydanie sa na cestu do záhrobia alebo zostup do podsvetia predstavuje pre hrdinu zvláštnu skúšku a mimoriadnu úlohu, nutnosť postaviť sa tvárou v tvár tomu, pred čím nemožno utiecť. Často ide o zásadnú životnú skúsenosť: iniciáciu v zmysle dosiahnutia zrelosti, alebo zasvätenie v zmysle cesty za hlbším poznaním či múdrosťou. Hrdina sa v podsvetí stretáva so zosnulými alebo s inými mimosvetskými tvormi, no zároveň so sebou samým — vlastným

Jan Brueghel starší: *Aeneas a Sibyla v podsvetí* (1600) →

strachom a osamelosťou. Musí siahnuť až na dno svojich síl, zakúsiť bytostnú úzkosť a bezmocnosť, alebo dokonca prekonať vlastnú smrť a vrátiť sa späť. V takomto prípade sa vracia medzi smrteľníkov už pozmenený. Okrem pravdivejšieho poznania seba samého zažil nevysloviteľnú skúsenosť či dospel k nahliadnutiu skrytých vecí (minulosť a budúcnosť).

Miestopis Vergíliovho záhrobia

„Vergiliovské podsvětí má zcela jasnou topografii, která ukazuje rozdělení duší zesnulých: Ještě před hraniční řekou Acherontem musejí prodlévat nepohřbení. Za Acherontem čekají ti, kdo umřeli dřív, než jim bylo souzeno, tedy mimo jiné malé děti a sebevrazi — ale i ti, kdo zemřeli v boji; oproti homérským představám je tedy pro Vergilia smrt v boji smrtí nepřirozenou a život padlého bojovníka životem nenaplněným. Tito předčasně zesnulí zde musejí dožít do té míry, jakou jim určil osud. Vlastní Hádés se pak dělí na tři části: Tartaros, kde jsou trestáni hříšníci; Elysium, kde v blaženosti žijí spravedlivci; a údolí řeky Léthé, kde přebývají ti ostatní, ti ‚mezi', procházejíce postupným očišťováním za pomoci tří živlů. Avšak, to ještě není konec, neboť většina duší se po očištění po určité době musí po vrátit znovu na zem. Některé duše jsou již připraveny k návratu" (Putna, 2011, s. 447).

Otázky na porozumenie textu — *Aeneis*, VI. kniha

60 min.

VERGÍLIUS. *Aeneis*, s. 139 — 163. Prel. V. Bunčáková a P. Bunčák. Martin: Thetis, 2013.

Inštrukcie pre lektorov: Čítanie si rozdeľte podľa postáv a prečítajte si vybrané dialógy. Priebežne sa zastavte a zamyslite sa nad významom činov a gest hlavného hrdinu Aenea.

Kontext: Po zakotvení lodí na talianskom pobreží sa Aeneas stretáva so Sibylou, ktorá mu veští ťažký osud a prezrádza, ako môže navštíviť mŕtveho otca Anchísa a prejsť podsvetím. Po nájdení zlatej ratolesti a vykonania obeti bohom vstúpi do Sibylinej jaskyne.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Rozprávač (vv. 264 — 294; 295 — 317, 321; 384 — 387, 398, 406 — 425; 426 — 449; 450 — 454, 467 — 476; 548 — 559, 562)
Aeneas (vv. 318 — 320; 455 — 466; 560 — 561)
Veštkyňa (vv. 322 — 330; 399 — 406; 562 — 574, 601 — 625)
Cháron (vv. 388 — 397)

Rozvrh čítania:

I. s. 146 — 147
II. s. 147 — 148
III. s. 149 — 150

IV. s. 150 — 151
V. s. 151 — 152
VI. s. 154 — 156

Aeneova cesta do podsvetia
s. 146 — 147 / vv. 264 — 294

1. Napovedajú nám niečo už samotné mená alegorických bytostí sídliacich v prvej časti podsvetia? (Čo môže hrdinu v podsvetí postretnúť?)
2. Poznáte niektoré z oblúd? Kým alebo čím sa inšpiroval Vergílius?
3. Dozvedeli sme sa vďaka reakcii na meč niečo o povahe bytostí v podsvetí?

Podsvetné rieky a Cháron; duše pochovaných i nepochovaných
s. 147 — 148 / vv. 295 — 336

4. Líši sa Vergíliov prievozník Cháron od Chárona u Danteho (*P* III, 82 — 111)?
5. Aeneas sa pýta na dôvod čakania duší a ich (ne)vyslyšania. Čo mu hovorí veštkyňa?
6. Prečo si myslíte, že bol pohreb pre staré spoločnosti taký dôležitý?

Prievozník Cháron a pes Kerberos
s. 149 — 150 / vv. 384 — 425

7. Čo umožnilo Aeneovi prejsť ďalej?
8. Nebol to meč, ale zlatá ratolesť a koláč, čo mu uvoľnili cestu. Môže to niečo naznačovať?
9. Vie niekto, prečo sa Cháron bál Aenea previezť?

Poznámka: Za prevoz Hérakla dostal Cháron od boha Háda trest a bol spútaný. Vzácna ratolesť je zlatá halúzka, ktorú predtým Aeneas na Sibylinu radu ukoristil. Nesie ju ako dar pre bohyňu Proserpínu.

Prah podsvetia a pole zármutku
s. 150 — 151 / vv. 426 — 449

10. Čo spája ľudí, ktorí zostali uväznení v tejto časti Styxu (novorodenci, nespravodlivo odsúdení na smrť, samovrahovia, Minos)?
11. Akú rolu tu zohráva Minos?
12. Aké otázky si kladiete pri tejto nejasnej pasáži zobrazujúcej posmrtný život rôznych ľudí?

Stretnutie Aenea s Didonou

Kontext: Jednotlivé hrdinky priviedlo zamilovanie sa k tragickému osudu. Dido bola kartáginská kráľovná, ktorá sa do Aenea vášnivo zamilovala. Stali sa milencami. On ju však opustil pre svoje poslanie založiť Rím. Dido nato prepadla šialenému hnevu a svojmu žiaľu a vzala si život.

s. 151 — 152 / vv. 450 — 476

13. Ako na vás pôsobí stretnutie Aenea s Dido, ktorá pre nenaplnenú lásku spáchala samovraždu?
14. Ako autor vyjadril citové napätie Dido?

Tartaros a sudca Rhadamanthys
s. 154 — 156 / vv. 548 — 574 & 601 — 627

15. Akú rolu v podsvetí plnia Rhadamanthys a Tisifoné (s. 181)?
16. Ako Aeneas vníma prostredie, do ktorého sa dostal?
17. Pro koho je určené toto miesto (s. 183)?

Poznámka: Králi Lapithov, Ixión so synom Peirithoosom, boli potrestaní Diom a Hádom za svoju nehanebnosť a zvádzanie bohýň.

Aktualizácia

18. O čom vypovedá nárast prípadov v európskych krajinách, keď pohreb zosnulých nezaistí nikto z pozostalých, ale je ponechaný na starosť obci alebo štátu?
19. Akú rolu pre vás hrá prekonávanie seba samého? (Zvládli ste nejakú výzvu?)
20. S čím si spájate znovuoživenie fenoménu putovania v Európe (napr. Camino de Santiago)?

Zdroje

Primárna literatúra

VERGILIUS. *Aeneis*. Prel. V. Bunčáková a P. Bunčák. Martin: Thetis, 2013.

VERGILIUS. *Aenéis*. Prel. M. Ctibor. Praha: Argo, 2023.

Sekundárna literatúra

CONTE, Gian Biagio. Vergilius. In *Dějiny římské literatury*, s. 254 — 276. 2., dopl. vyd. Prel. D. Bartoňková. Praha: KLP, 2008.

JIRÁNI, Otakar. *Vergilius: život a dílo*. Praha: Jednota československých matematiků a fysiků, 1930.

KOZÁK, Jan A. Část IV. Monomýtus a stereomýtus. In *Monomýtus: syntetické pojednání o teorii mýtu*, s. 169 — 230. Praha: Malvern, 2021.

PUTNA, Martin C. Vergilius, učitel Evropy. In Publius Vergilius Maro: *Aeneis*, s. 431 — 473. Praha: Academia, 2011.

VERGILIUS — TURČÁNY, Viliam. *Aeneas*. Prel. a prerozprával V. Turčány. Bratislava: Mladé letá, 1981.

ZAMAROVSKÝ, Vojtech. *Veľké príbehy staroveku: Gilgameš — Sinuhet — Aeneas*. Bratislava: Perfekt, 2018.

Použité obrázky

1. Peter Paul Rubens: *Aeneas v podsvetí* (1635 — 1637), National Museum Cardiff. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_Aeneas_in_the_Underworld.jpg
2. Jan Brueghel starší: *Aeneas a Sibyla v podsvetí* (c. 1600), Kunsthistorisches Museum, Wien. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Brueghel_the_Elder#/media/File:Jan_Brueghel_the_Elder_-_Aeneas_and_the_Sibyl_in_the_Underworld.jpg

Bonusové odkazy

Audio: Rádio Devín, *Parnas — Čítanie kľúčových diel svetovej literatúry. Publius Vergilius Maro — Eneida.* URL: https://devin.rtvs.sk/clanky/literatura/32018/dusan-jamrich-cita-vergiliov-epos-eneida

Spev štvrtý
Vzdelanec a teológ Dante

V.

Opakovanie

Dante sa odvážil vstúpiť do samotného pekla, pretože nebol sám. Jeho literárny vzor sa mu stal sprievodcom. Bol to práve rímsky básnik Vergílius, kto už raz do podsvetia poslal svojho hrdinu — Aenea, po ktorom pomenoval celý epos *Aeneis*. Vergíliovo zobrazenie posmrtnej ríše výrazne inšpirovalo Danteho *Peklo*. Dante však jednotlivé časti podsvetia od seba oddelil oveľa jasnejšie: peklo má podobu lievikovitej diery v zemi. Ako pútnici zostupujú jej jednotlivými kruhmi dole, postupne sa zužuje. Očistec má podobu ostrova a hory, na ktorú treba namáhavo vystúpiť. Raj tvorí samostatnú oblasť mimo planéty Zem.

Inštrukcie pre lektorov: *Komédiu* predstavte ako básnickú encyklopédiu aj kroniku a jej tvorcu ako všestranného stredovekého vzdelanca, ktorého trápili aj dobové teologické dilemy. Vysvetlite teologické dôvody prítomnosti cnostných pohanov v zvláštnej časti pekla — v Limbe. Pred seminárom si s účastníkmi pripomeňte aktuálnu lokalizáciu pútnikov. Na seminári sa zamerajte na stretnutie Danteho s jeho milovanými básnikmi.

Vzdelaný Dante

20 min.

Danteho úsilie o zvrátenie mocenskej situácie vo Florencii v prvých rokoch jeho vyhnanstva skončilo neúspechom. Šťastie v tom čase hľadal vo vlastných intelektuálnych záujmoch a pod vplyvom čítania Aristotela napísal v roku 1305 filozofickú úvahu s názvom *Hostina* (tal. *Convivio*). Priznáva, že jeho myslenie od napísania ranej zbierky *Nový život* (do roku 1294) dozrelo a mladícku vášeň vystriedal vyrovnanejší štýl a „mužnejšie“ myslenie. Intelektuálny život pokladá za najvyššiu ľudskú možnosť, pretože „vedenie je najvyššou dokonalosťou našej duše a v ňom spočíva naše najvyššie šťastie“ (*Hostina* I, I, 1). Nevieme s istotou, či okrem mestskej školy vo Florencii formálne študoval aj na konkrétnej univerzite. Existujú však nepriame indície, že sa s univerzitným prostredím mohol stretnúť v Bologni.

Raffael Santi: *Parnas* (1511)
← ←

Hoci Dante vychádza z dobového presvedčenia o vyššej hodnote kontemplatívneho života zasväteného štúdiu, vede a písaniu, osobitnú pozornosť venuje obhajobe života činného, politického, spojeného so starostlivosťou o rodinu a veci verejné. Tieto činnosti sú nevyhnutné, ale zároveň bránia človeku, aby sa mohol plne ponoriť do štúdia. Nie všetkým sa dostalo privilégium študovať, o toto šťastie sa človek môže pripraviť aj vlastnou lenivosťou. Vzdelávanie Dante považoval za najvyššiu možnosť človeka, totiž, vďaka kultúrnemu životu sa ľudský život vzdialil tomu zvieraciemu — preto chcel aj svojimi dielami pohostiť čitateľov duchovným pokrmom a nechať ich ochutnať z „chleba anjelov" (*Hostina* I, I, 7). Na konci *Hostiny* však autor dospieva k názoru, že život zasvätený poznaniu nepostačuje ani človeku, ktorý štúdium miluje. Človek ako spoločenský živočích potrebuje mať aj možnosť participovať na spoločenskom živote. Dante ťažko niesol stratu občianskych práv a účasti na politickom živote svojej rodnej obce, čo pokladal za prekážku šťastného života. Toto jeho sklamanie cíti čitateľ aj v *Komédii*, ktorá je zároveň jeho vyrovnávaním sa s iným spôsobom života.

Komédia je básnické dielo, ktoré v sebe zahŕňa európsku kultúrnu pamäť a sumu vtedajšieho poznania. Medzi Danteho zdroje patrí antická kultúra: grécka mytológia a filozofia, rímska literatúra, mytológia a história; ďalej Biblia a cirkevné dejiny i súdobé dejiny Apeninského polostrova, stredoveká kurtoázna literatúra a stredoveké latinské písomníctvo, scholastická filozofia vrcholného stredoveku. Je dôležité spomenúť, že *Komédia* vznikla ešte pred kníhtlačou a ako poézia bola určená primárne na recitovanie nahlas.

Je otázkou, pre koho ju Dante písal. Pre dobových učencov musela byť veľkým intelektuálnym dobrodružstvom, rovnako ako ním zostáva aj pre dnešných poslucháčov i bádateľov, ktorí objavujú nepreberné množstvo alúzií a hľadajú zmysel nejednoznačných narážok a intertextových súvislostí. Keď sa *Komédia* verejne prednášala, ľuďom pripomínala mytologické aj biblické postavy, slávne historické osobnosti a udalosti, udalosti či talianske reálie, a tým ich vťahovala do básnického sveta, ktorý sa prelínal s ich vlastnou historickou a kultúrou.

Neopakujúce sa verše, značne neprehľadná štruktúra pekla a nejednoznačné priestorové asociácie zrejme nepredstavujú mnemotechnický systém, aj keď rýmovaná básnická forma uľahčuje zapamätanie si jednotlivých veršov a tercín, z ktorých v Taliansku mnohé zľudoveli. Dielo malo tiež vzdelávací účel a Dante ním chcel prispieť k rozkvetu talianskeho jazyka. Tým, že dal nakoniec prednosť živému ľudovému jazyku (toskánčine) pred latinčinou, dokázal, že jeho rodný jazyk sa rovnako hodí na básnické vyjadrenie.

Komédia predstavuje akúsi „básnickú kroniku" a súčasne „Božskú encyklopédiu". Danteho veľdielo síce nie je scholastickou sumou, ale je prestúpené teologickými i filozofickými ideami, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť jej obsahu i formy. Jednotlivé kantiky a spevy sú odstupňované podľa morálneho hodnotenia ľudských činov. Morálny poriadok odkazuje na usporiadanosť sveta ako kozmu, ktorý možno číselne vyjadriť. Ľudský život by totiž nebol bez uceleného myslenia a náboženského rozmeru úplný. Pre Danteho-kresťana je cieľom putovania nielen sebapoznanie, ale aj spása duše, čo bola kľúčová otázka pre človeka vrcholného i neskorého

stredoveku. V teológii Danteho najviac ovplyvnili Augustín (ľudská duša ako obraz Božskej Trojice: myseľ, pamäť a vôľa; ľudské dejiny ako dejiny spásy Božieho ľudu), františkánska spiritualita (spojenie kontemplatívneho a aktívneho života v mestskom prostredí, kritika bohatstva a úžery) a Tomáš Akvinský (dôraz na racionálne poznanie ľudskej prirodzenosti a Božích zákonov, súlad filozofie a teológie).

Limbus a Danteho riešenie teologickej otázky

Prečo nemajú pohnania u Danteho nádej na raj? Pretože neboli pokrstení a krst bol chápaný ako nutná podmienka spásy — možnosti byť pri Bohu. Z pohľadu dnešného človeka, ktorý premýšľa v moderných myšlienkových predpokladoch (vo všetkom mať možnosť voľby a vlastným úsilím si vydobyť úspech), vyzerá nemožnosť spásy pre pohanov úplne nespravodlivo, ale v talianskej spoločnosti 14. storočia, v ktorej takmer všetci ľudia boli pokrstení kresťania, to bolo inak. V západnej teológii sa navyše presadil doslovný výklad niektorých evanjeliových veršov o nevyhnutnosti krstu pre spásu[1] a zdôraznila sa potreba zmazania prvotného hriechu, ktorý si nesie každý človek, práve prostredníctvom krstu. Vlastné zásluhy ani tomu najcnostnejšiemu človeku na vykúpenie nepostačujú, raj mu otvorí až Kristus. Ústami Vergília Dante v štvrtom speve spomína Kristov zostup do predpeklia za Adamom, Evou a patriarchami (*P* IV, 52 — 63). Na túto udalosť odkazuje niekoľko miest v Novom zákone. Evanjeliové výroky teologicky rozvinul svätý Augustín vo svojej teológii milosti.

Nepokrstených Dante neodsúdil. Z historického pohľadu je štvrtý spev *Pekla* skôr výrazom Danteho veľkej úcty k pohanom z rôznych kultúr a etník a súčasne príkladom jeho vlastného teologického nazerania na poslednú spravodlivosť. Dante riešil dobové scholastické dilemy a sám ďalej rozvíjal predstavu zvláštneho miesta v pekle — *Limba*, ktoré vlastne nie je peklom, ale akýmsi predpeklím pre nepokrstených cnostných ľudí. Telesne tam netrpia, ale ani neprežívajú blaženosť. Zostáva im túžba a smútok z nedosiahnuteľného. Danteho *Limbus* je tak možné chápať aj ako myšlienkový pokus riešiť istú neférovosť nezaslúženého pekelného trestu pre pohanov v medziach vtedajšieho teologického myslenia. Vlastnou imagináciou pre nich vytvoril istú výnimku a velikánov kultúrnych a politických dejín v rámci Limba umiestnil do zvláštneho svetelného mesta. Stojí za zmienku, že v 20. storočí na Druhom vatikánskom koncile katolícki teológovia vyzdvihli ideu „krstu túžby“ ako zástupného krstu.

Lokalizácia

Prvý kruh pekla (Limbus), nepokrstené osobnosti dejín (tal. *spiriti magni*)

1 *„Ježiš odpovedal: ‚Amen, amen, hovorím ti: Ak sa niekto nenarodí z vody a z Ducha, nemôže vojsť do Božieho kráľovstva‘“* (Jn 3, 5). *„Kto uverí a dá sa pokrstiť, bude spasený. Kto však neuverí, bude odsúdený“* (Mk 16, 16).

60 min.

Otázky na porozumenie textu — Spev IV.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 29 — 36. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Rekapitulácia

Pútnik Vergíliovi vyjadril svoj strach a pochybnosti, či cestu peklom zvládne a bude schopný spísať o nej svedectvo, aké doteraz nikto nenapísal. Od milovanej Beatrice sa mu dostalo povzbudenia. Po prejdení pekelnej brány Dante zbadal miesto na pomedzí pekla pre nerozhodných a ľahostajných a dav hriešnikov, ktorí čakajú na Chárona, kým ich prevezie cez rieku Acheront.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Rozprávač — pútnik — Dante (vv. 1 — 12, 14, 16 — 18, 23 — 31a; 43 — 52a; 64 — 76a, 79, 82 — 85a; 94 — 105; 106 — 151)
Vergílius (vv. 13, 15, 19 — 22; 31b — 42, 52b — 63; 76b — 78, 85b — 93)
hlas Homéra (vv. 80 — 81)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 30
II. vv. 31 — 63
III. vv. 64 — 105
IV. vv. 106 — 151

vv. 1 — 24

1. Ako autor používa motív spánku? Aké významy so sebou nesie a ako ovplyvňuje dej (vv. 1 — 6)?
2. Akými zmyslami pútnik vníma prostredie?
3. Čo pútnik pociťuje v prvom kruhu pekla?
4. Ako rozumiete rozlíšeniu strachu a ľútosti? Aký je medzi nimi rozdiel?

vv. 31 — 63

5. Pútnici prichádzajú do predpeklia — Limba, oddeleného od samotného pekla. Ako pútnik vníma a opisuje stav duší, ktoré neprežívajú ani utrpenie, ani radosť?
6. Aké teologické vysvetlenie tu Vergílius pripomína?
7. Prečo sa niektorým biblickým postavám dostalo privilégia a boli z tohto miesta („šeolu“) vyzdvihnuté?

vv. 64 — 105

Nepokrstené osobnosti dejín Spev IV. →→

8. Čo spája osobnosti, ktoré si pútnik v lese všimol ako prvé?
9. Ako rozumiete veršom: *„Cti ešte viac mi vzdali počas cesty, veď s takýmito duchmi, rozochvelý, v ich spoločnosti šiel som ako šiesty“* (*P* IV, 100 — 102)? (Ako na vás pôsobí jeho nové sebavedomie?)

10. O čom Dante sníval?
11. Prečo Dante nechce čitateľom prezradiť všetko zo spoločného rozhovoru s Vergíliom?

Poznámka: Dante evidentne túžil po dosiahnutí básnického Parnasu, teda stať sa nielen uznávaným dobovým autorom, ale pripojiť sa k najväčším velikánom literatúry v dejinách. Medzi svojimi vzormi nezostáva, ale čoskoro ich opúšťa, čím predznamenáva neskoršie odlúčenie sa od Vergília. Zdá sa teda, že sa Dante autoritám antickej literatúry nechce iba vyrovnať, ale súčasne ich prekonať a pokúsiť sa ísť v literatúre ešte ďalej.

vv. 106 — 151

12. Pútnik rozpoznáva rôzne mytologické aj historické osobnosti. Aké povolania sú pre neho dejinne dôležité?
13. S kým by ste si radi pohovorili vy? Prečo?
14. Čo možno vyčítať z veršov 145 — 147: *„Ťažko aj všetkých pamäť vypočíta, pretože tak ma tiesni dlhý námet a jav si neraz márne výraz pýta“*?
15. Pripomeňme si, ako pútnik začal vnímať prostredie záhrobia. Čo nám posledná veta *„tam, kde je tma, kde bez svetielka svet je“* (*P* IV, 151) prezrádza o pomeroch v pekle?
16. Ako je možné, že Dante opisuje podobu miesta, v ktorom je tma?

Poznámka: Sú to duše hriešnikov, ktoré — aj navzdory svojmu stavu — neprestávajú vyžarovať svetlo. Ľudská dôstojnosť im zostáva aj v pekle (Grassi, 2016).

Aktualizácia

17. Aké je postavenie intelektuálov a vzdelancov v dnešnej slovenskej spoločnosti?
18. Dante v Limbe stretol veľkých mysliteľov a básnikov, ktorí však nemôžu dosiahnuť spásu pre absenciu kresťanskej viery a krstu. Pociťujete v súčasnom svete nejaký iný existenciálny problém, ktorý sa zdá byť neprekonateľný?
19. Myslíte si, že je možné bez náboženského života a vedomia posledného cieľa, ktorý presahuje ľudskú konečnosť, prekonať vedomie nenaplnenia života a akúsi melancholiu ľudského ducha? Vidíte paralely medzi týmto spevom a častou neprítomnosťou zmyslu života u súčasného človeka?

Tip: V prípade zvyšného času sa pozrite na osobnosti z Raffaelovej fresky *Parnasu*, medzi ktorými nechýba Dante. (Na identifikáciu osôb pozri: https://www.hellenicaworld.com/Greece/Ancient/en/ParnassusRaphael.html).

Zdroje

Primárna literatúra

Biblia. Slovenský ekumenický preklad. 4., opr. vyd. Bratislava: Slovenská biblická spoločnosť, 2017. (URL: https://biblia.sk/citanie/seb/jn/3; https://biblia.sk/citanie/seb/mk/16).

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 33 — 41. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

(*Božská komédia. Peklo*, s. 29 — 36. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.)

(*Božská komédia*, s. 37 — 41. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.)

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 26 — 30. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Hostina.* Prel. D. Koprda. Bratislava: Perfekt, 2022.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 19 — 22. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 29 — 33. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

BORGES, Jorge Luis. Devět dantovských esejí. Vznešený zámek IV. zpěvu. In *Předmluvy s předmluvou předmluv — Devět dantovských esejí — Osobní knihovna*, s. 265 — 270. Praha: Argo, 2012.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev štvrtý. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 569 — 571. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

GRASSI, Giovanni Battista. Tma v Pekle. In Pokorný, Martin (ed.). *Čtení o Dantovi Alighierim: prostory, postavy a slova*, s. 16 — 27. Praha: Institut pro studium literatury, 2016.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 60 — 65. Turín: SEI, 2017.

ŠAVELOVÁ, Monika. IV. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 52 — 62. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

ŠAVELOVÁ, Monika. Vergílius: intelektuálna dokonalosť a hranice ľudského poznania. In *Odhaľovanie Danteho intelektuálnej biografie*, s. 34 — 42. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

VAZZANA, Steno. Limbo. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 27 — 31. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Raffael Santi: *Parnas* (1511), Stanze di Raffaello, Vatikán. Kredit: Wikimedia Commons, Public domain. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Parnassus#/media/File:Rafael_-_El_Parnaso_(Estancia_del_Sello,_Roma,_1511).jpg

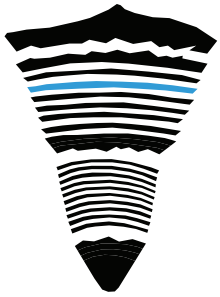
(Na identifikáciu osôb pozri: https://www.hellenicaworld.com/Greece/Ancient/en/ParnassusRaphael.html)

2. Alfred Elmore: *Paolo a Francesca* (19. stor.), kresba štetcom, British Museum. URL: https://commons.wikimedia.org
3. Auguste Rodin: *Paolo a Francesca* (pred 1907), socha, Musée des Beaux-Arts de Lyon. Kredit: Public domain, Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f0/Paolo_et_Francesca_ou_couple_damn%C3%A9_-_Auguste_Rodin_%28B_1153-bis-n%29.jpg

Spev piaty
Humanista Dante

VI.

Opakovanie

Vergílius Dantemu ukázal prvý pekelný kruh — tzv. Limbus, zvláštne miesto na samom začiatku pekla, ktoré je vyhradené spravodlivým pohanom, ktorí však neboli pokrstení. Netrpia, ale ani neprežívajú blaženosť. Vergílius predstaví Dantemu slávne historické osobnosti, medzi ktorými spozná hlasy gréckych a rímskych básnikov, ktorí ho prijmú medzi seba. Tak sa mu dostalo pocty zaradenia medzi najväčších básnikov a splnil sa mu sen o Parnase. V svetelnom hrade tiež stretol rôznych starovekých filozofov, vedcov, politikov a vojvodcov, vrátane hrdinov Vergíliovej *Aeneis*. So svojím sprievodcom však musí ísť ďalej.

Danteho humanizmus

20 min.

Inštrukcie pre lektorov: Podrobne prediskutujte piaty spev *Pekla* — jeden z najslávnejších a najzobrazovanejších spevov *Komédie*. Pri výklade sa so študentmi zastavte pri pasážach, kde Dante ľuďom vyjadruje súcit. Zamerajte sa na Danteho rozhovor s Francescou a na vplyv čítania kurtoáznej literatúry.

„k slzám doženie ma iste
krutý tvoj údel.“
P V, 116 — 117

V jadre Danteho kresťanského humanizmu, ktorý čerpá takisto z antických a arabských zdrojov, stojí rešpekt k ľudskej slobode a dôstojnosti a zároveň úsilie o dosiahnutie spravodlivosti už v pozemskom živote. Danteho „básnický humanizmus“ zároveň predznamenáva neskorší kultúrny vývoj v Taliansku, najmä v literatúre a vo výtvarnom umení. Poetický jazyk Dantemu umožnil ukázať život človeka so všetkými jeho stránkami a vyjadriť „ľudskú komédiu“: telesné pocity, duševné pnutie, rozumové náhľady, morálne a náboženské postoje aj konflikty v spoločnosti. V *Komédii* Dante zobrazuje človeka celistvo ako ľudskú bytosť, v ktorej sú prepojené emócie, racionalita, imaginácia, politický i duchovný život. V úvodných spevoch

Alfred Elmore: *Paolo a Francesca* (19. st.) ← ←

autor priznal svoj vlastný strach a osamelosť. Pútnikovo odpadnutie evokuje ťarchu okamihu. Zo svojho „snívania“ sa však bude musieť v pekle rýchlo prebudiť.

Podľa T. S. Eliota práve premyslená štruktúra diela a hlbšie ideové zakotvenie umožnili Dantemu ukázať celú škálu ľudských emócií. „Dante předkládá vůbec nejkompletnější a nejuspořádanější obraz emocí, jaký kdy byl v dějinách podán. […] Dante (však) emoci nepodrobuje analýze, nýbrž předvádí její vztahy k jiným emocím“ (Eliot, 2019, s. 48). Telesný pôvod emócií ukazuje tým, že zobrazuje rôzne pozície ľudského tela, ktoré súvisia s konkrétnym previnením, a teda duchovným rozpoložením človeka. V *Pekle* neprekvapivo dominujú emócie strachu, zdesenia, hrôzy, smútku, plaču, hnevu a nenávisti. Tie však dopĺňa Danteho súcit s trpiacimi.

Pútnikov súcit

Dante zvlášť v prvých kruhoch pekla (až do piateho kruhu, teda VIII. spevu) prejavuje hriešnikom súcit a veľkú empatiu — sám roní slzy. Avšak súcit (*pietà*) u Danteho nie je len obyčajnou ľútosťou, ale aj znepokojením, ktoré plynie z uvedomenia si širších dôsledkov ľudského konania a dôsledkov vlastných hriechov, ktoré tieto majú na druhých ľudí. Dante sa v druhom kruhu neznepokojuje primárne nad trestom pre smilníkov, ale pretože si uvedomuje dôsledky ich — aj svojej vlastnej — slabosti a neschopnosti vzdorovať vlastným vášňam (Šavelová, 2014, s. 67, 70).

Láska k vysnívanej dáme ako cieľ erotickej túžby bola hlavnou témou talianskych básnikov z okruhu „sladkého nového štýlu“ (*dolce stil novo*). Mladý Dante nadviazal na teórie lásky Guida Guinizzelliho a predovšetkým Guida Cavalcantiho, u ktorého dominovalo vyzdvihnutie prežívania vášnivej lásky. V básnikovej imaginácii je to vysnívaná žena, ktorá podnecuje jeho city, a on jej na oplátku venuje svoje milostné verše. Zatiaľ čo múzy v Danteho diele *Nový život*, vrátane Beatrice, možno označiť ešte ako „zakázané objekty jeho erotickej túžby“ (Scruton, 2025, s. 35), Beatrice sa v *Komédii* stáva stelesnením Danteho erotickej túžby, ktorá bude očistená od žiadostivosti očistcovým ohňom (*O* XXV — XXVII), aby mohla jeho nesmrteľná duša už počas pozemského života nazrieť do raja.

Človek, ktorý je príčetný a nie je zbavený rozumu, nesie zodpovednosť za svoje činy, pretože jeho rozhodovanie je slobodné. Smerodajná je podľa Danteho ľudská vôľa. V prvých štyroch kruhoch pekla budú hriechy nemiernosti, ktoré sú síce závažné a smrteľné, ale Dante ich v porovnaní s darebáctvami a ničomnosťami považuje za „ľahšie“, pretože boli spáchané zo slabosti vôle, z nedostatočného ovládania svojho tela, nie však zo zlomyseľnosti a podlosti (lat. *malitia*). Príkladom nezdržanlivosti v druhom kruhu pekla (V. spev) je smilstvo a cudzoložstvo. Zatiaľ čo s ľuďmi v hornej časti pekla bude Dante súcitiť, pre hriešnikov z dolného pekla už nebude mať také porozumenie.

Minos a smilníci Spev V. →→

Lokalizácia

Druhý kruh, miesto bez svetla, víchrica, smilníci (tal. *lussuriosi*), strážca Minos

20 min.

Otázky na porozumenie textu — Spev V.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 37 — 46. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 15, 17 — 18, 21b; 25 — 51, 53b, 70 — 72; 73 — 76a, 79 — 87, 107 — 111a, 112 — 114; 115 — 117; 118 — 120, 123b, 139 — 142)
Vergílius (vv. 21a, 22 — 24; 52 — 53a, 54 — 69; 76b — 78, 111b)
Minos (vv. 16, 19 — 20)
Francesca da Rimini (vv. 88 — 107; 121 — 123a, 124 — 138)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 24
II. vv. 25 — 72
III. vv. 73 — 117
IV. vv. 118 — 142

vv. 1 — 24

1. Až v druhom kruhu sa pútnici ocitli v samotnom pekle. Ako na vás pôsobí stretnutie duše so sudcom Minom?
2. Aká rolu tu má tento krétsky kráľ?
3. Ako Vergílius odpovedal Minosom?

vv. 25 — 72

4. Ako pútnik-Dante vníma miesto, v ktorom sa ocitol?
5. Cudzoložníkov sužuje víchrica, ktorú Dante dôkladne popisuje (vv. 28 — 49). Ako si vysvetľujete túto podobu ich trestu (*contrapasso*)?
6. Autor ďalej užíva obrazy letu vtákov. Čo môžu vyjadrovať?

Poznámka: Smilníci nekonali podľa rozumu, ale svojej žiadostivosti, a preto sa nechali unášať vlastnými vášňami a pudmi, ktoré neboli schopní ovládnuť. Analogicky sú teraz unášaní víchricou. Ich výkriky zodpovedajú revu Mina. Sugestívne prirovnania ku kŕdľom vtákov a ich letu (v origináli drozdov a žeriavov) nie sú významovo jednoznačné, ale zrejme majú zvýrazniť zrakové a sluchové vnemy.

7. Autor spája rôzne historické, mytologické a literárne postavy. Môže to vypovedať niečo o povahe *Komédie?* Prekvapila vás tu niektorá z postáv svojou prítomnosťou v pekle?

Poznámka: Spomenuté postavy si môžete predstaviť podľa poznámok v *Komentári* (Felix, 2019, s. 572 — 573). Historické a literárne osobnosti spájajú tragické lásky a fakt, že ich žiadostivosť mala

vážne spoločenské a politické dôsledky. Ženské postavy boli zavraždené, alebo si samy pre nešťastnú lásku vzali život. Prekvapivo sa v tomto kruhu nachádza aj Achilles, lebo sa z neho v stredoveku stal jeden z typických hrdinov milostných románov, vedľa Parida a Tristana (Šavelová, 2014, s. 66).

vv. 73 — 117

Po tom, čo básnik majstrovsky privolal milencov a Francesca mu zdvorilo odpovedala, nasledujú jedny z najslávnejších tercín *Komédie*:

***Láska**, čo srdce šľachetné hneď zmámi,*
pôvab, čo objal on do svojich ramien,
spôsobom krutým navždy odňala mi.
***Láska**, čo káže opätovať plameň,*
k nemu zas vo mne takou silou vzplála,
že, ako vidíš, doposiaľ v ňom taniem.
***Láska** nás tejže smrti odovzdala.*
Kto vzal nám život, pre Kainu zreje.“
Úbohá takú odpoveď mi dala.
P V, 100 — 108

8. Ako Francesca predstavuje ich zamilovanie sa?
9. Čo označuje za lásku?
10. Čo prežíva pútnik Dante tvárou v tvár milencom v druhom kruhu pekla?

Poznámka: Paolo Malatesta a Francesca z Rimín sú talianske historické postavy z 13. storočia. Francesca da Polenta bola vydatá za chromého Gianciotta Malatestu v politicky motivovanom sobáši. Mala milostný pomer so svojím švagrom, ktorý vraj bol na rozdiel od svojho brata veľmi pekný. Gianciotto ich pristihol v izbe a oboch zavraždil. Podľa Francesciných slov bola protagonistom ich príbehu sama láska. Od antiky sa však rozlišovalo zamilovanie sa, milostný pomer a dokonalá láska, ktorá sleduje dobro druhého, nielen telesné a citové uspokojenie.

vv. 118 — 142

11. Čo roznietilo zakázanú lásku Francescy a Paola?
12. Francesca zmieňuje, že muž ju pobozkal prvý, rovnako ako hrdina v rytierskom príbehu. Lenže v zmieňovanej knihe to bola Guenièvra, ktorá pobozkala Lancelota. Ako si to vysvetľujete?
13. Hovorí Francesca Dantemu pravdu, alebo sa chce ukázať v lepšom svetle? (K čomu viedol ich cit?)
14. Ako si vysvetľujete, že Paolo celý čas mlčí a Francesca ani nevysloví jeho meno?
15. Prečo Dante omdlel?
16. Môže Danteho reakcia nejako súvisieť s tým, že písal o zamilovaní sa?

Poznámka: Tragický romantický príbeh milencov v Dantem podnietil ľútosť, ale sám si zároveň uvedomil zodpovednosť seba ako autora za svoju tvorbu. Dante, ktorý si za programový cieľ

svojej poetiky v ranej tvorbe a v *Novom živote* zvolil vznešenú lásku a ospevovanie nedostižných žien, si zrejme uvedomil, že aj milostná literatúra môže svojou imaginatívnou silou niektorých čitateľov doviesť k hriechu smilstva a niekedy až k životnej tragédii.

Paolo a Francesca ako postavy stojace na samom začiatku pekla (vo vlastnom zmysle) možno zároveň chápať ako náprotivky Adama a Evy a ich vyobrazenie ako Danteho tematizovanie straty pozemského raja. Aj v tomto príbehu je Francescina aktivita v kontraste s pasivitou a mlčaním Paola. Francesca sa vyhovárala na ťarchu situácie rovnako ako Eva, ktorá zvaľovala vinu na hada, ktorý ju naviedol, aj keď sama zatúžila ochutnať zakázané ovocie. V protiklade k tomu bude Beatrice — ako nová Eva — v Danteho mystickej vízii v raji transformovaná z cieľa erotickej túžby na nositeľku Božej milosti a dokonalej snubnej lásky.

Aktualizácia

17. Prečo vždy boli a sú imaginatívne milostné romány (tzv. červená knižnica) také obľúbené? V akom zmysle môže byť čítanie týchto kníh pre človeka nebezpečné?
18. Nesie umelec nejakú zodpovednosť za svoje diela a ich recepciu? (Ak áno, akú?)
19. Ako ovplyvňuje snová imaginácia partnerské vzťahy?
20. Nevera a nešťastná láska patria medzi najčastejšie námety literárnych a dramatických diel. Vidíte nejaké paralely medzi ich zobrazením u Danteho u iných autorov (napr. Ovídius, Shakespeare, Tolstoj ai.)?

Výtvarné interpretácie scény

Básnické podanie skutočného príbehu milencov Francescy a Paola, ktorých pristihol a zavraždil Gianciotto Malatesta (Francescin manžel a brat už ženatého Paola), sa stalo v modernom umení najčastejšie interpretovanou scénou *Komédie*. Populárna bola najmä u maliarov a sochárov 19. storočia.

Tip: V prípade zvyšného času si pozrite rôzne výtvarné interpretácie milencov. (Pozri *Works of art inspired by the Inferno scene* na en.wikipedia.org/wiki/Francesca_da_Rimini).

Auguste Rodin:
aolo a Francesca
(pred 1907)
↖

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 42 — 49. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.
(*Božská komédia*, s. 57 — 61. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.)
(*Božská komédia. Peklo*, s. 37 — 46. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.)

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 31 — 35. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 23 — 26. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 34 — 39. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

ELIOT, Thomas S. *Dante*. In *Křesťan — kritik — básník,* s. 42 — 50. Prel. M. Hilský — P. Onufer — M. Pokorný. Praha: Argo, 2019.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev piaty. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 571 — 574. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

GAGLIARDI, Antonio — KOPRDA Pavol. Guido Guinizelli. In *Podklady k hermeneutike stredovekej talianskej literatúry*, s. 301 — 317. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2016.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 66 — 79. Turín: SEI, 2017.

KOPRDA, Pavol. Cavalcanti. In *Talianska literatúra 1. Začiatky a trináste storočie*, s. 145 — 174. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2013.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In Dante Alighieri. *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

SCRUTON, Roger. Víra v Boha. In *Duše světa*, s. 11 — 50. Prel. R. Tadič. Praha: Dauphin, 2025.

ŠAVELOVÁ, Monika. V. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 63 — 73. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

ŠAVELOVÁ, Monika. Francesca a Paolo: prírodný zákon a slobodná vôľa. In *Odhaľovanie Danteho intelektuálnej biografie*, s. 43 — 47. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

VAZZANA, Steno. Smilníci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 31 — 34. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Alfred Elmore: *Paolo a Francesca* (19. st.), kresba štetcom, British Museum. Kredit: Public domain. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Francesca_da_Rimini#/media/File:Alfred_Elmore_-_Paolo_and_Francisca.jpg
2. Auguste Rodin: *Paolo a Francesca* (pred 1907), socha, Musée des Beaux-Arts de Lyon. Kredit: Public domain, Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f0/Paolo_et_Francesca_ou_couple_damn%C3%A9_-_Auguste_Rodin_%28B_1153-bis-n%29.jpg

Auguste Rodin
Brána pekla

VII.

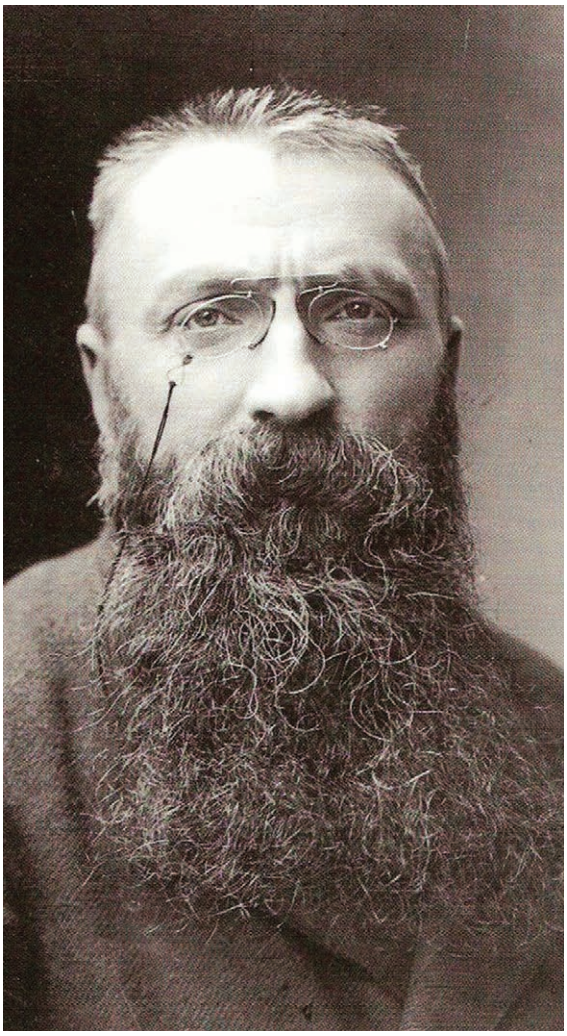
Sochárstvo

20 min.

Inštrukcie pre lektorov: Predstavte príbeh Augusta Rodina s dôrazom na charakteristiky jeho sochárskeho štýlu a vývoj jeho celoživotného diela Brána pekla.

Auguste Rodin (1840 — 1917)

Francúzsky umelec, ktorý stál na počiatku moderného sochárstva, pochádzal z rodiny chudobného asistenta úradníka. Od mladosti miloval a pestoval kreslenie. Absolvoval školu dekoratívneho umenia. Trikrát sa márne pokúšal dostať na odbor sochárstvo na národnej Vysokej škole krásnych umení. Živil sa ako pomocník u iných sochárov a ako dekoratér-štukatér na stavbách v Paríži, v ktorom práve prebiehala rozsiahla architektonická prestavba. V roku 1864 sa zoznámil s krajčírkou Rosou Beuretovou, s ktorou prežil celý život a mal syna Augusta-Eugèna. V roku 1875 Rodin vycestoval na pobyt do Talianska, aby študoval renesančné umenie. Po návrate pracoval v Belgicku, kde pripravoval dielo *Porazený* (neskôr *Vek bronzu*), ktoré poslal na parížsky Salón 1877. Porota ho obvinila z odliatia formy živého modela a on sa márne pokúšal obhájiť. Tento „škandál“ mu však pomohol dostať sa do povedomia mecenášov a získať prvú väčšiu štátnu zákazku na dvere múzea. Dostal k dispozícii ateliér a konečne sa mohol naplno venovať sochárskej práci.

Auguste Rodin: *Porte de l'Enfer* ← ←

Gaspard-Félix Tournachon Nadar: *Fotografia Augusta Rodina* (1891) ←

Auguste Rodin: *Rodinova ruka držiaca torzo* (1917) →

Charakteristika Rodinovej tvorby

Rodin odmietol historizmus 19. storočia. Neprestal však študovať dejiny umenia, zvlášť klasické antické sochárstvo a francúzsku gotiku. Z talianskej renesancie ho ovplyvnili najmä Donatello a nedokončené diela neskorého Michelangela, z dobového francúzskeho sochárstva to bol Jean-Baptiste Carpeaux. Jeho tvorivý život sa kryje s obdobím francúzskej impresionistickej maľby a rozvojom fotografie, ktorú sám začal využívať na dokumentáciu vývoja vlastnej tvorby.

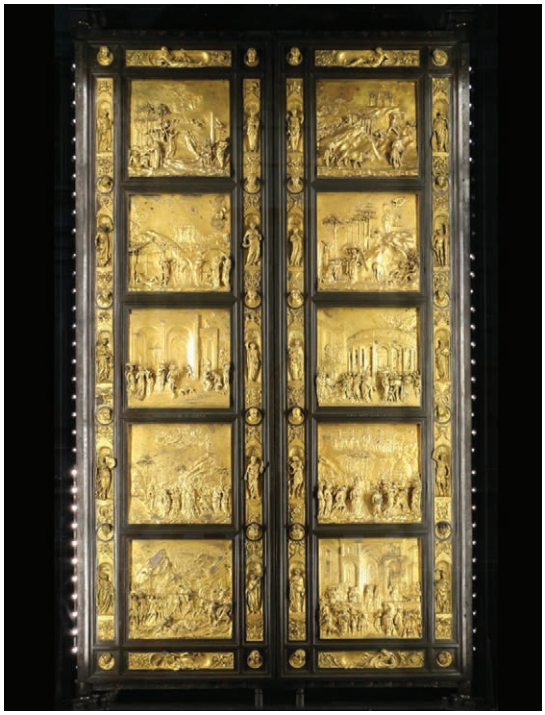
V reflexiách svojho umenia sa Rodin hlási k inšpirácii životom prírody (nie v jej napodobňovaní, ale v rozmanitosti života). Nebál sa experimentovať. Pracoval s nahými ľudskými modelmi, čo bol v jeho dobe prelomový a veľmi nekonvenčný prístup. Samotnej tvorbe predchádzala starostlivá príprava: kreslenie, výber a pozorovanie modelov. Pri modelovaní mu išlo o zachytenie postoja tela v istom okamihu. Socha mala byť citlivo zasadená do priestoru a prístupná zo všetkých strán, a predsa pre diváka nikdy nie úplne preniknuteľná. Rodin sa snažil tvary predstaviť v ich hĺbke, nie ploche. Jeho tvorbu charakterizuje naturalizmus (zmyslovosť a zmyselnosť) a dynamika a expresivita (dramatické výrazy a gestá). Jeho sochy nereprezentujú nejaké atribúty alebo emócie, ale sú telesnými bytosťami.

Inšpirácie pre Bránu pekla (*La porte de l'enfer*)

- *Genesis* a Danteho *Komédia*
- *Rajská brána* florentského Baptistéria sv. Jána Krstiteľa Lorenza Ghibertiho (na obr.)
- Reliéfy na portáloch francúzskych gotických katedrál
- Michelangelova freska *Posledný súd*
- Maľba *Dante a Vergílius* Eugèna Delacroixa
- Baudelairova zbierka básní *Kvety zla*

Genéza diela

V roku 1879 Rodin dostal od Ministerstva krásnych umení päťročnú zákazku na bronzový portál pre pripravované Múzeum umeleckých remesiel v Paríži. Vybral si danteovskú tému. Celé roky na diele horúčkovito pracoval: kreslil, modeloval, premiestňoval figúry, modely nahrádzal inými a pod. S odhalením aktuálnej podoby diela však váhal. Nové múzeum sa nakoniec neotvorilo, ale napriek tomu Rodin pokračoval v práci. Jednotlivé sochy vystavoval samostatne a priniesli mu slávu. *Brána pekla* ako celok však zostala nezasadená a za jeho života nikdy nedostala definitívnu podobu. Svoju pozostalosť Rodin daroval Francúzskemu štátu a po jeho smrti bolo jeho celoživotné dielo odliate do bronzu a zverejnené.

Lorenzo Ghiberti: *Rajská brána* Baptistéria sv. Jána Krstiteľa vo Florencii (1424) ←

Kde je možné *Bránu pekla* vzhliadnuť?

Existuje viacero exemplárov. Originálna sadra je v Musée d'Orsay v Paríži, jednotlivé diely v Musée Rodin v Meudon, bronzový odliatok v Musée Rodin v Paríži. Ďalšie kópie nájdeme po celom svete: Zürich, Philadelphia, Stanfordova univerzita, Mexico City, Tokyo, Soul.

Otázky k percepcii diela — *Brána pekla*

60 min.

Inštrukcie pre lektorov: Pri spoločnej diskusii môžete súsošie premietať vo väčšom formáte a v ostrejšom rozlíšení. Pred výkladom si spoločne doprajte pár minút zahĺbenia sa nad dielom. Zastavte sa pri vybraných sochách a zhodnoťte Rodinovu sochársku interpretáciu Danteho *Pekla*.

Tip: Využite možnosť interaktívneho prehliadania diela na internetovej stránke *Musée Rodin*: https://enfer.musee-rodin.fr/en/home, kde si môžete vybrané figúry priblížiť.

Úvod

Skúste si predstaviť, že stojíte pred šesť a pol metrovou bránou.
Rozmery: 636,91 cm x 401,32 cm x 84,77 cm.
Obsahuje okolo 190 plastík postáv.

1. Ako na vás pôsobí *Brána pekla* ako celok?
2. Vyzerajú figúry u Rodina ako konkrétne historické a mytologické osoby?
3. Aké figúry dominujú?

Poznámka: Rodin sa celoživotne zaoberal stvárňovaním mileneckého páru ako vrcholu stvorenia. Podľa *Genesis* 2 až spoločenstvo muža a ženy (Adama a Evy) tvorí celého človeka. Opakujúce sa výjavy páru z brány sú zároveň zobrazením milencov Francescy a Paola z V. spevu *Pekla*.

Jednotlivé sochy

4. Zastavme sa pri najznámejších figúrach. Ako na vás pôsobia väčšie a vyššie postavy?
5. Aké duševné rozpoloženia zhmotňujú? Čo vyjadrujú postojom tela (posturikou) a gestami?
6. Ktoré ďalšie figúry na vás zapôsobili? Čím?

Mysliteľ (*Le Penseur*, 1882 — 1889)

- Umiestenie: vystupujúca socha na tympanóne v centre kompozície.
- Nejednoznačná identifikácia: Adam / Dante / sám Rodin (?).
- Napätosť tela premýšľajúceho človeka.
- Spoločne s *Bozkom* najčastejšie reprodukované Rodinovo dielo.

Tri tiene (*Les Trois Ombres*, 1881 — 1886)

- Umiestenie: nad portálom.
- Možná alegória na slová napísané nad bránou Danteho *Pekla*: *„Nedúfaj nik: nik nevyjde, kto vchádza“* (*P* III, 9), alebo na trojicu hriechov siedmeho kruhu (*P* XII — XIV).

Som krásna (*Je suis belle*, 1882)

- Umiestenie: v hornej časti pravého pilastru.
- Zrejme ide o zobrazenie Francescy a Paola, prípadne Augusta Rodina a jeho kolegyne a milenky Camille Claudelovej.
- Inšpirácia veršami básne *Krása* zo zbierky *Kvety zla* Charlesa Baudelaira:

„Krásna som ako sen vdýchnutý do kameňa!
Moja hruď, kde každý smrteľník stroskotá,
chce vnuknúť básnikom pralásku života,
večnú a mlčiacu jak hmota nepremenná.

[...]

Básnici trávia dni v hĺbavom odriekaní
pred mojou vznešenou podobou, ktorú mám
od pyšných pomníkov na nekonečnej pláni.
Tých krotkých milencov zmáha môj starý klam:
priezračné zrkadlá, čo jasnia veci sveta,
a v hĺbke očí mi iskrivo navždy svietia.“
(Baudelaire, 2023, s. 32)

Porte de l'Enfer
(1937)
←

Danteho *Peklo* & Rodinova *Brána pekla*

7. Ako by ste porovnali Danteho a Rodinovo peklo? Aké paralely a aké rozdiely vidíte?
8. Väčšina sôch na *Bráne* nezobrazuje konkrétne postavy z *Komédie.* Ako si túto Rodinovu voľbu vysvetľujete?
9. Vzdialila sa vďaka tomu Rodinova interpretácia pekla od Danteho *Pekla*? Na čo sa sochár zameral?
10. Jednou z mála postáv z *Komédie* sú postavy Francescy a Paola z piateho spevu (napr. v strede dolnej časti ľavého krídla dverí). Ako sa Rodinovi podarilo ich stav vyjadriť?
11. V Danteho *Pekle* dušiam zatiaľ chýba telo (do posledného súdu a vzkriesenia tiel). Podarilo sa Rodinovi im ho už navrátiť?
12. Mlčia Rodinove sochy, alebo komunikujú?
13. Čím literárny text *Pekla* obohatila sochárska interpretácia? (Zvýraznila vo vás nejaké pocity, obrazy či idey?)

V čom spočíva genialita Rodinovho sochárstva?

- Umenie v štádiu vzniku, dojem nedokončenosti: akoby podoba sochy nebola daná zvonku, ale vychádzala z jadra materiálu.
- Pravdivé zobrazenie života ako života v pohybe (ne-akademickosť): socha sa priblížila ľudskosti a každodennosti života bez toho, aby rezignovala na veľké témy.
- Modelovanie so svetlom a tieňom: úsilie zachytiť svetlo na soche.
- Schopnosť vyjadriť sochou vnútorný život: pestrosť ľudských citov, emócii a vášní, najmä duševný nepokoj.

Bonus: Rodinova návšteva Rakúsko-Uhorska v roku 1902

Inštrukcie pre lektorov: V zvyšnom čase si môžete pripomenúť Rodinovu návštevu Česka a Moravy a s účastníkmi si prečítať a prediskutovať dobový komentár k Rodinovej tvorbe od českého kritika F. X. Šaldu.

Na prelome 19. a 20. storočia v Rodinovom ateliéri v Paríži pracoval aj český sochár Jozef Mařatka. Ten spoločne s českým umeleckým spolkom *Mánes* pozval majstra vystavovať do Prahy. Architekt Jan Kotěra pre sochy vytvoril pavilón v záhrade Kinských pod Petřínom. Po otvorení výstavy zobrali českí umelci Rodina na Južnú Moravu. Na Slovácku mu pripravili slávnosť, vítala ho cimbalová hudba a miestni v sviatočných krojoch. Majster navštívil ateliér maliara Jožiho Uprku v Hroznové Lhotě i vínnu pivnicu.

F. X. Šalda: Rodinova výstava v Praze. In *Kritické projevy*, zv. 5., s. 93:

„Zde lze teprve jasně cítit, jakými mohutnými a slavnými akordy linie a světla jsou práce Rodinovy. Všecka jeho díla jsou vyluštěna ve velikou, jasnou, dominující siluetu, která podává jich život, zhuštěný v největší stupňované esenci, a padá do dálky mocně jako ryzí, hrudní tón zvonu. Zde teprve stává se každému patrným, jakým objevitelem a jakým rozmnožitelem jest Rodin v říši plastiky. Úzkou klaviaturu citů a gest, na nichž hráli jeho předchůdci, rozšířil o nové oktávy, o nové šíré polohy emoční i výrazové. Vyslovuje se zálibou život ve varu vášně, horečky, opojení a hrůzy, afekty, které

akademičtí sochaři i estetičtí theoretikové vyhražovali *malbě*, stavíce úzkostně přehrady mezi ni a plastiku, přehrady, jichž neporušitelnost žárlivě střežili. Tyto malodušné meze a hranice, vztýčené lenivými mozky, pobořil Rodin důkladně: našel ryzí, plně zvučící plastický výraz i pro složité a rafinované stavy moderní duše, právě jako našel nový, nekonvenčně děsivý výraz i pro ty elementární a základní afekty, které měly v sochařství již svoji hotovou tradici i svoji hotovou frazeologii."

14. Ako na Šaldu celkovo zapôsobili Rodinove sochy?
15. Aké kľúčové slová podľa kritika charakterizujú Rodinovu tvorbu?
16. V akom vzťahu sú u Rodina maliarstvo a sochárstvo? Čo z malieb preniesol do sochárstva?
17. Čo sa Rodinovi podarilo majstrovsky znázorniť?

Auguste Rodin (vpredu vľavo), vedľa neho Alfons Mucha, za nimi idú Miloš Jiránek a Josef Mařatka, Joža Uprka a Fritz Redlich (1902)
↖

Rodinova výstava v Prahe (1902)
←

Zdroje

Primárna literatúra

BAUDELAIRE, Charles. *Kvety zla*. Prel. J. Švantner; ilustr. A. Dúbravský. Bratislava: Ikar, 2023.

RODIN, Auguste. *O umění*. Prel. E. Špinková — J. Hamzová. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961.

Sekundárna literatúra

BELOHRADSKÁ, Ľuba. *Auguste Rodin.* Bratislava: Vydavateľstvo Slovenského fondu výtvarných umení, 1965.

FERGONZI, Flavio — RIOPELLE, Christopher et al. *Rodin and Michelangelo: A Study in Artistic Inspiration*. Philadelphia: Philadelphia Museum of Art, 1997.

GOLDSCHEIDER, Cécile. *Rodin. Sculptures 1840-1886.* Paríž: Fernand Hazan, 1964.

KIECOL, Daniel. *Rodin*. Kolín: Könemann, 2016.

PAŠTEKA, Július. A. Rodin, sprievodca po gotických katedrálach. In *Spomínam očami: Štúdie a spomienky.* Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010.

REZEK, Petr. *K teorii plastičnosti*. 2. rozš. vyd. Praha: Ztichlá klika, 2011.

RILKE, Rainer Maria. *Auguste Rodin*. Prel. M. Simonidová. Olomouc: Votobia, 1995.

ŠALDA František Xaver. Geniova mateřština. In *Boje o zítřek,* s. 76 — 82. Praha: Volné směry, 1905.

ŠALDA František Xaver. Rodinova výstava v Praze. In *Kritické projevy*, zv. 5, s. 91 — 94. Praha: Melantrich, 1951.

Internetové zdroje:

La porte de l'Enfer. http://enfer.musee-rodin.fr/en/home [cit. 23. 05. 2026]. (Zobrazenie diela a jednotlivých častí v plnom rozlíšení)

The Gates of Hell. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Gates_of_Hell [cit. 23. 05. 2026].

La porte de l'Enfer. https://fr.wikipedia.org/wiki/La_Porte_de_l%27Enfer [cit. 10. 05. 2026].

Scheufler, Pavel. *Mucha s Rodinem na Moravě!* 24. júl 2015. https://reportermagazin.cz/a/ijZni/mucha-s-rodinem-na-morave [cit. 23. 05. 2026].

Chudara, Jaroslav. *Bohémská jízda Auguste Rodina na Slovácku trvala jen pár hodin*. 20. február 2022. https://www.idnes.cz/zlin/zpravy/auguste-rodin-slovacko-hroznova-lhota-uprka-spolek-manes.A220214_650823_zlin-zpravy_ppr [cit. 23. 05. 2026].

Použité obrázky

1. Auguste Rodin: *Porte de l'Enfer*, Musée d'Orsay, Paríž. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Auguste_Rodin,_Porte_de_l%27Enfer,_1880-1917_%283807828604%29.jpg
2. Auguste Rodin: *Rodinova ruka držiaca torzo* (1917), National Gallery of Art, Washington, D.C. URL: https://www.artsy.net/artwork/auguste-rodin-hand-of-rodin-with-a-female-figure
3. Gaspard-Félix Tournachon Nadar: Fotografia Augusta Rodina (1891). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Auguste_Rodin_fotografato_da_Nadar_nel_1891.jpg
4. Lorenzo Ghiberti: *Rajská brána* Baptistéria sv. Jána Krstiteľa vo Florencii (1424).

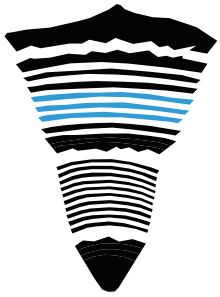
URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lorenzo_ghiberti,_porta_del_paradiso,_1425-52,_00.JPG

5. *Porte de l'Enfer* (1937), Záhrady Musée Rodin, Paríž. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_Porte_de_lEnfer_%28mus%C3%A9e_Rodin%29_%284527142315%29.jpg
6. Foto: Archiv hlavního města Prahy. URL: https://1gr.cz/fotky/idnes/22/022/cl8h/PPR917288_02a.jpg
7. Foto: Zbierka Pavla Scheuflera. URL: https://1gr.cz/fotky/idnes/22/022/cl8h/PPR9172e2_mucha1.jpg

Spev šiesty a siedmy
Politik Dante

VIII.

Opakovanie

V druhom kruhu pekla Dante stretol milencov Francescu a Paola. Francescino prerozprávanie ich príbehu Dante dojalo. Len čo si uvedomil, že žiadostivosť, ktorá ich doviedla do nešťastia a večného zatratenia, bola podnietená čítaním romantickej rytierskej literatúry, druhýkrát omdlel. Po tom, čo sa prebudil z ťažkého sna, ocitol sa v treťom kruhu, ktorý je určený tým, ktorí nevzdorovali inému druhu zmyselnosti — obžerstvu.

Politické krízy vo Florencii

20 min.

Na pochopenie *Komédie* je dôležité zoznámiť sa aj s dobovým politickým kontextom vo Florencii, na ktorý Dante často odkazuje. Dlhotrvajúci spor o moc nad Apeninským polostrovom medzi cisárstvom a pápežstvom viedol v 13. storočí k mocenskému vzostupu talianskych mestských štátov. Taliansko bolo vo vrcholnom stredoveku rozdrobené na desiatky štátov a mestských republík, v ktorých sa rozvinuli rôzne systémy samosprávy. Jednou z najvýznamnejších komún sa stala Florencia, ktorá vďaka textilnej výrobe a rozvoju bankovníctva enormne zbohatla. Vďaka svojim finančným službám na seba pútala pozornosť. Danteho rodné mesto sa však často zmietalo v politických krízach a bolo dejiskom boja rôznych frakcií o moc nad mestom a jej priľahlým panstvom.

V polovici 13. storočia bojovala o moc nad mestom silnejúca spoločenská trieda florentských mešťanov-aristokratov (strana guelfov) so staršou šľachtou (strana gibellínov), sídliacou na vidieku. Vo Florencii sa stretávali rôzne spoločenské triedy a ich konfliktné záujmy. Oligarchiu tvorili prisťahovaní veľmoži, ktorí si v meste vystavali opevnené domy s vysokými vežami a združovali sa vo svojich spolkoch. Vzmáhala sa trieda obchodníkov, bankárov, právnikov, lekárov a remeselníkov (tzv. „tučný ľud“). Tí sa organizovali vo vlastných cechoch. Pri politickom súperí obe strany hľadali podporu u chudobnejších vrstiev obyvateľstva (tzv. „drobný ľud“). Po konečnom víťazstve guelfov došlo k vnútornému súpereniu medzi rôznymi rodmi, medzi ktorými dominovali rody Cerchiovcov a Donatiovcov. Dante sympatizoval s Cerchiovcami, aj

Antonio Cotti: *Vysmievaný Dante vo Verone* (1879) ←←

keď jeho manželka bola z rodu Donatiovcov. Cerchiovci sa navyše delili na „čiernych“ a „bielych“ — k druhým sa zaradil aj Dante (Mikeš, 2024, s. 598 — 600).

K nestabilite florentského politického zriadenia za Danteho života prispelo aj časté striedanie cisárov a najmä pápežov. Vnútromestské súperenie vo Florencii totiž prebiehalo na pozadí konfliktov európskych kráľov, rímskych cisárov a pápežov, ktorí si od Florencie požičiavali obrovské sumy peňazí a prejavovali záujem o toskánske panstvo. Donatiovci a „čierni“ boli na prelome storočia podporovaní pápežom Bonifácom VIII., „bieli“ hľadali podporu u rímskeho cisára. Ich konflikt bol súčasne hľadaním odpovede na otázku, kto bude mať najvyššiu autoritu v spoločnosti a aký má byť rozsah mocenského postavenia rímskeho cisára.

Danteho politický humanizmus

Dante Alighieri nebol iba básnikom a intelektuálom, ale tiež politickým mysliteľom a v určitej etape svojho života aj vrcholovým politikom. V lete 1300 sa na niekoľko mesiacov stal jedným zo šiestich priorov — hlavných zastupiteľov Florentskej republiky. Bolo to práve v čase napätej situácie, keď sa rozhodovalo o budúcej vláde nad Florenciou. Dante, ktorý patril k „bielym“, ostro vystupoval proti záujmu pápeža Bonifáca VIII. vo Florencii uskutočniť štátny prevrat a na čelo mesta dosadiť Corsa Donatiho a „čiernych“. Danteho frakcia odvrátila niekoľko pokusov o prevrat. Nezávislosť Florencie od politiky pápeža Bonifáca, ktorý získal vojenskú podporu Karla z Valois, sa však Dantemu nepodarilo uhájiť. Po vydarenom puči „čiernych“ v novembri 1301 sa začali procesy s „bielymi“.

Ako prior bol Dante v januári 1302 v neprítomnosti obžalovaný za „zneužitie úradu“, označený za podvodníka, dostal pokutu, bol z mesta vypovedaný a následne mu bol zhabaný aj majetok. Keďže sa na súd nedostavil, odmietol sa draho vykúpiť a prejsť si ponižujúcim rituálom návratu do mesta (znamenalo to formálne priznať vinu, verejne odprosiť obec a podriadiť sa novej moci), bol v marci na diaľku odsúdený na trest smrti upálením. Danteho dom bol zbúraný a nezostalo mu nič iné, ako sa pred florentskými úradmi skrývať v exile (Mikeš, 2024, s. 601 — 605).

Dante zanechal svoju rodinu vo Florencii a do konca života putoval po Taliansku. *Komédiu* písal na dvoroch rôznych šľachtických patrónov, na ktorých nejaký čas pobýval. Svätého Františka teda nasledoval *de facto* ako žobrajúci spisovateľ. Dante sa však nevzdal a ešte niekoľko rokov sa angažoval v „zahraničnom odboji“ a organizoval vojenský prevrat. Všetky bitky však skončili neúspechom.

V roku 1307 začal písať *Komédiu*. Dante si veľa sľuboval od nového rímskeho kráľa Henricha Luxemburského, ktorý zorganizoval ťaženie do Talianska a stal sa cisárom. V tom čase Dante písal spis *De Monarchia* (1312 — 1313), v ktorom sa zaoberá otázkou legitimity moci. Za najlepšiu podobu štátneho zriadenia, v nadväznosti na aristotelovsko-tomistickú tradíciu, považuje práve monarchiu vo forme cisárstva a nadnárodnej Svätej ríše rímskej. Argumentoval v prospech výraznejšieho oddelenia sfér pápežskej a kráľovskej (cisárskej) moci, ktoré vo vrcholnom stredoveku súperili nielen o vplyv nad talianskymi štátmi, ale tiež nad Európou. Obe moci

odvodzovali svoj pôvod od Boha a za svoj posledný cieľ pokladali spásu ľudí. Podľa Danteho má byť cisár tou najvyššou autoritou vo veciach konečných — bol poverený riadením spoločenstva a šírením vzdelanosti na zemi — a pápež má byť najvyššou autoritou iba vo veciach duchovných, teda sa má vzdať nároku súčasne predstavovať najvyššiu politickú autoritu (o čo usilovali pápeži Danteho doby).

V čase, keď Dante ešte zastupoval Florenciu, presadzoval posilnenie suverenity mestských republík, ktoré hľadali formuláciu svojich ústav; v *De Monarchia* sa už prikláňa k posilneniu monarchie a autority cisára. Mestá s komunálnym zriadením si síce majú ponechať istú autonómiu, ale iba silnejší panovník môže účinne obmedziť neustále občianske vojny medzi obcami. Podľa historika Friedricha Heera (2000, s. 237 — 238) v sebe Dante spojil utopicko-eschatologický element s triezvosťou straníckeho politika. Jeho „politický humanizmus" charakterizuje túžba po reforme a ideové zjednotenie talianskych miest, rímskeho kráľovstva a Európy (pod vládou cisára) a tiež Cirkvi (pod vládou nového pápeža), a teda nakoniec celého sveta.

Úvod do tretieho kruhu
Predpovedanie budúcnosti v *Komédii*

Komédiu Dante písal od roku 1307, ale jej dej sa odohráva na Veľkú noc v tzv. Jubilejnom roku 1300, v ktorom pútnici masovo putovali do Ríma. Zablúdenie v lese sa udialo na Zelený štvrtok, v noci, samotná cesta peklom teda začala na Veľký piatok. (Buď to bolo 8. apríla 1300, alebo už 25. marca 1300, podľa miestneho florentského datovania *ab Incarnatione Domini* — od vtelenia Krista). V každom prípade sa Dante v diele vracia späť do minulosti, čo mu umožňuje využiť, po vzore Vergília v *Aeneis*, zvláštnu rozprávačskú figúru — tzv. prorockú reč. Niektorí zo zatratencov, s ktorými sa v pekle rozpráva, mu tak predpovedajú jeho vlastnú „budúcnosť": politický prevrat vo Florencii, jeho vyhostenie z mesta a ďalšie historické udalosti.

Lokalizácia

Tretí kruh, bahno, dážď a krupobitie, obžerstvo — nenásytní (tal. *golosi*), strážca Cerberus

40 min.

Otázky na porozumenie textu — Spev VI.

Alighieri, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 47 — 53. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 39, 40b, 43 — 48; 58a — 63, 64b, 76 — 84, 91 — 94a, 100 — 106a, 112 — 115)
Ciacco [Čakko] (vv. 40 — 42, 49 — 57; 64a, 65 — 75; 85 — 90)
Vergílius (vv. 94b — 99, 106b — 111)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 39
II. vv. 40 — 93
III. vv. +94 — 115

vv. 1 — 39

1. Ako na vás pôsobí autorovo zobrazenie jeho prebudenia sa v treťom pekelnom kruhu (vv. 1 — 12)?
2. Akým spôsobom Dante oživuje bájneho Cerbera (vv. 13 — 33)?

Poznámka: Dante si nehovie vo fantazmách, ale aj mytologické monštrá zobrazuje plasticky. Oživuje ich tým, že poslucháčom sprítomňuje ich správanie a za pomoci metafor im dáva rysy známych zvierat. Správanie strážcov i ľudí v jednotlivých kruhoch pekla postupne zozveršťuje a dáva do súvislosti s konkrétnym hriechom.

3. V akej situácii sa nachádzajú títo zatratenci?
4. Pozrime sa na podobu ich trestu. Ako súvisí s ich previnením?
5. Akú úlohu má dážď v contrapasse?
6. Ľudia sa tu váľajú v blate a prší na nich špinavý dážď. Vidíte nejakú analógiu s ich previnením? Pokúste sa rozlúštiť princíp *contrapassa*.

Poznámka: Títo ľudia sa váľajú v blate ako prasatá a sú vystavení špinavému dažďu a krupobitiu. Keď si zhrnieme to, čo sme sa dozvedeli z textu: dážď neustále rozmáča pôdu, až po nej už viac ľudia nemôžu chodiť, len sa plaziť a boriť sa v bahne. To, že nemôžu uschnúť, môže byť analógia s neukojiteľným smädom, pretože k obžerstvu patrí tiež nestriedmosť pitia.

7. Všimol si niekto, ako Dante vníma ľudí v pekle? Čo možno vyčítať z textu *„I stúpali sme cez tiene tých duší, drveným dažďom, cez ich prázdne rysy, ku ktorým telo zatiaľ neprísluší“* (vv. 34 — 36)?

Cerberus a nenásytní Spev VI. →→

vv. 40 — 93

8. Prečo si Dante nepamätá svojho známeho Ciacca z Florencie? Ako rozumiete veršom *„Z pamäti mi ťa (vravím) tvoje biedy, stierajú tak, že márne by som hádal, či som ťa stretol voľakedy“* (vv. 43—45)?
9. Na čo sa pútnik-Dante vypytuje Ciacca? Ako rozumiete otázke *„ale, ak vieš, mi povedz, kam sa rútia, mešťania mesta, čo sa večne triešti? Má spravodlivých? Skadiaľ sú tie spory“* (vv. 60 — 63)?
10. Čo sa dozvedáme z Ciaccových odpovedí?
11. Čo najviac trápilo Danteho ako Florenťana? Čo podľa neho najviac decimuje obec?
12. O čo Ciacco Danteho prosí (vv. 88 — 89)?

Poznámka: Práve tu Dante používa literárnu figúru spätného predpovedania budúcnosti. Z veršov sa dá vyčítať, že Danteho trápil politický život talianskej spoločnosti, najmä vo Florencii. Najviac ho trápi nespravodlivosť a závisť. Danteho *Komédia* je kritikou dobových pomerov a literárnou pamiatkou na to najhoršie, ale aj najlepšie z talianskych dejín.

Inštrukcie pre lektorov: V poslednej časti spevu zaznievajú teologické a filozofické úvahy. Premyslite si spôsob ich predstavenia, v prípade časovej tiesne túto pasáž preskočte.

\+

vv. 94 — 115

13. Čo oznamujú verše 94 — 99?
14. Ako rozumiete veršom, ktoré sú Vergíliovou odpoveďou na Danteho otázku o stave ľudí po vzkriesení tiel *„Odvetil mi: ‚Len drž sa svojej vedy, a vedz, že čím väčšia dokonalosť v dakom, tým väčšmi cíti radosť i biedy“* (vv. 106 — 109)?

Poznámka: Podľa kresťanskej vierouky a eschatológie (náuky o posledných veciach) sa dejiny sveta raz skončia Posledným súdom, po ktorom dôjde k vzkrieseniu tiel všetkých duší, vrátane ľudí v pekle. Podľa scholastickej filozofie platí, čím je niekto dokonalejší, tým lepšie dokáže rozlišovať medzi dobrom a zlom. Až opätovným spojením duše a tela sa človek stane úplným, teda bude všetko naplno pociťovať.

15. Ako si vysvetľujete Danteho vetu *„vraviac i viac, než naznačujem tuto“* (v. 113)?

Aktualizácia

16. Čo ohrozuje spravodlivosť v spoločnosti?
17. Akým pokušeniam musia čeliť dnešní politici? Zmenilo sa niečo za sedemsto rokov?
18. Obžerstvo Dante chápal v širšom slova zmysle ako nenásytnosť a honbu za maximalizáciou pôžitkov. Za ktorými environmentálnymi problémami ľudstva stojí nestriedmosť a márnotratnosť?

Pluto, lakomci a márnotratníci Spev VII. →→

Lokalizácia

- štvrtý kruh: kruhová jama, lakomci a márnotratníci (tal. *avari e prodighi*), strážca Pluto
- piaty kruh: močiar Styx, hnev: hnevliví (tal. *iracondi*) a sklesnutí (tal. *accidiosi*)

Štvrtý a piaty kruh

V siedmom speve Dante zobrazil dva pekelné kruhy. Každý bude zastúpený dvojicou protikladných hriechov.

30 min.

Otázky na porozumenie textu — Spev VII.

Alighieri, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 54 — 61. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Pluto (v. 1) a **hlasy lakomcov a márnotratníkov** (v. 29) a **skleslých** (vv. 121 — 124)
Rozprávač — Dante (vv. 2 — 4a, 7, 13 — 28, 30 — 40a, 49 — 51, 52a; 67 — 70a; 100 — 115a, 127 — 130)
Vergílius (vv. 4b — 6, 8 — 12, 40b — 48, 52 — 66; 70b — 99, 115b — 120, 121b, 124 — 126)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 66
II. + vv. 67 — 99
III. vv. 100 — 130

vv. 1 — 66

1. Ako je zobrazený Pluto? (Prečo pútnik neopisuje jeho tvár?)

Poznámka: Pluto sa síce v ikonografii niekedy podobá na nahnevaného vlka, tu ale nie je bližšie opísaný a je veľmi slabo rozpoznateľný, obdobne ako všetci v štvrtom kruhu. Hnev im zrejme znetvoril tvár.

2. Ktorého Michala Vergílius spomína (v. 12)?
3. Vyhľadal si niekto, čo znamenajú vlny pri Charybde (v. 22)?

Poznámka: Zrážky hriešnikov, ktorí nedokázali s majetkom nakladať s mierou, pripomenuli Dantemu povestný vír medzi Skyllou a Charybdou v Messinskej úžine, čo bolo pre námorníkov obávané miesto, keďže sa tam zrážali vlny prichádzajúce z Tyrrhenského a Jónskeho mora.

Hnevliví a sklesnutí Spev VII. →→

4. Ako sú potrestaní ľudia v štvrtom kruhu? Zhrnul by to niekto?
5. Ako sa prekladateľovi podarilo vyjadriť vinu lakomcov a márnotratníkov? Vidíte tu nejakú analógiu ich previnenia — s *contrapassom*?

6. Je zaujímavé, že Dante medzi odsúdenými vidí aj pápeža a kardinálov, no žiadnych nevie identifikovať. Ako to vysvetľuje Vergílius?
7. Čo myslíte, prečo práve týchto zatratencov Dante, na rozdiel od iných prípadov, nemenuje? (Bola to jeho opatrnosť, alebo úcta kresťana voči cirkevným autoritám? Alebo ponechanie možnosti poslucháčom dosadiť si na ich miesto dosadiť niekoho zo svojich známych či seba?)
8. Čo spája lakomcov a márnotratníkov s hnevajúcimi sa ľuďmi v ďalšom kruhu? Prečo ich Dante zaradil do jedného spevu?

+ vv. 67 — 99, Fortúna

9. Ako podľa Vergília pôsobí Fortúna — čiže Šťastena — v ľudskom živote (vv. 67 — 96)?
10. Akú úlohu môže zohrávať táto vsuvka v siedmom speve?

vv. 100 — 130, Piaty kruh, močiar Styx a skleslí

11. Vstúpili pútnici do vôd Styxu? Vie niekto, akú úlohu mala táto rieka v gréckej mytológii?
12. V piatom kruhu sa nachádzajú nahnevaní ľudia dvoch typov. Prví hrešili zlostným hnevom. Ako sa tu prejavujú a prečo sú ľudia umiestnení práve v stoke?
13. Vedľa zlostných je zvláštna skupina ľudí, ktorí svoj hnev nevedeli vyjadriť. Ako sa v močiari prejavujú?
14. Ako ich umiestnenie zodpovedá ich rozpoloženiu? A ako môže súvisieť s *contrapassom* vypúšťania bubliniek a ich zvukových prejavov?

Poznámka: Jedným zo siedmich smrteľných hriechov je aj tzv. *acedia*, ktorá znamená duchovný smútok a lenivosť v zmysle skleslosti, apatie, nespokojnosti a trudnomyseľnosti. Nie je záhaľkou ani smútkom zo šťastia druhých (závisťou), ale protikladom k radosti a vďačnosti.

Aktualizácia

15. V akom zmysle škodí chamtivosť ľudskému spoločenstvu?
16. Videli ste niekedy vnútorne nahnevaných ľudí? Ako vyzerali?
17. Čo s človekom robí neschopnosť vyjadriť hnev a prejaviť svoje emócie?

Andrea da Firenze
a Andrea de Bonaiuto:
Triumf cirkvi
(1367)
↖

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 50 — 64. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

(*Božská komédia. Peklo*, s. 47 — 61. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.)

(*Božská komédia*, s. 62 — 70. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.)

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 36 — 44. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *O jediné vládě*. Prel. B. Ryba. Praha: Melantrich, 1942.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 27 — 33. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 40 — 52. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

BOCCACCIO Giovanni — BRUNI Leonardo. *Nejstarší životopisy Dantovy*. Prel. O. F. Babler. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev šiesty; Spev siedmy. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 574 — 579. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

HEER, Friedrich. Od Danta k Machiavellimu. In *Evropské duchovní dějiny*, s. 235 — 260. 2. vyd. Prel. M. Žemla. Praha: Vyšehrad, 2010.

MONTANELLI, Indro. *Dante a jeho doba*. Prel. A. Hartmanová. Praha: Odeon, 1981.

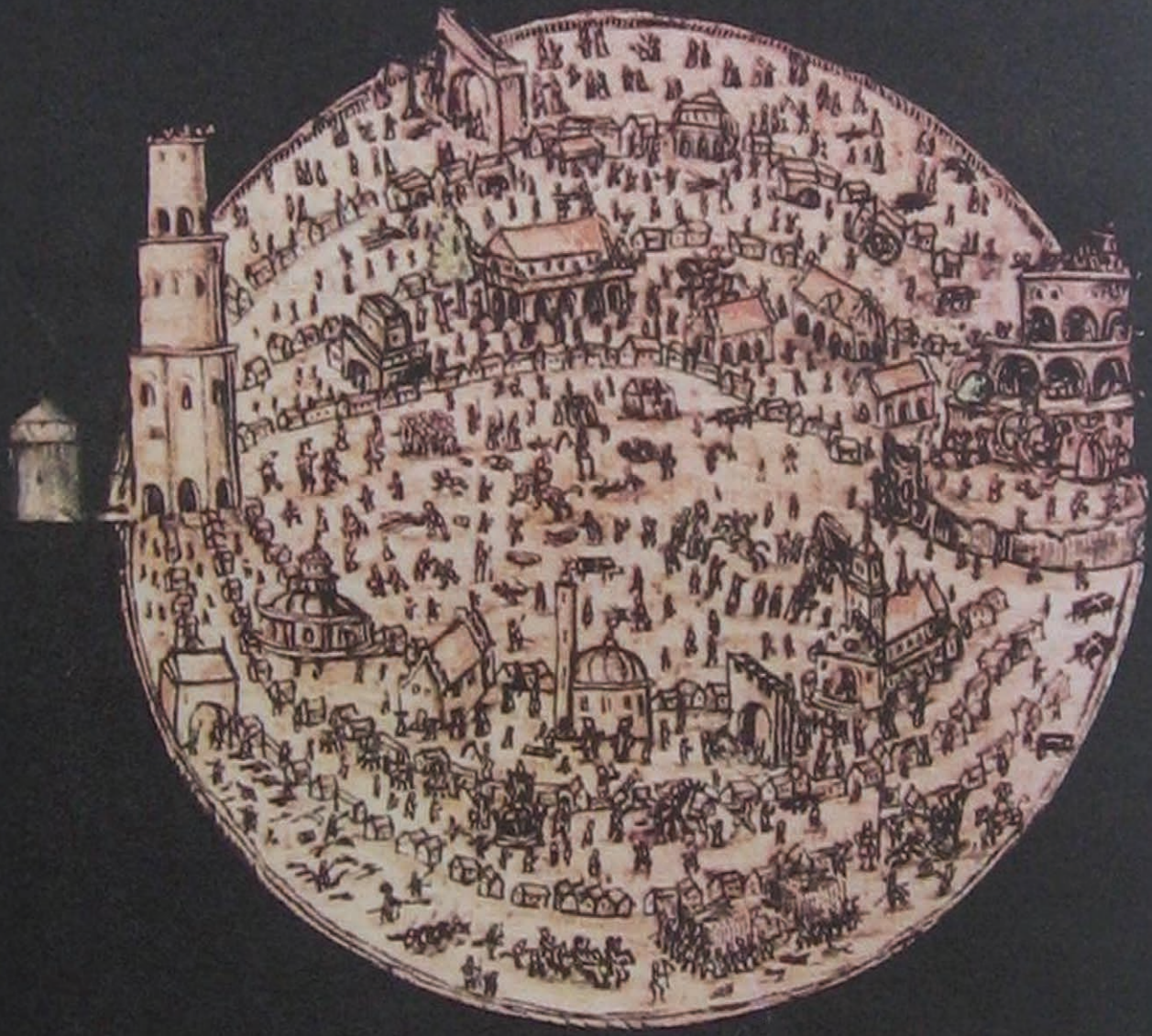
ŠAVELOVÁ, Monika. VI. spev; VII. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 74 — 94. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

ŠAVELOVÁ, Monika. Ciacco: politická kritika. In *Odhaľovanie Danteho intelektuálnej biografie*, s. 48 — 51. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

VAZZANA, Steno. Lakotní a marnotratníci; Hněvivci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 37 — 46. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Antonio Cotti: Vysmievaný Dante vo Verone (1879), olej, súkromná zbierka. Kredit: Public domain. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antonio_Cotti_-_Dante_a_Verona.jpg
2. Andrea da Firenze a Andrea de Bonaiuto: *Triumf cirkvi* (1367), freska v Španielskej kaplnke Konventu Santa Maria Novella vo Florencii s plánom Dómu. Kredit: Public domain. URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Way-of-salvation-church-militant-triumphant-andrea-di-bonaiuto-1365.jpg

Pútnik Komenský
Labyrint sveta a raj srdca

IX.

„Márnosť márností, všetko je márnosť.“
Kazateľ 1, 2

Alegorické putovanie za spásou duše v európskej literatúre

Aj keď Komenský nevychádzal priamo z Danteho, nadviazal na tradíciu zobrazovania alegorického putovania svetom za spásou duše, ktorú výrazne formovala práve Danteho *Komédia*. K ďalším príkladom rozvíjania obdobnej témy a štruktúry diela v novovekej literatúre patria Miltonov *Stratený raj* (1667), Bunyanova *Pútnikova cesta* (1678) či Goetheho *Faust* (1808). Danteovský model sa tak v novoveku neobnovil v katolíckej barokovej literatúre, ale skôr v tej protestantskej, čo súvisí s dôrazom na individuálnu cestu spásy bez sprostredkovania. „Román spásy“ sa postupne vyvíjal do moderného sekulárneho psychologického románu. Jeho predchodcom bol už Cervantesov *Don Quijote de la Mancha* (1608) ako paródia na putovanie rytiera, ktorý primárne nehľadá spásu duše, ale napodobňuje svojho literárneho hrdinu a svojimi činmi chce zachrániť nespravodlivo utláčaných.

Jan Amos Komenský (1592 — 1670)

10 min.

Život jednej z najväčších osobností českých dejín, ktorej pedagogické myslenie ovplyvnilo svet, je všeobecne známy. Menej sa však vie, že „učiteľ národov“ bol tiež originálnym mysliteľom na poli filozofie a teológie.

Vývoj Komenského myslenia možno s Jánom Patočkom rozdeliť na tri obdobia:

1. **Predpansofické** (do r. 1628)
- Napísal prvé encyklopédie a slovníky, útešné a sociálno-kritické diela.
- Rané obdobie vrcholí dielom *Labyrint sveta a raj srdca*, kde sa ukazuje Komenského vlastná duchovná kríza a skepsa nad budúcnosťou českej spoločnosti.

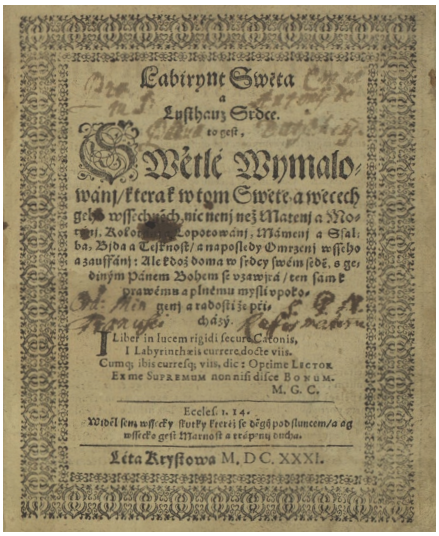
Kresba mesta z rukopisu *Labyrintu* (1623)
← ←

2. **Pansofické** (1628 — 1642)

- Komenskému sa vrátila viera v nápravu českej spoločnosti a v možnosť reformy poznania.
- Rozvíjal program tzv. Všemúdrosti (*Pansofia*).

3. **Všenápravné** (1642 — 1670)

- Jeho cieľ sa stáva univerzálnym a globálnym: náprava celého ľudstva.
- Do konca života pracoval na programe tzv. Všenápravy (*Panorthosia*), ktorú formuloval v niekoľkozväzkovom diele *Všeobecná porada o náprave vecí ľudských*. Jeho vrcholné dielo bolo bádateľmi znovuobjavené až v 20. storočí.

Labirynt Swěta
a
Lusthauz Srdce.
to gest,
Cwětlé Wymalo-
wánj/kterak wtom Swěte a wecech
gehoż wssech ych, nic nenj nežMatenj a Mo-
tenj. Kolo Lopotowánj, Mámenj a Sal-
ba, Bida a Tesknost/a naposledy Omrzenj wssho
a zaussánj: Ale kdoż doma w sidcy swém sedj, s ge-
dinym Pánem Bohem swym swawrká/ten sam k
prawému a plnému myslj wpoko-
genj a radostj se při-
chází.
Liber in lucem rigidi secure Catonis,
I Labyrinthæis curre e doctæ viis.
Cumq; ibis curresq; viis, die: Optime Lector.
Exme Supremum non nisi disce Bonum.
M. G. C.
Eccles. 1. 14.
Widěl sem wssecky skutky ktere se děgj pod sluncem/a ag
wssecko gest Marnost a trápenj ducha.
Léta Kryssowa M. D C. XXXI.

Labyrint sveta a raj srdca

Genéza diela

- Prvý rukopis *Labyrintu* bol hotový už v roku 1623.
- Prvé vydanie vyšlo v roku 1631 ako *Labirynt Swěta a Lusthauz Srdce* (pozri obr. nižšie).
- Druhé, doplnené vydanie v 1663 ako *Labirynt Swěta a Ráj Srdce*.

Literárny žáner

- Žánrovo ťažko zaraditeľné dielo o duchovnom putovaní: prozaická alegorická náboženská skladba s autobiografickými prvkami (introspektívny denník a fiktívny sprievodca).
- Príklad barokovej náboženskej a moralistickej literatúry, ktorú charakterizuje dramatizácia, emocionalita, osobná mystická religiozita, dôvera v Božie milosrdenstvo. Moralizujúci tón sa prepája s vtipnou spoločenskou satirou a groteskou, podobajúcou sa na karnevalové obrady.

Vplyvy

- Biblia,
- rímska stoická útešná literatúra,
- Mikuláš Kuzánsky (1401 — 1464),
- barokové protestantské útešné diela (Johann Valentin Andreae: *Blúdenie pútnika vo vlasti*, 1618).

Kompozícia knihy

Kniha začína predslovom *K čitateľovi* a skladá sa z dvoch častí: *Labyrint* a *Raj*. V prvej časti (1. — 36. kap.) pútnik-pozorovateľ prechádza celým svetom (ako usporiadaným mestom) a považuje všetky druhy ľudského snaženia za márne. V druhej časti (37. — 54. kap.) riešenie nachádza v návrate domov, v obrátení sa do svojho srdca. Tam po očisťovaní nachádza Boha a dospieva k „pravému“, t. j. duchovnému videniu sveta.

Titulná strana prvého vydania *Labiryntu Světa a Lusthauz Srdce* (1631) →

***Labirynt Světa a Lusthauz Srdce**, to jest světlé vymalování, kterak v tom světě a věcech jeho všechněch nic není než matení a motání, kolotání a lopotování, mámení a šalba, bída a tesknost, a naposledy omrzení všeho a zoufání: ale kdož doma v srdci svém sedě, s jediným Pánem Bohem se uzavírá, ten sám k pravému a plnému mysli upokojení a radosti že přichází.*

Otázky na porozumenie textu — Kapitoly 4. & 7.

70 min.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce* [online]. 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011. Dostupné na: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/43/labyrint_sveta_a_raj_srdce.pdf.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint sveta a raj srdca*. Prel. J. Lenko. Martin: Tranoscius, 1952.

Inštrukcie pre lektorov: Na zoznámenie sa s dielom je možné využiť preklad do súčasnej slovenčiny alebo češtiny. Pre zaujímavosť si môžete pozrieť aj niektoré klasické vydanie v starej češtine. Venujte zvláštnu pozornosť zobrazeniu spoločnosti a otázkam poznania sveta a ľudskej smrteľnosti. Skúste Komenského *Labyrint* porovnať s Danteho *Komédiou*.

1. Prečo sa hlavný hrdina rozhodol preskúmať svet?
2. Prečo Komenský nazval svet labyrintom?

Poznámka: V Komenského vyjadrení nespokojnosti s vlastným osudom a v jeho požiadavke na slobodný výber povolania už zaznieva viera v schopnosti jednotlivca a samostatnosť jeho myslenia, ktorú do európskej literatúry vniesol práve Dante Alighieri. Komenského ideálom bola vlastná skúsenosť a bezprostredné poznávanie (zmyslové vnímanie prírody, rozumové nazeranie a čítanie Biblie namiesto inej sekundárnej náboženskej literatúry).

Barokový človek žil v permanentnom vedomí nestálosti sveta: vojny, epidémie, náboženské konflikty, sociálna neistota. Motív márnosti (lat. *vanitas*) neznamená len morálne odsúdenie svetských statkov, ale existenciálnu skúsenosť pominuteľnosti. Práve na pozadí tejto márnosti sa však otvára pojem dôstojnosti (lat. *dignitas*). Dôstojnosť barokového človeka nie je odvodená z autonómie a výkonu individuality (ako to bude v osvietenstve), ale z transcendentného ukotvenia človeka ako obrazu Božieho (*imago Dei*).

Čítanie a výklad

Postavy:

Pútnik (Poutník)
Všadebol (Všezvěd)
Mámenie (Mámení)
Tlmočník

Rozvrh čítania:

I. 4. kapitola
s. 25 — 26 (ods. 1 — 6) (slovenský preklad) / s. 10 (súčasná čeština)

II. 7. kapitola
s. 33 — 34 (ods. 1 — 4) / s. 14 — 15
s. 37 (ods. 9 — 11) / s. 16
s. 38 — 41 (ods. 12 — 14) / s. 16 — 17
s. 41 (ods. 15) / str. 17

Kapitola 4. — *Pútnik dostal uzdu a okuliare*

Pútnika sprevádzajú dvaja sprievodcovia: Všadebol a Mámenie, ktorí mu nasadia uzdu všetečnosti a okuliare mámenia. Lenže uzda nie je všemocná a okuliare mu úplne nepriliehajú, a tak kútikom oka vidí svet taký, aký v skutočnosti je, a môže ho porovnať s pohľadom cez okuliare.

s. 25 — 26 (ods. 1 — 6) / s. 10

3. Čo majú spôsobiť uzda a okuliare? Čo stelesňujú?
4. Čo môže človeku spôsobiť prehnaná zvedavosť alebo absolútna poslušnosť?

Kapitola 7. — *Pútnik prezerá hlavné námestie sveta*

s. 33 — 34 (ods. 1 — 4) / s. 12 — 15

5. Ide o jednu z najznámejších častí diela a jednu z mnohých, kde pútnikovi niekto hrozí päsťou. Ktorý moment vás zaujal?
6. Čo myslíte, prečo pútnikova cesta mestom začína na námestí?
7. Prečo dáva Komenský ľuďom zvieracie masky?

Poznámka: Opica bývala v ranom novoveku spájaná so všetečnosťou, napodobňovaním i detinskosťou a predstavovala karikatúru človeka.

s. 37 (ods. 9 — 11) / s. 16

8. Pútnik pozoruje správanie ľudí. Aké tendencie vidí?
9. Čo zosobňujú vysoké podpätky a zrkadlo?

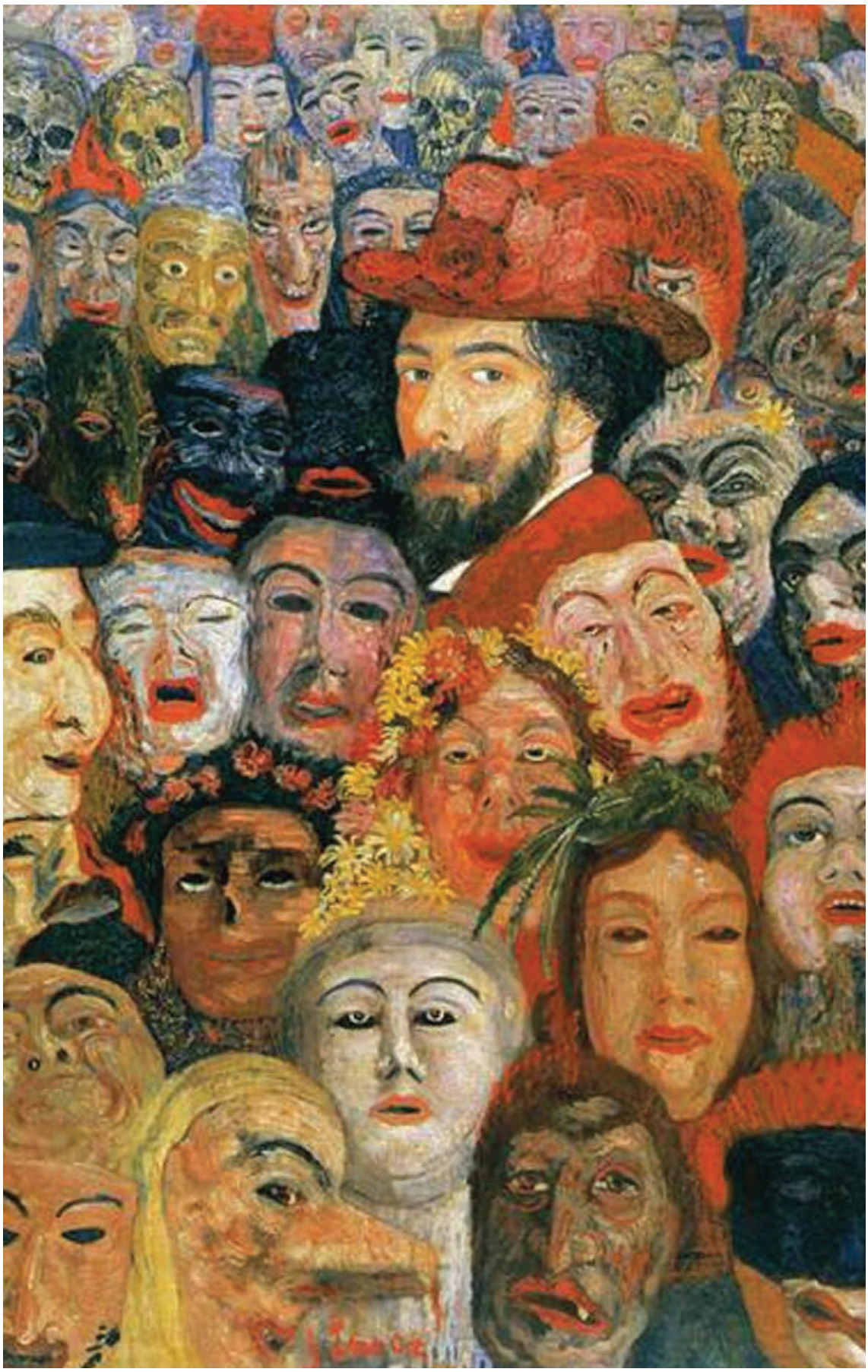
s. 38 — 41 (ods. 12 — 14) / s. 16 — 17

10. S akými ľudskými postojmi k Smrti sa pútnik stretáva?
11. Pozastavili ste sa nad niečím pri tejto pozoruhodnej pasáži?

s. 41 (ods. 15) / s. 17

12. Čo znamená, že „každý je sám strojcom svojej smrti“?
13. Ako si vysvetľujete to, že ľudia sami prinášajú Smrti šípy?
14. Kto je Smrťou trafený priamo do srdca?

Poznámka: *Et mortis faber est quilibet ipse suae*. (A každý si je strojcom svojej smrti.)

James Ensor:
Autoportrét s maskami
(1899)
←

10 min.

Aktualizácia

15. Ktoré Komenského obrazy sedia aj na súčasnosť?
16. Pociťujete v dnešnej dobe na sebe (alebo na iných) nejaké uzdy a okuliare?
17. Kedy sa spoliehame na naše domnienky alebo klamy?
18. Ako sa dnes vzťahujeme k fenoménu smrti?

Paralely a rozdiely medzi *Labyrintom* a *Komédiou*

1. Vidíte nejaké podobnosti medzi Komenského *Labyrintom* a Danteho *Komédiou*? Aké hlavné motívy majú totožné?
   - pútnik je rozprávačom a súčasne samotným autorom,
   - duchovný život ako úsilie o spásu vlastnej duše,
   - putovanie — životná cesta za poznaním seba i sveta (túžba po poznaní),
   - hľadanie posledného zmyslu ľudského snaženia.

2. Našli by sa nejaké paralely medzi ich literárnymi svetmi?
   - bohatý jazyk a štylistické prostriedky,
   - alegória — fiktívne a symbolické sa prelína so skutočným a historickým,
   - svet ako usporiadané miesto (podľa jednotlivých ľudských činností, typov a stavov),
   - encyklopedické poňatie sveta a literatúry.

3. Ako sa autori pozerajú na spoločnosť?
   - použitie satiry a irónie na spoločenskú kritiku,
   - morálny apel na čitateľov a didaktický rozmer diela,
   - dobové problémy otvárajú univerzálne ľudské otázky.

4. Aké odlišnosti vidíte medzi Danteho *Komédiou* a Komenského *Labyrintom* aspoň z toho, čo ste doteraz čítali? V čom sa *Labyrint* od *Pekla* líši?
   - Komenský nespája svoju dušu a spoločenské dianie s kozmologickým dianím, ale jeho mesto zrkadlí celý ľudský svet.

5. Aká je rola sprievodcov?
   - Danteho milovaný učiteľ Vergílius a milovaná múza Beatrice sú sprievodcovia, ktorí pútnikovi pravdivo ozrejmujú vnímaný svet a jeho vzťahy. V protiklade k tomu Všadebol a Mámenie Pútnikovi bránia v pravom poznaní.

6. Vidíte nejaký rozdiel medzi rozprávačom Dantem a rozprávačom Komenským?
   - Danteho zaujíma osud postáv v súvislosti s jeho vlastným životom a údelom a aktívne s nimi interaguje. Pútnik v *Labyrinte* väčšinou zostáva dištancovaný od deja a postáv, aj keď s nimi komunikuje. Ich typizované správanie pozoruje skôr ako nejaké divadelné scény.

James Ensor:
Smrť prenasledujúca ľudstvo (1896)
←

Zdroje

Primárna literatúra

Biblia. Slovenský ekumenický preklad. 4., opr. vyd. Bratislava: Slovenská biblická spoločnosť, 2017. URL: https://biblia.sk/citanie/seb/koh/1.

KOMENSKÝ, J. A. *Jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělání*. Praha: SPN, 1970.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint sveta a raj srdca*. Prel. J. Lenko. Martin: Tranoscius, 1952.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce* [online]. 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011. URL: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/43/labyrint_sveta_a_raj_srdce.pdf.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce: v jazyce 21. století.* Prel. L. Makovička. 1. vyd. Žandov: Poutníkova četba, 2010.

KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských* (*I., II., III.*). Praha: Svoboda, 1992.

Sekundárna literatúra

HAVELKA T. *Jan Amos Komenský: Labyrint světa a ráj srdce.* Praha: AV ČR, 2018. URL: https://www.kniznice.cz/images/Semin%C3%A1%C5%99e/Komensky-Labyrint_sveta.pdf

HRDLIČKA, J. Komenského Labyrint a člověk v labyrintu. In *Obrazy světa v české literatuře: Studie o způsobech celku: Komenský, Mácha, Šlejhar, Weiner*, s. 9 –34. Praha: Malvern, 2008.

HREŠKO, J. Knihy ako prostriedky i prekážky vševýchovy u Komenského. In *PAIDEIA*, 16, 2019, č. 4. ISSN 1214-8725. URL: https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1619/1235

PALOUŠ, R. *Komenského Boží svět*. Praha: SPN, 1992.

PATOČKA, J. Jan Amos Komenský a dnešní člověk, s. 352 — 359. In *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998.

SCHIFFEROVÁ, V. *Patočka a Komenský.* URL: http://literarky.cz/civilizace/89-civilizace/9357-patoka-a-komensky.

TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení. Od Thaleta k Rousseauovi.* 4. vyd. Praha: Paseka.

Použité obrázky

1. Kresba mesta z rukopisu *Labyrintu* (1623). URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/Labyrint_světa_a_ráj_srdce#/media/Soubor:Labyrint_sveta.jpg.
2. Titulná strana prvého vydania *Labiryntu Světa a Lusthauz Srdce* (1631). URL: cs.wikipedia.org/wiki/Labyrint_sv%C4%9Bta_a_r%C3%A1j_srdce#/media/Soubor:Labyrint_sv%C4%9Bta.jpg
3. James Ensor: *Autoportrét s maskami* (1899), olej, Menard Art Museum, Komaki. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Ensor#/media/File:James_Ensor,_Self_Portrait_with_Masks_(1899)_oil_on_canvas,_117_x_82_cm.,_Menard_Art_Museum,_Komaki,_Japan.jpg
4. James Ensor: *Smrť prenasledujúca ľudstvo* (1896), lept, Múzeum výtvarných umení, Gent. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/James_Ensor#/media/File:James_Ensor,_Death_Pursuing_Humanity_(1896)_etching,_24.1_x_18.2_cm.,_Museum_of_Fine_Arts,_Ghent.jpg

Bonusové odkazy

Čtení o Janu Amosovi. URL: https://www.radioteka.cz/detail/croslovo-642165-cteni-o-janu-amosovi

Spev ôsmy
Rozhnevaný Dante & maľba *Dante a Vergílius* Eugèna Delacroixa

X.

Nahnevaný Dante

5 min.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Prediskutujte ôsmy spev *Pekla*. Literárny text následne porovnajte s jeho výtvarnou interpretáciou Eugèna Delacroixa, ktorého môžete krátko predstaviť.

Rekapitulácia

V treťom kruhu pútnici stretli Florenťana Ciacca, ktorý Dantemu prorokoval vyhnanstvo. V štvrtom kruhu narazili na trojhlavého psa Cerbera, ďalej na Pluta s neľudským výzorom a na ľudí, ktorí prepadli obžerstvu, lakomstvu, márnotratníctvu, zlosti alebo vnútornému hnevu. Týmito miestami rýchlo prešli, až sa dostali do piateho kruhu, kde vytekajú špinavé vody Styxu. Zastavili sa na hranici medzi horným a dolným peklom, teda pri previnilcoch, ktorí nehrešili z nedostatku sebaovládania, ale celkom úmyselne, z vlastnej zloby.

Danteho tvrdosť i tvrdohlavosť

Z úvodného verša ôsmeho spevu *Pekla* (*„A pokračujúc…“*) sa možno domnievať, že Dante Alighieri sa pravdepodobne vrátil k písaniu *Komédie* po istej pauze. Vo vodách močiara Styx, kde sa boria hnevliví, Dante uvidí svojho krajana — Florenťana, ktorého vôbec nemal v láske. Filippo Argenti bol zbohatlík, ktorý sa preslávil svojou pýchou a aroganciou. Bol prezývaný Argenti (v taliančine *argento* [ardžénto] znamená striebro, v pl. *argenti* [ardžénty], výrobky zo striebra), pretože vraj dal svojho koňa okovať striebornými podkovami. Ako čierny guelf bol súčasne Danteho politickým rivalom a zrejme aj nepriateľom.

Komentári si kladú otázku, ako interpretovať Danteho prvú nemilosrdnú reakciu na hriešnika v pekle. Zocelila Danteho nepríjemná skúsenosť exilu alebo zotrvanie v pekle? Správanie literárnej postavy nemusíme ospravedlňovať, ale určite nebude náhodné. Talianska učiteľka Ada Borsi píše: „Když tedy Dante u bahnité Stygy při hovoru o pyšném Filippu Argentim Vergiliovi říká: *‚Mistře, velmi bych si — než jezero opustíme — přál ho vidět, jak se noří do této břečky‘*, chápejme jeho slova následovně: *‚Mistře, rád bych viděl trest, jenž tu je vyhrazen pyšným, aby se má poděšená duše v budoucnu této neřesti držela.‘* Proto Vergilius, jenž je rozumem a ví, odpovídá: *‚Nasytíš se; je náležité, aby ses potěšil takovou touhou.‘* Díky tomu, žes chtěl vidět

Delacroix: *Dante a Vergilius v Pekle* (1822) ← ←

tento trest, se tedy budeš těšit, až díky účinku tohoto ozdravného výjevu pocítíš, že jsi shodil břímě pýchy a jsi osvobozen od hrozby prokletí“ (Borsi, 2016, s. 64).

Ako uvidíme v ďalších spevoch, hnev a opovrhnutie nad ďalšími hriešnikmi bude Danteho spolu s Vergíliom spájať. Nejde teda o náhodný prejav, ale o určitý postoj, ktorý si Dante potrebuje osvojiť, aby prešiel peklom a pochopil závažnosť úmyselných hriechov — tie už nemožno ospravedlňovať, vyžadujú ráznu odpoveď a spravodlivý trest. Zároveň si uvedomíme, že cesta peklom pre Danteho nie je len exkurzia, ale aj konfrontácia s vlastnými démonmi.

Lokalizácia: piaty kruh, močiar Styx a brána mesta Dis, hnevliví (tal. *iracondi*), Flegyas

35 min.

Otázky na porozumenie textu — Spev VIII.

Alighieri, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 62 — 69. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Pútnik — Dante (vv. 1 — 10a, 13 — 18a, 20a, 22 — 32a, 34 — 35, 37 — 41, 43, 52 — 54, 57a, 58 — 60, 62 — 66; 70 — 73a, 76 — 80, 81b, 82 — 84a, 86 — 89a, 94 — 104a, 109 — 121a)
Vergílius (vv. 10b — 12, 19, 20b — 21, 42, 44 — 51, 55 — 56, 57b; 67 — 69, 73b — 75, 104b — 108, 120, 121b — 130)
Flegyas, dav a diabli (vv. 18b, 61; 81a, 81c, 84b — 85, 89b — 93)
Filippo Argenti (vv. 32b — 33, 36)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 66
II. vv. +67 — 129

Horné peklo: piaty kruh, Styx
vv. 1 — 66

1. Aká je tu úloha Flegya a čo zosobňuje?

Poznámka: Flegyas bol bájnym kráľom Lapitov, ktorý z pomsty podpálil chrám boha Apollóna v Delfách, pretože mu zviedol a zabil dcéru Koronidu. Podľa *Aeneis* ho Apollo zabil a uvrhol do podsvetia. V *Komédii* je rozhnevaným strážcom Styxu a kormidelníkom. Na svojej lodi rozhnevané a pyšné duše nepreváža na druhý breh, ale, naopak, vrhá ich späť do močiara.

Flegias, Vergílius, Dante a hnevliví Spev VIII. →→

2. Na koho Vergílius naráža slovami *„buď požehnaná tá, čo počala ťa“* (v. 45)?

Poznámka: Prejav úcty voči Danteho matke je alúziou na slová archanjela Gabriela Panne Márii. Zároveň Dante v diele osloví Vergília ako otca (*P* IV, 110). Svojho skutočného otca v *Komédii* nikdy nespomína.

3. Prečo Dante tak razantne reagoval na Filipa Argentiho?
4. Doteraz Dante prejavoval ľuďom v pekle súcit. Ako si vysvetľujete, že zrazu opláca, je bezohľadný a dokonca škodoradostný?

Poznámka: Keď sa Filippo pokúsil zhodiť Danteho z bárky do močiara, hlavný protagonista ho bez váhania zvalil a poslal tam, kde patrí (Šavelová, 2014, s. 97 — 98). Danteho postoj by bolo možné ozrejmiť aj tým, že sám nie je úplne imúnny voči hriechom hriešnikov z piateho kruhu: hnevu, pýche a oplácaniu. Vergílius ho však v jeho tvrdosti podporuje a jeho hnev pokladá za spravodlivý. Tým, že Dante prejavil vlastný hnev voči Florenťanovi, ktorý ho zrejme musel niečím osobne nahnevať, akoby navonok prejavil vnútorný hnev za tých, ktorí ho nevedeli prejaviť počas života a teraz tonú v bažine. V dolnej časti *Inferna* Dante niekoľkokrát slovne aj fyzicky prejaví hnev na svojich súčasníkov a nebude šetriť obzvlášť Florenťanov.

5. Prečo si podľa Vergília v pekle ľudia nezaslúžia milosrdenstvo?

Poznámka: Český prekladateľ Vladimír Mikeš zdôrazňuje, že darebák si zvolil peklo sám, chce byť darebákom. Tým, že sa zriekol možnosti zmeniť sa, „zdefinitívnil" chvíľu vlastnej svojvôle — zatvrdil sa a tým mučí sám seba. „A jestliže už přijal jenom perspektivu svého darebáctví — nesmí být za peklo litován! Proto Vergilius několikrát Danta za jeho lítost okřikne. Jedinou formou soucitu, jež je tu na místě, je prý tvrdost" (Mikeš, 2007, s. 180 — 181). V konečnom dôsledku tak ide o vyjadrenie rešpektu voči vôli hriešnika a zároveň o poslušnosť Danteho voči svojmu Majstrovi. Podľa Danteho si nenapravené ničomnosti zasluhujú spravodlivú odplatu. Na druhej strane je dobré mať na pamäti, že ide len o literárne trestanie duší.

+ Dolné peklo: šiesty kruh, pekelné mesto vv. 67 — 129

6. Sebavedomejší pútnik sa zrazu dostáva do ťažkostí a jeho strach sa vracia. Čoho sa zľakol?
7. Je príchod diablov z horiaceho mesta len novou zápletkou, alebo tu má nejaký význam? Prečo pútnikov nechcú pustiť ďalej?
8. Ako sa vyvíja vzťah Danteho s Vergíliom?
9. Ktorý verš vás zaujal a čím?
10. Autor tu priamo oslovuje čitateľov. Prekvapila vás táto komunikácia? Akú môže mať v rozprávaní funkciu?

Delacroixov *Dante a Vergílius v pekle*

10 min.

Eugène Delacroix (1798 — 1863)

Delacroix: *Autoportrét so zelenou vestou* (1837) ←

Žiaka Théodora Géricaulta inšpirovali diela anglických romantických spisovateľov Lorda Byrona a Waltera Scotta. Obdivoval najväčších renesančných a barokových maliarov (Tizian, Rubens, Rembrandt), študoval ich kompozície a zaobchádzanie s farbou. Ovplyvnili ho tiež anglickí krajinkári (Constable, Bonington) a Francisco Goya svojím expresívnym zobrazením ľudského utrpenia.

Delacroix vedel nielen majstrovsky reprodukovať rôzne maliarske postupy, ale rozvinul vlastný štýl maľby, ktorý charakterizuje spojenie dynamiky aj lyrizmu. Svojou tvorbou rád interpretoval námety a otázky veľkých spisovateľov (Dante, Shakespeare, Goethe). Zároveň sa pokúsil vyjadriť „ducha doby“. Stal sa vedúcim francúzskym romantickým maliarom, ktorý sa stýkal s najlepšími vtedajšími umelcami (Stendhal, Hugo, Balzac, Chopin, Dumas, Baudelaire).

Dielo *Dante a Vergílius v pekle* alebo *Danteho bárka* bolo vystavené na parížskom Salóne v roku 1822. Mladý Delacroix sa už vo svojej prvej veľkej kompozícii odklonil od vtedy prevládajúceho neoklasicizmu a prejavil voľnejšiu prácu so štetcom a farbou, čím dosiahol expresívnejší výraz. Klasickú otázku maliarstva, ako znázorniť a vyjadriť postavy a veci na plátne, Delacroix transformoval do výzvy — ako prostredníctvom farieb zachytiť silu a pohyb života. Maliar veľa času venoval štúdiu farieb, pretože práve „farba budí zdanie života“ (23. februára 1852; *Deník*, 1956, s. 8).

Súlad príbuzných i kontrastných farebných tónov mu umožnil vyjadriť pohyb postáv a dramatickosť deja (zvlášť vo veľkých historických výjavoch, ktoré inak tiahnu k neživotnému dejepisnému zobrazeniu). V jeho tvorbe nájdeme zvieracie, mytologické, literárne a náboženské motívy. Spojením epickosti s familiárnosťou (napríklad voľbou prostého oblečenia) sa mu darilo navodiť dojem reality. Francúzsky majster koloritu tak zásadne ovplyvnil novú generáciu impresionistov a ich farebné maliarstvo, ktoré bude kontrastovať s čiernobielou fotografiou ako novým médiom.

Otázky k percepcii maľby

40 min.

Inštrukcie pre lektorov: Pri spoločnej diskusii nad dielom môžete obraz premietať vo väčšom formáte a v plnom rozlíšení (pozri odkaz na obr. 1 v Zdrojoch). Pred výkladom si doprajte pár minút obyčajného pozerania sa na obraz. Skúste sa pozrieť na ôsmy spev očami maliara a prediskutovať, akú interpretáciu literárneho textu maľba prináša.

Maliarska interpretácia textu

1. Než sa dostaneme k detailom, ako na vás obraz celkovo pôsobí?
2. Ako sa Delacroixovi podarilo zobraziť scénu z ôsmeho spevu?

3. Ktoré Danteho motívy a obsahy maliar zdôraznil?
4. Všimli ste si nejaké rozdiely medzi textom a obrazom?
5. Ako si vysvetľujete čisté telá v špinavej vode Styxu?
6. Ako zobrazuje hriešnikov?
7. Zastavme sa pri ich telesnosti. Čo vám evokujú ich telesné proporcie?
8. Ako zobrazuje nahotu?
9. Podarilo sa Delacroixovi znázorniť previnenie a rozpoloženie zlostných ľudí?
10. Ako maliar pracuje so svetlom v pekle?
11. Čo je zdrojom svetla v mieste temnoty?

Poznámka: V Danteho *Pekle* sú hriešnici naozaj nahí, ale aj v pekle duše hriešnikov stále vyžarujú svetlo a zostáva im ľudská dôstojnosť.

Figúry a farby

12. Ako Delacroix zobrazil Danteho?
13. Ako zobrazil Vergília?
14. Čo vám hovoria ich gestá?
15. Čo znamenajú farby ich odevov?
16. Čo predstavuje znázornenie Flegya?
17. Ako maliar pracuje s farbami?
18. Podarilo sa Delacroixovi v kompozícii zladiť kontrastujúce farby?
19. Aké ďalšie otázky si kladiete?

Zhrnutie

20. Čo priniesla do interpretácie literárneho textu maľba? Zvýraznil obraz nejakú myšlienku alebo posolstvo ôsmeho spevu *Pekla*?

5 min.

Paralela medzi tvorbou Eugèna Delacroixa a Danteho Alighieriho

Delacroix za sebou nezanechal iba obrovské maliarske dielo, ale aj dokumentáciu o jeho vývoji (tisíce umelcových kresieb a zápiskov). Je vidieť, že sa skutočne vyžíval v zobrazovaní divokosti zvierat, krutých výjavov z mytológie a dramatických historických udalostí. Je možné na pozadí jeho alegorických výjavov vidieť aj zápas so sebou samým?

Podľa francúzskeho historika umenia Reného Huygha [Wika] (1973, s. 149) „Delacroixův život je přímo obrazem člověka zápasícího s protikladnými organickými silami, které jím zmítají a pokoušejí se ho zadržet v rovině animálních požitků. Poddává se jim, čerpá z nich zprvu silnou rozkoš, ale pak se snaží je ovládnout tím, že je organizuje, že do nich uvádí rovnováhu; poznenáhlu je překonává a harmonizuje; zmocňuje se ho však jiná touha a ta ho podněcuje k tomu, aby se nad ně povznesl a opustil je. Na okamžik ho zdržuje svár mezi vábením tíže a vábením vzestupu, k němuž slyší výzvu. Pak se však vymaňuje ze svých pout a vítězí u něho duch; otevírá umělci novou cestu, po níž kráčí s vědomím, že naplňuje svůj lidský úděl v jeho nejnáročnější a současně nejúchvatnější podobě“.

V čase vzniku *Danteho bárky* (1822) si Delacroix (1956, s. 156) vo svojom *Denníku* poznamenal: „Kdyby duše zápasila jenom s tělem! Avšak i ona má nebezpečné spády. Jedna část, ta nejmenší a nejbožštější, by měla bez oddechu zápasit s tou druhou“. Akoby sa Delacroix, rovnako ako Dante, svojou tvorbou usiloval zvládnuť pnutie ľudských vášní a pomyselne vyjsť z temnoty vlastného „duševného pekla“.

Bonus

Delacroix sa opakovane vracal k motívu nebezpečnej plavby. Na maľbe *Bárka Dona Juana* (1840 — 1841) zobrazil zúfalstvo hladných stroskotancov na mori, ako losujú, koho zo svojich radov zjedia. Dokladom jeho fascinácie motívom bárky na vlnách je aj desiatka verzií scény evanjeliového príbehu *Kristus na rozbúrených vodách Genezaretského jazera* (1853 — 1854). V kontraste k apoštolom bojujúcim vo vlnách o život ich Majster zostáva pokojný.

Možnosť vrátiť sa opätovne k obrazu:

21. Napadajú vám teraz nové otázky alebo postrehy k obrazu *Dante a Vergílius v pekle*?

Delacroix: *Bárka Dona Juana* (1840)
↖

Delacroix: *Kristus na Genezaretskom jezere* (1854)
←

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 65 — 72. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

(*Božská komédia. Peklo*, s. 62 — 69. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.)

(*Božská komédia*, s. 71 — 75. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.)

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 45 — 49. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 34 — 37. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

DELACROIX, Eugène. *Deník*. Prel. V. Smetanová. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Orbis, 1956. (Francúzsky originál *Journal de Eugène Delacroix*)

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 53 — 57. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné na: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

BORSI, Ada. Muka Filippa Argentiho a Dantovo potěšení. In Pokorný, M. (ed.). *Čtení o Dantovi Alighierim: prostory, postavy a slova*, s. 56 — 65. Praha: Institut pro studium literatury, 2016.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev ôsmy. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 579 — 581. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 100 — 111. Turín: SEI, 2017.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

ŠAVELOVÁ, Monika. VIII. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 95 — 103. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Hněvivci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 41 — 46. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Sekundárna literatúra: Eugène Delacroix

FURET, François (ed.). *Člověk romantismu a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2010.

HUYGHE, René. *Řeč obrazů ve světle psychologie umění*. Prel. J. Hamzová. Praha: Odeon, 1973.

MRÁZ Bohumír a kol. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975.

PETROVÁ, Eva. *Delacroix a romantická kresba*. Praha: Odeon, 1989.

ROSSIOVÁ BORTOLATTOVÁ, Luigina — GEORGEL, Pierre. *Eugène Delacroix*. Prel. M. Neumannová. Praha: Odeon, 1988.

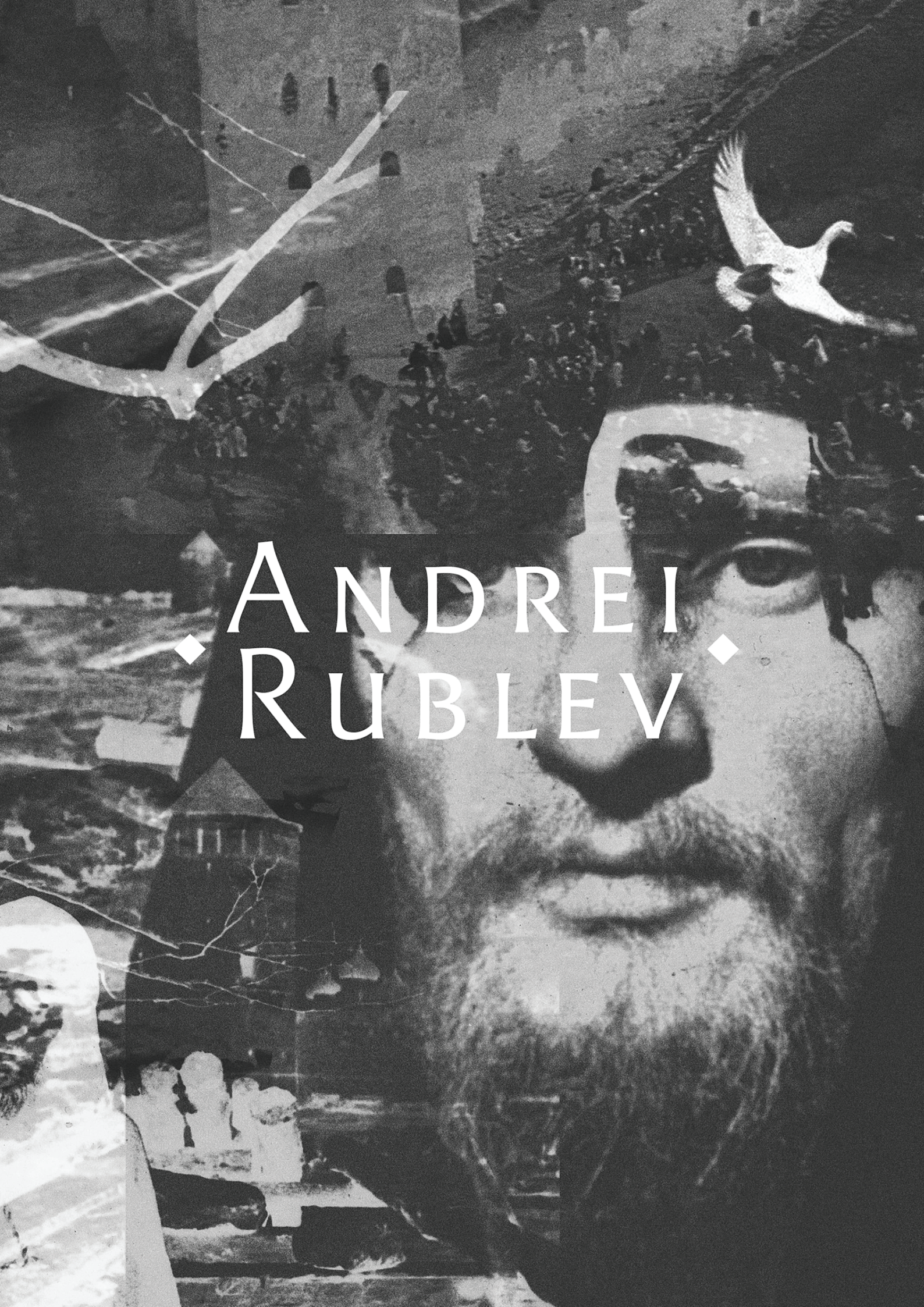
RUSSELL, Peter. The Barque of Dante. In *Eugène Delacroix*. Masters of Art Series, Book 22. Hastings: Delphi Classics, 2016.

Použité obrázky

1. Delacroix: *Dante a Vergilius v Pekle* (1822), Louvre. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Barque_of_Dante#/media/File:Eug%C3%A8ne_Delacroix_-_The_Barque_of_Dante.jpg
2. Delacroix: *Autoportrét se zelenou vestou* (1837), Louvre. URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A8ne_Delacroix#/media/Fichier:Eugene_delacroix.jpg.
3. Delacroix: *Tigr útočící na divokého koně* (1826—1829), Louvre. URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Tigre_attaquant_un_cheval_sauvage#/media/Fichier:Delacroix_-_Tigre_attaquant_un_cheval_sauvage,_RF_4048,_Recto.jpg
4. Delacroix: *Bárka Dona Juana* (1840), Louvre. URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:La_Barque_de_don_Juan_(Delacroix).jpg#/media/Fichier:Eug%C3%A8ne_delacroix,_il_naufragio_di_don_juan,_1840.jpg
5. Delacroix: *Kristus na Genezaretském jezeře* (1854), The Walters Art Museum, Baltimore. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c3/Eug%C3%A8ne_Delacroix_-_Christ_on_the_Sea_of_Galilee_-_Google_Art_Project_%2827796212%29.jpg/2517px-Eug%C3%A8ne_Delacroix_-_Christ_on_the_Sea_of_Galilee_-_Google_Art_Project_%2827796212%29.jpg

Bonusové odkazy

AUDIO: Český rozhlas Brno, Ecce homo: *Nejvýznamnější francouzský malíř období romantismu Eugène Delacroix.* URL: https://prehravac.rozhlas.cz/audio/2938645

ANDREI
RUBLEV

Umelecká tvorba podľa Tarkovského — Film *Andrej Rubľov* XI.

Film ako umenie

30 min.

Inštrukcie pre lektorov: Pred spoločnou diskusiou o filme predstavte režiséra a otvorte tému významu filmu ako umenia.

„Jediný způsob kontaktu s diváky spočívá v tom, že zůstávám sám sebou a neberu ohled na těch 80 procent diváků, kteří se neznámo proč domnívají, že jsme povinni je bavit. Zároveň jsme si ovšem přestali vážit těchto 80 procent diváků do té míry, že jsme připraveni je bavit, protože na nich závisí peníze pro další natáčení. To je děsivá situace!“
(Tarkovskij, 2009, s. 178)

Úvodné otázky

1. Čo pre vás znamená film ako taký?
2. V čom vidíte pôsobivosť filmov?
3. Je film zábavným priemyslom, alebo aj umením?
4. Videli ste nejaký film, ktorý by ste nazvali umeleckým dielom?
5. Aké druhy umenia spája v sebe kinematografia a aké možnosti prináša formát filmu?

Andrej A. Tarkovskij a jeho *Andrej Rubľov*

Jeden z najuznávanejších režisérov druhej polovice 20. storočia, Andrej Arsenjevič Tarkovskij (1932 — 1986), sa narodil v rodine renomovaného ruského básnika a spisovateľky. Od mladosti miloval literatúru (Puškin, Tolstoj, Dostojevskij) a hudbu (hru na klavír). Najskôr študoval orientalistiku a geológiu. S filmom sa bližšie zoznámil až na vysokej škole (Všeruský štátny inštitút kinematografie, 1956 — 1960). Hneď za svoj prvý celovečerný film *Ivanovo detstvo* (1962) získal na Medzinárodnom filmovom festivale v Benátkach hlavnú cenu — Zlatého leva. Toto prestížne ocenenie mu otvorilo možnosť nakrúcať aj v Sovietskom zväze.

Podľa predstáv sovietskych súdruhov mal nový film o Andrejovi Rubľovovi posilniť ruský vlastenecký obraz. Tarkovskij však odmietol urobiť z Rubľova pseudohistorickú fresku plnú klišé. Keďže o samotnom Rubľovovi vieme málo, Tarkovskij skúmal širšie historické pozadie Rubľovovho ikonografického diela a dochované kroniky, aby oživil atmosféru jeho doby. Nie je to teda

Plagát k filmu *Andrej Rubľov* ←

klasický životopisný film, ale skôr o umelecké filmové dielo, ktoré kladie otázky o samotnom človeku, zobrazuje duchovné utrpenie umelca a prínos jeho tvorby pre vlastný národ.

Film *Andrej Rubľov* (nakrútený v rokoch 1964 — 1966) bol cenzormi v štátnych komisiách chápaný ako alegória na vtedajšie neslobodné pomery v Sovietskom zväze. Keďže Tarkovskij odmietol film radikálne skrátiť, nasledoval zákaz jeho premietania v krajine pôvodu. Po prvýkrát bol verejne premietaný v roku 1969. Skrátená verzia filmu sa do ruských kín dostala až v roku 1971 a neskrátená až v roku 1989. Po dokončení tohto filmu bol Tarkovskij sovietskym režimom výrazne obmedzovaný. Do konca svojho života bojoval so štátnou byrokraciou o možnosť slobodne nakrúcať a distribuovať filmy aj v ZSSR. V neskoršom období svojej tvorby sa počas pobytu v zahraničí nakoniec rozhodol zostať v emigrácii. Po nakrútení posledného filmu *Obeta* (1986) zomrel na rakovinu.

Tarkovského chápanie filmu

Tarkovského „estetika nespojitosti“

Tarkovskij nerozpráva film lineárne (podľa sledu príbehu), ale vťahuje diváka do filmového sveta prostredníctvom obrazov. Tie dopĺňajú starostlivo vybrané dialógy, ktoré často predstavujú zdanlivo nesúvisiace meditatívne prejavy. Pomalé a dlhé zábery kamier spolu so scenárom bez popisov zámerne narúšajú dejovosť. Režisér a kameraman „učia“ diváka pozorne sa dívať a „nútia“ ho premýšľať.

Duchovný film

Podľa Tarkovského je súčasný človek duchovne znecitlivený a impotentný. Cieľom umenia je precitnutie — prebudenie a kultivovanie emócií, ktoré dávajú vzniknúť novým myšlienkam. Umenie vyžaduje určité „morálne úsilie“, jeho cieľom nie je napodobňovanie reality, ale pravdivé zobrazenie sveta a človeka. Skutočné umenie je duchovné — dotýka sa toho, čo nás presahuje. Tvorba je osobným zápasom umelca s existenciálnymi a spoločenskými otázkami a ich stvárnením. Umenie kladie otázku o zmysle a cieli ľudského života.

Ako však interpretovať umelecké filmy? A prečo je vôbec také ťažké interpretovať umelecké diela? Samozrejme, je možné ich technicky a kunsthistoricky opísať. To najdôležitejšie na diele sa však nedá jednoducho vyjadriť a pojmovo jednoznačne analyzovať, pretože umenie zostáva nejednoznačné, a tým sa dotýka zložitosti ľudského života a sveta. Tarkovskij preto vo svojom filmovom jazyku používa podobenstvá, ktoré nútia človeka klásť si otázky aj za hranicami logiky a metód vedeckého bádania. Nesnaží sa o alegorický poetický film, ktorý by sa núkal na rozlúštenie jednotlivých symbolov. Nejednoznačnými obrazmi a dialógmi skôr podnecuje k sústredenému dívaniu sa a načúvaniu.

Informácie o filme

- Pôvodný názov: *Utrpenie podľa Andreja*
- Sovietsky zväz, 1966 (prvá autorská verzia 205 min; 1971, druhá verzia 186 min.)
- Žáner: podobenstvo / dráma / historický / psychologický / poetický film
- Scenár: Andrej Tarkovskij, Andrej Končalovskij
- Hudba: Vjačeslav Ovčinnikov
- V hlavných úlohách: Anatolij Solonicyn (Andrej Rubľov); Nikolaj Burljajev (Boriska)

Otázky k filmu

30 min.

Inštrukcie pre lektorov: S účastníkmi prediskutujte ich celkové dojmy z filmu, zameriavajte sa na hlavné otázky a vybrané scény a pokúste sa nájsť paralely s Danteho *Komédiou*.

1. Aký celkový dojem vo vás vzbudil film *Andrej Rubľov*?
2. Ako zobrazuje Rusko a ruského človeka 15. storočia?

Poznámka: Brutalita nájazdov Tatárov a Polovcov a bratovražedných bojov v Rusku v období neskorého stredoveku nebola prikrášlená. Tarkovskij sa snažil, aby ľudia aj artefakty vyzerali prirodzene, nie ako v múzeu. Film nemal pôsobiť teatrálne ako veľkolepý historický epos. Na základe dobových spoločenských problémov mal ukázať, že násilie a utrpenie patria k univerzálnym ľudským skúsenostiam.

3. Čo znamenala voľba čiernobieleho filmu (už v dobe farebného filmu)?
4. Ako by ste opísali prácu s kamerou?
5. Ktorá postava vás oslovila? Čím?
   - Andrej Rubľov (Anatolij Solonicyn)
   - Kirill (Ivan Lapikov)
   - Daniil Černý (Nikolaj Grinko)
   - Teofan Grék (Nikolaj Sergejev)
   - Foma (Michail Kononov)
   - veľké / malé knieža (Jurij Nazarov)
   - jurodivé dievča Duročka (Irina Tarkovská)
   - Boriska (Nikolaj Burľajev)
6. Aké témy alebo otázky film otvára?
7. Ako zobrazuje ľudskú dušu?

Porovnanie s Danteho *Peklom*

8. Ako sa filmová poetika líši od poetiky básne?
9. Vidíte nejaké paralely s Danteho *Komédiou*?
10. Ako režisér zobrazuje putovanie hlavného hrdinu svetom?

Poznámka: Hlavná postava je pútnikom-pozorovateľom a tiež neputuje sama. Súčasne je alter egom autora-umelca. Pýta sa na zmysel ľudského snaženia a cesty za spásou vlastnej duše. Osobné otázky spája s láskou k svojmu národu, cíti zodpovednosť umelca za širšiu spoločnosť a nie je mu ľahostajná duchovná situácia doby. Diváka (čitateľa) vedie k samostatnosti viery i myslenia.

30 min.

Vybrané scény a obrazy filmu

Inštrukcie pre lektorov: Pripravte si film vo väčšom formáte, aby ste mohli premietať vybrané sekvencie filmu. Pokúste sa ich v diskusii objasniť. Pozrite si úvodnú scénu a záverečnú časť filmu, zastavte sa pri otázke tvorby.

Úvodná scéna — Let balónom (2:59 — 7:33, v dlhšej režisérskej verzii)

V prológu mužík Jefim uniká pred dedinčanmi a z veže vyprázdneného kostola vzlietne v domácky vyrobenom balóne. Nadšene si obzerá ruskú krajinu, zrazu ho však niečo vystraší a zrúti sa na zem.

11. Ako si vysvetľujete umiestnenie tejto scény na začiatok filmu? Hovorí to niečo o človeku?
12. Čo vám evokuje čierny kôň, ktorý sa váľa po zemi?

Poznámka: V kontexte ruských dejín možno v scéne vidieť narážku na *Legendu o Krjakutnom* (podľa Sovietov „prvý let v dejinách“, 1731). V 60. rokoch to mohlo pôsobiť aj ako paródia na sovietske lety do vesmíru. V duchovnom zmysle môže ísť o pád pyšného človeka, ktorý chcel vzlietnuť z Božieho chrámu, ktorý však už bol prázdny.

Scéna z vyplieneného chrámu (1:56:16 — 1:57:09)

13. Prečo Andrej zmĺkol a prestal maľovať ikony?

Poznámka: Rubľov, zlomený nezmyselným násilím okolo seba, do ktorého sa sám zapletá zabitím Tatára, sľubuje mlčanie, prestáva tvoriť a hľadá pokoj. Zároveň sa však uzatvára pred sebou samým, ľuďmi a možno aj Bohom.

14. V chráme nepadajú snehové vločky, ale perá. Odkiaľ sa berú?

Poznámka: Z anjelských krídel.

Anjeli — neviditeľné bytosti v pozadí krížovej cesty (44:50 — 46:20)

15. Čo zosobňujú anjeli?

Poznámka: V Tarkovského filmoch človeka často sprevádza práve anjel, kôň alebo pes.

Záverečné dejstvo — zvon

16. Aký dojem na vás urobilo zobrazenie procesu odlievania zvonu?
17. A čo postava mladého zvonára Boriska?

Poznámka: Je zaujímavé, že ikonopiscu Rubľova, na rozdiel od zvonára Boriska, vo filme ani raz nevidíme pri práci. Až na konci filmu nám režisér ukáže jeho tvorbu.

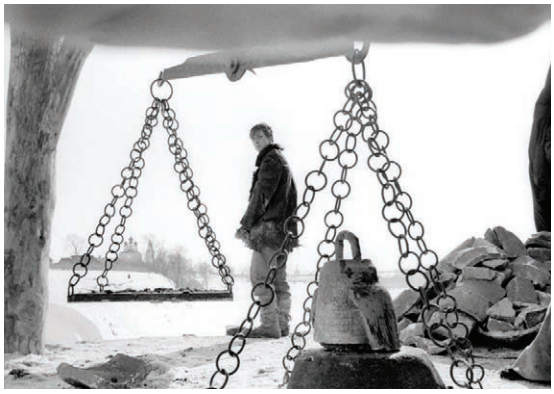

Pieter Brueghel starší: *Procesia na Kalvárii* (1564)
↖↑↑↑

Pieter Brueghel starší: *Sčítanie ľudu v Betleheme* (1566)
↖↑↑

Screenshoty z filmu *Andrej Rubľov*
←

Rozozvučanie zvonu a pieta (2:47:00 — 2:53:45)

18. Čo sa stalo s Andrejom vďaka stretnutiu s Borisom?
19. Andrej hovorí plačúcemu Boriskovi: „Je to v poriadku. Budeme pracovať spolu, ty budeš odlievať zvony, ja maľovať ikony. Pôjdeme spolu do Trojice. Priniesol si ľuďom takú radosť a ešte plačeš.“ Ako rozumiete jeho slovám?

Poznámka: Po rozozvučaní zvonu Andrej s Borisom spoločne vytvorili pietu. Rubľovova dilema bola zároveň Tarkovského otázkou: „Čo pre umelca znamená tvoriť?“ Boriskov údel a rozhodnutie potvrdzujú„ že človek nielenže môže, ale musí v živote tvoriť. Tvorba je odpoveďou na nezmyselné zlo a nespravodlivosť. Život umelca je síce v istom zmysle slobodnejší, ale zároveň znamená zasvätiť sa tvorivej práci, často v sebaobetovaní a osamelosti. Niekedy dokonca „vyhorieť“, „zomrieť“ pre dielo.

Záver

20. Aký dojem na vás urobil záver filmu s hudbou a Rubľovovými ikonami v žiarivých farbách?

Posledný záber — štyri kone

Poznámka: Kone evokujú hrdosť, ale aj vznešenosť, krásu a dôstojnosť. Štyri kone nájdeme v *Jánovom zjavení* (6, 1 — 8): bieleho, ohnivočerveného, čierneho a plavého. Práve Jánova *Apokalypsa* bola pre Tarkovského najbližším a najdôležitejším biblickým dielom. Možno aj preto, že v nej je prítomný prísľub konca utrpenia pre nevinných trpiacich.

Bonus: Vplyv východnej kresťanskej ikonografie na Tarkovského filmy

- Vedomé obrátenie perspektívy v ikonách,
- pozorovateľ sa nedíva na ikonu, ale „je ňou videný“,
- ikona nie je idol (modla), má byť „viditeľným zrkadlom neviditeľného“.

Mamreho dub a Rubľovova Trojica

- Reminiscencia Andreja po stretnutí s Boriskom.
- *„Keď Abrahám sedel pri vchode do svojho stanu pri Mamreho duboch, za najväčšej páľavy dňa sa mu zjavil Hospodin. Pozrel sa a neďaleko seba videl stáť troch mužov“* (Genezis 18, 1 — 2).
- Jedinečná Rubľovova ikona *Trojice* ako inšpirácia pre Tarkovského filmové diela: zobrazenie zjednocujúcej lásky.

Screenshoty z filmu *Andrej Rubľov* →

Andrej Rubľov:
Zvestovanie
(1405 — 1408)
↖

Andrej Rubľov:
Svätá Trojica
(1411 — 1427)
←

Zdroje

Primárna literatúra

TARKOVSKIJ, Andrej Arseňjevič. *Krása je symbolem pravdy: rozhovory, eseje, přednášky, korespondence, filmové scénáře a jiné texty 1954 — 1986*. 2. dopl. vyd. Příbram: Camera obscura, 2011.

TARKOVSKIJ, Andrej Arseňjevič. *Zapečetěný čas*. Příbram: Camera obscura, 2009.

Sekundárna literatúra

BIRD, Robert. *Andrej Rublev*. Praha: Casablanca, 2006.

MICHALOVIČ, Michal (ed.). *Andrej Tarkovskij*. Bratislava: Slovenský filmový ústav, 2019.

SUCHÁNEK, Vladimír. *Topografie transcendentních souřadnic filmového obrazu. Úvod do problematiky uměleckého obrazu jako duchovně-estetické skutečnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005.

Internetové zdroje

Andrej Rublev [detaily k filmu]. 14. jún 2004. URL: http://www.nostalghia.cz/webs/andrej/filmy/rublev/index.php

Andrej Rublev, https://www.csfd.cz/film/32345-andrej-rublev/recenze/

Andrey Rublyov, https://www.imdb.com/title/tt0060107/?ref_=ttmi_tt

Použité obrázky

1. Plagát k filmu *Andrej Rubľov*. URL: http://www.impawards.com/intl/russia/1966/andrey_rublyov_xlg.html
2. Anatolij Solonicyn vo filme *Andrej Rubľov* (1966). URL: https://www.imdb.com/title/tt0060107/mediaviewer/rm1682251776?ref_=ttmi_mi_all_sf_55
3. Nikolaj Kutuzov a Ivan Lapikov vo filme *Andrej Rubľov* (1966). URL: https://www.imdb.com/title/tt0060107/mediaviewer/rm3405299200?ref_=ttmi_mi_all_sf_2
4. Andrej Rubľov vo filme *Andrej Rubľov* (1966). URL: https://www.imdb.com/title/tt0060107/mediaviewer/rm1361575425?ref_=ttmi_mi_all_sf_29
5. Screenshot z filmu *Andrej Rubľov*.
6. Pieter Brueghel starší: *Procesia na Kalvárii* (1564), Kunsthistorisches Museum Wien. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Pieter_Bruegel_the_Elder#/media/File:Pieter_Bruegel_d._%C3%84._007.jpg
7. Screenshot z filmu *Andrej Rubľov*.
8. Pieter Brueghel starší: *Sčítanie ľudu v Betleheme* (1566), Kráľovské múzeum výtvarného umenia v Belgicku. URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/Pieter_Bruegel#/media/Soubor:P._Brueghel_I_-_Volkstelling.JPG
9. Nikolaj Burľajev vo filme *Andrej Rubľov*. URL: https://www.imdb.com/title/tt0060107/mediaviewer/rm3091537920?ref_=ttmi_mi_all_sf_54
10. Nikolaj Burľajev a Anatolij Solonicyn vo filme *Andrej Rubľov*. URL: https://www.imdb.com/title/tt0060107/mediaviewer/rm71639040?ref_=ttmi_mi_all_sf_60

11. Screenshot z filmu *Andrej Rubľov*.
12. Andrej Rubľov. *Zvestovanie* (1405 — 1408), Treťjakovská galéria, Moskva. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Annunciation_from_Vasilyevskiy_chin_(1408,_Tretyakov_gallery).jpg
13. Screenshot z filmu *Andrej Rubľov*.
14. Andrej Rubľov. *Svätá Trojica* (1411 — 1427), Treťjakovská galéria, Moskva. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rublev_Troitsa.jpg

Bonusové odkazy

VIDEO prednáška: Vladimír Suchánek: *Umělecké dílo jako mystagogie* (*Andrej Rublev*, 1966). FF UPOL, 2013. Dostupné na: URL: https://www.youtube.com/watch?v=GdFYx3OsLdY

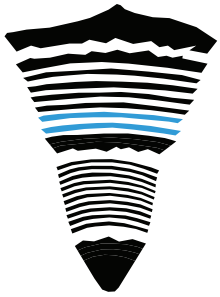
AUDIO. Český Rozhlas: Portréty (2010): Jan Sedmidubský a Pavel Hlavatý: *Ruský režisér Andrej Tarkovskij*. URL: https://prehravac.rozhlas.cz/audio/2144635

VIDEO: *A Message to Young People from Andrei Tarkovsky*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_Vvdtaaprzw

Spev deviaty a desiaty
Zvedavý Dante

XII.

Zvedavý a pochybujúci Dante

15 min.

Keby sme mali Danteho nejako charakterizovať, jednou z hlavných vlastností by určite bola neutíchajúca túžba po poznaní. Tá je zrejmá v jeho náučných spisoch, ale o nič menej nie je prítomná aj v tých básnických, najmä v *Komédii*. Počas svojej cesty pútnik stále prejavuje túžbu všetko vidieť a všetkému rozumieť a od svojho sprievodcu si opakovane pýta vysvetlenie. V spevoch vnímame, ako premýšľa nad zmyslom pekelných výjavov, ako vypočúva zatratených a vypytuje sa na ich minulosť i vlastnú budúcnosť. Dante bedlivo pozoruje gestá svojho Majstra, ktorý na otázky zvyčajne rád odpovedá, ale keď sa Dante príliš ponorí do rozhovoru s odsúdencami v pekle, preruší ho, vytrhne ho z pohrúženia a upozorní na cieľ ich cesty.

Tomáš Akvinský v *Teologickej sume* (II, II — II q. 166 — 167) opisoval cnosť *studiositas* ako učenlivosť a snaživosť v poznávaní, ktorú staval do protikladu ku *curiositas*, k prehnanej zvedavosti. Štúdium (z lat. *studere*) pôvodne označuje snahu a úsilie a znamená tiež náklonnosť k niečomu. Predpokladom pravdivého poznania podľa Akvinského však nie je ani zvedavosť, ani učenosť, ale prekvapivo miernosť v poznávaní. Zatiaľ čo odvahu myslieť a túžbu po poznaní je potrebné pestovať, lebo sú dobré, na rozptýlenosť a žiadostivosť očí je dobré dávať si pozor a naučiť sa usmerňovať tok vlastných predstáv v množstve zmyslových vnemov. Schopnosť dívať sa predpokladá sústredenú pozornosť a pokojné oko nevyhľadávajúce kuriozity, ktoré by ho na chvíľu rozptýlili a pobavili.

Zvedavosť necharakterizuje len Danteho, ale aj odsúdencov šiesteho pekelného kruhu — heretikov. Rôznych kacírov spája presvedčenie, že prenikli do Božieho tajomstva a odhalili skrytú pravdu, ktorú ostatní nevidia. Je to však najmä dôraz na vlastnú čistotu viery a hnevlivý odpor voči cirkevnej i svetskej autorite, ktorý ich vedie k odmietnutiu rešpektovaných výkladových tradícií Písma a doterajšej rituálnej praxe.

Luca Signorelli: *Dante Alighieri*, detail fresky v Cappella di San Brizio (1499 — 1502) ← ←

Cirkev a kacíri

Vrcholný stredovek bol obdobím hľadania reformy sekularizovanej cirkvi. Reformné kresťanské hnutia možno rozdeliť na tie, ktoré napriek ostrej kritike neporiadku v Cirkvi i v spoločnosti zostávajú s nimi v jednote (Bernard z Clairvaux a cisterciáni, František z Assisi a františkáni,

Dominik de Guzman a dominikáni), a na tie, ktoré sa od nich oddeľujú a formulujú vlastné učenie. Kacírske hnutia v Európe ožili v 12. a 13. storočí práve s rozvojom spirituality mestského obyvateľstva. Dante vo svojej sociálnej filozofii zdôrazňoval potrebu politickej autority rímskeho cisára a duchovnej autority Cirkvi, ktorí podľa neho majú právo a povinnosť zasiahnuť proti heretickým hnutiam, spochybňujúcim vtedajší spoločenský poriadok. Zmienené hnutia narúšali jednotu spoločnosti, ktorá už aj tak trpela častými mocenskými bojmi. Takisto však neváhal umiestniť cisára Fridricha II. i niektorých z pápežov rovno do pekla, ak usúdil, že nesplnili svoje poslanie.

Stotožní sa pochybujúci a spoločensky angažovaný Dante s nejakým radikálnym alebo alternatívnym učením svojej doby? Stane sa jeho túžba po poznaní a nahliadnutí do božských tajomstiev prostredníctvom intelektu bezbrehou a domýšľavou? Spojí sa jeho zvedavosť a intelektuálna pýcha s osobnou tvrdohlavosťou, spoločenskou izoláciou exulanta a pomstou voči vlastným nepriateľom z Florencie a Ríma, ktorých nešetrí ani v pekle?

Rekapitulácia

Pútnici sa dostali do dolnej časti pekla k hriešnikom, ktorí hrešili celkom úmyselne. Aj samotný Dante svojmu bezostyšnému nepriateľovi z Florencie Filipovi Argentimu škodoradostne doprial jeho trest. Flegyas previezol pútnikov cez močiar Styx až k bráne hradieb vnútorného pekelného mesta Dis, kde im však cestu náhle zatarasili diabli a pomstychtivé fúrie. Ako sa dostanú do šiesteho kruhu pekla?

Úvod do IX. spevu

Fúrie, bohyne pomsty (grécke Erínye), boli služobníčky bohyne Proserpíny (gréckej Persefony), vládkyne a strážkyne podsvetia a tiež šiesteho kruhu Danteho pekla. Stelesňovali hnev, svár a závisť, vykonávali pomstu a ľudí v podsvetí mučili výčitkami svedomia. Megera v gréčtine odkazuje na postavu nepriateľa, Alektó je tá, ktorá nikdy nespí, a Tisifoné opláca vraždy. Fúriám pomáha Medúza — jedna z troch ohavných Gorgón —, ktorej pohľad premení každého na kameň.

Lokalizácia

Pred bránou mesta Dis, pred šiestym kruhom, Fúrie a Medúza

Otázky na porozumenie textu — IX. spev

45 min.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 70 — 79. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy a verše:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 6, 8a, 10 — 19a; 34 — 45a, 49 — 51, 53 — 54, 58 — 63; 64 — 73, 76 — 90, 91b — 92, 100 — 127a, 132 — 133)

Vergílius (vv. 8b — 9, 19b — 33; 45b — 48, 55 — 57; 74 — 75, 127b — 131)

Fúrie (v. 52)

Nebeský posol (v. 91a, 93 — 99)

Rozvrh:

I. vv. 1 — 33

II. vv. 34 — 63

III. vv. 64 — 133

vv. 1 — 33

1. Ako Dante vníma situáciu, do ktorej sa dostali? Čo Danteho zneistilo na Vergíliovom správaní?
2. Zapochyboval Dante o svojom sprievodcovi?

Poznámka: Vergílius nevie, ako sa dostanú z tejto zúfalej situácie, a čaká. Dante po prvýkrát zapochybuje, či ho vyvedie z pekla. Majster ho však uisťuje, že pozná cestu peklom, pretože ním už raz prešiel.

vv. 34 — 63

3. Prečo sa Vergílius nemusí báť pozrieť na Gorgónu?
4. Ako vnímate moment, keď Vergílius zakryl Dantemu oči (vv. 58 — 60)?
5. Čo možno vyčítať z textu adresovaného čitateľom: *„Ó, všetci vy, čo máte rozum zdravý, prenikajte až do náuky, ktorá spod clony divných veršov sa vám zjaví!“* (vv. 61 — 63)?
6. Danteológovia si lámali hlavu nad významom spojenia fúrií s daným pekelným miestom. Napadá vám nejaká možná súvislosť medzi fúriami a heretikmi, ktorých následne stretnú?

Poznámka: Danteho básnické obrazy vyžadujú od čitateľa sústredenú pozornosť, interpretáciu aj dobrú myseľ. Básnický jazyk je viacvýznamový. Tento úryvok by sa dal takisto chápať ako skrytá irónia či satira na polotajné učenia rôznych sektárskych hnutí (často spojených s predstavou odhalenia skrytého poznania len pre zasvätených). Zdá sa, že podľa rozprávača ľudská pochybovačnosť a domýšľavosť môžu zatieniť zdravý rozum a človeka viesť k omylu. Okrem tela tak môže, obrazne povedané, skamenieť aj ľudský duch a inteligencia. Smrteľné nebezpečenstvo znehybnenia tiel Medúzou môže evokovať aj znehybnenie myslenia, ktoré sa môže z pochybností a nadmernej skepsy transformovať až na fanatickosť a jednostranné videnie.

Zostáva otázkou, prečo autor umiestnil k bráne pekelného mesta práve Fúrie a aký majú vzťah k hriechu kacírstva. Odstrašujúce postavy sa odpradávna umiestňovali na dôležitých miestach, kde mali prechádzajúcich ľudí aj duchovné bytosti vydesiť a takto splniť svoju obrannú (apotropaickú) funkciu. Takéto magické myslenie možno autor svojou dramatizáciou paroduje (Vergíliovo gesto mlčania a zakrytie Danteho očí). Podľa Renucciho medúzy ako strážkyne ďalšieho kruhu zosobňujú smrť a vraždu, teda upierajú človeku život, čo by súviselo s previnením, ktorému je venovaný aj nasledujúci spev. Do šiesteho kruhu patria heretici a z nich predovšetkým tí, ktorí hlásali, že ľudská duša zomrie spolu s telom, teda upierali ľuďom možnosť pokračovania života, existencie duše po smrti a tela po vzkriesení (Felix, 2019, s. 582 — 583). Svojím učením tak živé bytosti „znehybnili", podobne ako Medúza. Dante ich v ďalšom speve označuje ako „epikurejcov", pretože grécky filozof Epikuros sa stal vzorom mysliteľa, ktorý popiera nesmrteľnosť duše. Problematické je teda odmietanie tajomstva vtelenia, vzkriesenia a druhého príchodu Krista. Dante zároveň literárne nadväzuje na reč apoštola Pavla Korinťanom o vzkriesení tiel (1 Kor 15, 12 — 58).

vv. 64 — 133

7. Ako sa autorovi darí budovať atmosféru?
8. Vergílius Dantemu hovorí, aby sa dobre pozrel do najhustejších hmlistých výparov (vv. 74 — 75). Čo môžu dym a zvírený prach vyjadrovať?
9. Nebeský záchranca, ktorý prišiel po vode, nie je menovaný. Kto by to mohol byť? (A prečo nie je menovaný?)

Poznámka: Pravdepodobne išlo o anjela (grécke *angelos* znamená posol).

10. Pútnik sa dostal z nebezpečenstva, vošiel do mesta a hneď hovorí: „a ja už plný odvahy a vôle uzrieť, čo taká pevnosť uzaviera" (vv. 107 — 108). Čo pútnik pociťuje po prekonaní ťažkostí v pekle?
11. Prečo si myslíte, že v pekle oheň páli len kacírov a epikurejcov, a to konkrétne v truhlách v hroboch (vv. 124 — 131)? Aké významy vyjadruje toto *contrapasso*?

Poznámka: Spoločnosť vrcholného stredoveku nebola občianska a pluralitná, ako tá dnešná. Prevládalo presvedčenie, že spoločnosť, ktorú ohrozujú násilné konflikty, môže udržať pohromade len jeden kráľ, jedna cirkev, zdieľanie spoločnej náboženskej praxe a udržanie jednotnej podoby vierovyznania.

Oheň bol od nepamäti považovaný za niečo očisťujúce. Plameň zároveň symbolizuje horlivosť, ktorá sa môže šíriť, aj byť ničivá. Hrobky stelesňujú to, čo autor označil ako „epikurejskú" predstavu o konci života smrťou. Truhly a hroby (vedľa pevnosti) môžu tiež evokovať uzavretosť a tvrdošijnosť myslenia, teda neochotu komunikovať s ostatnými a vlastnú duchovnú smrť, ku ktorej človeka vedú lži, ak im doslova podľahol. Možno pootvorené hroby symbolizujú aj knihy — kódexy, prostredníctvom ktorých sa myšlienky všetkého druhu nekontrolovateľne šíria ako oheň. Dodnes nájdeme v kníhkupectvách police plné ezoterickej literatúry.

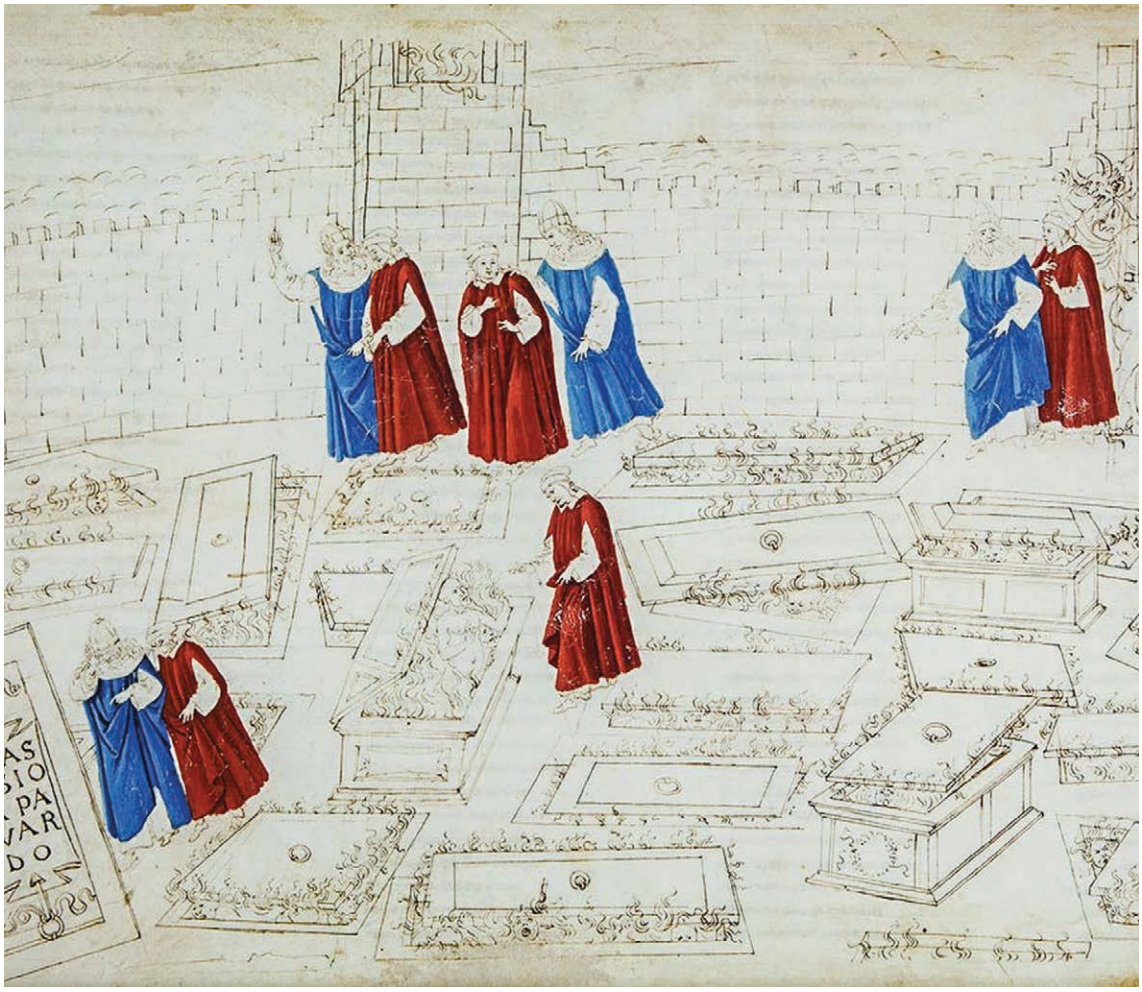
Fúria pred mestom Dis
Spev IX.
→ →

Aktualizácia

Podľa Osipa Mandelštama „Číst Dantovy zpěvy a nespojovat si je se současností je nemyslitelné. Proto byly přece napsány. Jsou to střely vyslané k ulovení budoucnosti, volají po komentáři ve futuru“ (Mikeš, 2007, s. 172). Vergíliovo zvolanie „Predsa my máme premôcť protivníka“ (*P* IX, 7) a jeho následnú pochybnosť a zarazenie sa možno chápať aj ako skúsenosť zneistenia pri očakávanom umlčaní protivníkov. To možno chápať aj ako úlohu pre dnešných učencov a vedcov, aby spoločne hľadali pravdu a nevytvárali v rámci spoločnosti (myšlienkovo) uzavreté a vzájomne znepriatelené skupiny, vlastné „ohradené mestá s hrobmi“.

12. Čo sú dnes naše „ohnivé hrobky“, v ktorých sa myšlienkovo izolujeme?
13. Dnes sa už toľko nehovorí o herézach, ale takisto sa hovorí o neprijateľných názoroch alebo o boji proti hoaxom a falošným správam. Ako prelomiť uzavreté mentálne bubliny na sociálnych sieťach a rôznych portáloch, ktoré šíria pochybnosti a sťažujú orientáciu človeka v súčasnom svete bez toho, aby sme ľuďom upierali slobodu prejavu?
14. Pripisujete niekedy horší zmysel nedokončeným vetám (*P* IX, 14 — 15)? Pochybovali ste niekedy zbytočne o inom človeku vo vašom okolí?

Sandro Botticelli:
Inferno X
(1481 — 1495)
→ →

Úvod do X. spevu

5 min.

Stojí za zmienku, že v 10. speve Dante ako príklady kacírov uvádza najvyšších predstaviteľov oboch táborov florentskej politiky 13. storočia, ktorí spolu bojovali a jednoducho uvažovali svetsky. V šiestom kruhu oslovia Danteho — bieleho guelfa — dvaja Florenťania:

1. **Farinata degli Umberti** bol vodca gibelínov, ktorý dvakrát vyhnal guelfov z mesta. Po svojej smrti (1264) a návrate guelfov do Florencie bol protivníkmi vykopaný z hrobu a súdený za kacírstvo (1283);

2. **Cavalcante dei Cavalcanti**, ktorý sa v Danteho diele pýta na osud svojho syna Guida, vodcu guelfov, ktorý sa však oženil s Farinatovou dcérou Beatrice. Guido Cavalcanti (1252 — 1300) bol Danteho starší priateľ a tiež významný básnik — stilnovista (z kruhu tzv. sladkého nového štýlu). Dante aj Guido Cavalcanti rozvíjali novú poetiku a teóriu básnictva, ale tiež sa aktívne podieľali na politike vo Florencii. Boli na rovnakej politickej strane (bieli guelfi), no zároveň boli aj rivalmi.

V búrlivom roku 1300, keď sa Dante stal priorom, ožili staré konflikty medzi guelfskou frakciou na čele s Guidom a gibelínskou frakciou. Prior Dante na upokojenie situácie Guida dočasne vyhnal z mesta, Guido však následne ochorel a zomrel (Koprda, 2013, s. 145).

Florenťania Farinata a Cavalcante pripomenuli Dantemu jeho vlastný osud po následnom páde bielych guelfov — život v exile, navyše v pozícii človeka odsúdeného v neprítomnosti na smrť upálením (r. 1302). Dante mohol toto poznanie minulosti využiť podľa vzoru Vergíliovej *Aeneidy* v literárnej figúre *post eventum* alebo v tzv. „prorockej reči“. (*Komédiu* písal od roku 1307, ale jej dej sa odohráva v jubilejnom roku 1300.) Niektorí zo zatratených mu predpovedajú budúcnosť a spätne tak odhaľujú udalosti dejín Florencie. Uvidíme, ako to bude súvisieť so stavom kacírov, resp. „epikurejcov“ v šiestom kruhu pekla.

Lokalizácia

Šiesty kruh, mesto Dis, kacíri v hroboch

25 min.

Otázky na porozumenie textu — X. spev

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 80 — 87. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Pútnik — rozprávač (vv. 1 — 10a, 19 — 21; 28 — 31a; 34 — 38, 39b — 42a, 43 — 45, 49 — 51; 52 — 58a, 61 — 67, 70 — 72, 73 — 76, 85 — 88, 94 — 99, 109 — 117; 121 — 125a, 126, 129b, 133 — 136)

Vergílius (vv. 10b — 18, 31b — 33, 39a; 125b, 127 — 129a, 130 — 131)

Farinata (vv. 22 — 27, 42b, 46 — 48; 76 — 84, 89 — 93, 100 — 108, 118 — 120)

Cavalcante dei Cavalcanti (vv. 58b — 60, 68 — 69)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 51

II. vv. 52 — 120

III. + vv. 121 — 136

vv. 1 — 51

4. Ako vyzerá šiesty kruh pekla a čo sme sa dozvedeli o naplnení trestu v hroboch?

Poznámka: V hroboch sú zatiaľ len duše, pretože k vzkrieseniu tiel dôjde až po tzv. poslednom súde. Ten sa podľa hebrejskej tradície má odohrať v údolí Jozafat pri Jeruzaleme (Joel 4, 2). Potom sa všetky hroby so vzkriesenými telami heretikov už uzavrú.

5. Prečo sa podľa Vergília v šiestom kruhu nachádza Epikuros?
6. Prečo Dante spomína len epikurejcov a nekonkretizuje žiadne heretické náuky?
7. Ako Farinata spoznal, že sa v kruhu objavil niekto z Florencie?
8. V akom talianskom dialekte bola napísaná *Komédia* a čím sa vyznačuje?
9. Ako na Danteho pôsobil Farinatov výraz? V akom duchu spolu hovoria Florenťania z dvoch znepriatelených strán?

vv. 52 — 120

10. Aký dojem na vás urobil Cavalcante dei Cavalcanti, otec Guida Cavalcantiho (Danteho priateľa a básnika stilnovistu, s ktorým sa postupne ideovo aj osobne rozišiel)?
11. Čo odlišuje a čo spája správanie Cavalcantiho a Farinatu?
12. Na čo sa Dante Farinatu spýtal ?
13. Prečo „epikurejci“ vidia budúcnosť, ale nevedia, čo sa deje v prítomnosti?

Kacíri v hroboch mesta Dis Spev X. →→

Poznámka: V čase, keď Dante prechádzal peklom — teda na Veľkú noc 1300 —, Guido Cavalcanti ešte žil, ale jeho mŕtvy otec o ňom nemal žiadne správy. Kacíri v pekle síce tušili budúcnosť,

ale zato prítomnosť nepoznali, alebo ju hneď zabúdali. Keďže žili len pre prítomné a dočasné dobrá (vláda, úspech rodiny atď.) a nemysleli na večný život, súčasťou trestu „epikurejcov" je to, že teraz vidia budúcnosť, ale o súčasnom dianí nevedia (Šavelová, 2014, s. 118 — 120). Dantemu tak predpovedajú exil a oživujú nostalgiu po domove (*P* X, 79 — 81).

Komédiu možno chápať aj ako Danteho básnickú odpoveď Guidovi, ktorý vo svojich básňach dospel k psychologizácii postavy zamilovaného. Vo svojej útešnej poézii rozvinul vlastnú teóriu lásky, ktorú chápal ako citovú záležitosť. Žena prichádza ako Amor a rozrušuje senzitívnu časť duše básnika. V Danteho odpovedi na otázku otca Cavalcantiho — prečo s ním necestuje jeho syn Guido — možno podľa talianistu Koprdu vidieť Danteho konečné dištancovanie sa od Guidovej poézie založenej na averroistickej filozofii lásky, ktorá ovplyvnila najmä Danteho skoršie dielo *Nový život*. Keďže Guido Cavalcanti spája lásku so smrteľnou časťou ľudskej duše, svojou poéziou človeka nemôže povzniesť až k Božej prítomnosti (Koprda, 2013, s. 165 — 174). Dante sa so svojím starším učiteľom stilnovistickej poézie a priateľom nakoniec rozišiel a radšej sa necháva viesť Vergíliom a svojou Beatrice. Tá kontrastuje s meniacou sa tvárou Proserpíny, pani, ktorá vládne tomuto pekelnému kruhu (*P* X, 80). Pretože cieľom jeho cesty má byť zbožštenie v raji, kde môže byť dokonalá láska v harmónii s intelektuálnym šťastím duše, a napísanie novej básne, ktorá mu prinesie básnické uznanie a nesmrteľnosť (v svetskom i duchovnom zmysle).

+ vv. 121 — 136

14. Z akých očí má pútnik Dante „vyčítať všetko o priebehu života" (v. 132)?

Aktualizácia

15. Kedy je dôležité mať na pamäti našu budúcnosť a nesledovať len svoje aktuálne záujmy?
16. Ako chceme, aby si nás pamätali naši pozostalí?

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 76 — 85. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 73 — 88. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 70 — 87. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 50 — 59. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Nový život*. Prel. J. Vladislav. Praha: Československý spisovatel, 1969.

ALIGHIERI, Dante. *O jediné vládě*. Prel. B. Ryba. Praha: Melantrich, 1942.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 38 — 45. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

AKVINSKÝ, Tomáš. *Theologická Summa sv. Tomáše Akvinského*. II, II, otázka CLXVI. Prel. E. Soukup. Dostupné z: https://summa.op.cz/sth.php?&Q=166 [cit. 24. 05. 2026].

AUERBACH, Erich. Farinata a Cavalcante. In *Mimesis: zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*, s. 190 — 219. Prel. R. Preisner. Praha: Argo, 2024.

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 58 — 68. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 24.05.2026]

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev deviaty; Spev desiaty. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 581 — 587. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 112 — 131. Turín: SEI, 2017.

KOPRDA, Pavol. Cavalcanti. In *Talianska literatúra 1. Začiatky a trináste storočie*, s. 145 — 174. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2013.

LANSING, Richard. *The Dante Encyclopedia*, s. 481 — 486. New York: Routledge, 2010.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

ŠAVELOVÁ, Monika. IX. spev — X. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 104 — 121. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Kacíři. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 46 — 52. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

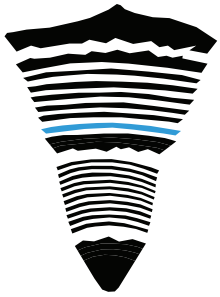
1. Luca Signorelli: Dante Alighieri (medzi 1499 — 1502), detail fresky v Cappella di San Brizio, Orvieto. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dante_Luca.jpg
2. Sandro Botticelli: ilustrácia *Inferno X* (medzi 1481 — 1495), Biblioteca Vaticana. URL: https://www.scrinium.org/Portals/0/Images/divina_7273.jpg

3. Známe renesančné ilustrácie *Komédie* Sandra Botticelliho: https://www.scrinium.org/it-it/Committenza/Biblioteca-Apostolica-Vaticana/botticelli-illustratore-di-dante

Spev jedenásty
Filozof Dante

XIII.

Filozofujúci básnik

20 min.

Inštrukcie pre lektorov: Zoznámte sa s Danteho filozofickými zdrojmi a predpokladmi myslenia. Pozrite sa na vysvetlenie štruktúry pekla a hierarchizácie hriechov v 11. speve.

Opakovanie

Po tom, čo pútnikov nezastavili ani tri Fúrie a Medúza, vstúpili do šiesteho kruhu pekla, ktorý má podobu ohradeného mesta s cintorínom. Dante v ohnivých hroboch našiel kacírov a medzi nimi aj svojich krajanov z Florencie, ktorí ho spoznali podľa prízvuku. Porozprával sa s vodcom gibelínov (Farinata degli Umberti), aj s predstaviteľom guelfov (Cavalcante dei Cavalcanti, otec jeho starého priateľa, politika a básnika Guida). Dante ich herézu nazval „epikureizmom“, pretože neverili v posmrtný život človeka. Dante sa tak zrejme dištancoval od averroistickej filozofie, ktorú rozvíjal jeho básnický spoločník Guido Cavalcanti. Filozofické predpoklady básnictva budú hrať dôležitú úlohu aj v ďalšej časti.

Filozof Dante

Stredoveká talianska poézia vznikala v prostredí scholastických teologických a filozofických polemík, ktoré sa rozvíjali na univerzitách, ale aj v umeleckých kruhoch v mestách a na šľachtických dvoroch. Intelektuálny život v Európe 13. storočia ovplyvnili latinské preklady Aristotela, ktorého Dante v *Komédii* nazýva Filozofom. V XI. speve Dante priamo odkazuje na jeho *Etiku Nikomachovu*. Grécky filozof Aristoteles sa v nej zamýšľal nad zmyslom ľudského života a úlohu človeka videl v úsilí o dobro a blaženosť duše, čo spájal s rozumným konaním a cnostným životom. Etika cnosti ako praktická filozofia je hľadaním najlepšieho možného konania a zároveň úsilím vyniknúť v spoločenstve rovnocenných. Cnostný človek je ten, kto si zvykol rozhodovať morálne, teda nájsť najlepšie riešenie v danej situácii.

Aristotelov systematický prístup k filozofii, ktorý sa vyznačuje kategorizáciou vecí a pojmov a logickou argumentáciou, sa stal vzorovým prístupom pre scholastiku ako „školskú filozofiu“ vrcholného stredoveku. Výchova je podľa Aristotela formovaním človeka k najvyšším možnostiam jeho prirodzenosti (realizáciou jeho potenciálu). Človek sa učí rozvíjaním svojich prirodzených schopností: pozorovaním (zmyslové, názorné a sociálne učenie) a vlastným rozumovým

Auguste Rodin: *Mysliteľ z Brány pekla* (1937) ← ←

chápaním. Avšak človeka robí ľudským to, že nemyslí len pragmaticky a nesleduje len to, čo je pre neho užitočné. Najviac je človekom vtedy, keď sa s priateľmi teší z vecí, ktoré robí pre ne samotné, teda pre radosť (hudba, filozofia).

Prijatie Aristotelových spisov v stredovekej Európe ovplyvnili Averroove komentáre. Arabský filozof Averroes (Ibn Rušd, 1126 — 1198) hovoril o ľudskom živote ako o vývoji duše na ceste k poznaniu Boha — predstavoval si ho ako Hýbateľa sveta a najvyšší Intelekt, ktorý sa prejavuje v racionálnej štruktúre večného sveta. Vďaka rozumu má človek možnosť podieľať sa na tomto univerzálnom intelekte, a tak už v pozemskom živote dosiahnuť plné „zbožštenie", ktoré by malo spočívať v intelektuálnej blaženosti. Averroova filozofická mystika sa v prostredí univerzít (Paríž, Padova) stala ideovou alternatívou k západnej kresťanskej teológii a eschatológii. Preto boli niektoré jeho tézy odsúdené aj Cirkvou (Paríž, 1277). Averroizmus výrazne ovplyvnil aj filozoficky zameraných florentských básnikov, vrátane Danteho (Gagliardi — Koprda, 2016, s. 14 — 15).

Ako sa Dante na svojej vlastnej intelektuálnej ceste vyrovná s možnosťami i rozpormi, ktoré so sebou prináša lákavá „Averroova cesta"? Hoci Averroova filozofia preukázateľne ovplyvnila Danteho diela a autor tomuto filozofovi pridelil čestné miesto v Limbe, v *Raji* sa voči jeho myšlienkam viac vyhraní a bude obhajovať myšlienku stvorenia sveta z ničoho (aktom Božej lásky v čase) a osobnú nesmrteľnosť, čím nadviaže na kritiku averroizmu Tomáša Akvinského.

Danteho filozofické diela

Dante sa preslávil ako básnik, písal však aj filozofické diela, v ktorých sa pokúša o formuláciu poriadku v poézii, v poznaní, v spoločnosti i vo vláde. V diele *Hostina* (tal. *Convivio*, 1304) rozvíja filozofické úvahy o potrebe písania v rodnom jazyku a prezrádza, že svojím dielom chce ponúknuť „duchovnú potravu" pre čo najširšie publikum. Aristotelovsky ladenou logickou argumentáciou obhajuje ľudský rozum ako legitímnu cestu k pravde a prirodzenému šťastiu, pričom spája aristotelovskú etiku s predstavou postupného dozrievania ľudskej duše prostredníctvom poznania.

Naproti tomu v diele *O jedinej vláde* (lat. *De monarchia*, 1313) formuluje politickú filozofiu univerzálnej monarchie. Súhlasí s tým, že svetská moc cisára i duchovná autorita pápeža pochádzajú priamo od Boha, zdôrazňuje však, že sledujú odlišné ciele — cisár zabezpečuje mier a spravodlivosť, ktoré umožňujú naplnenie prirodzeného ľudského rozumu, kým cirkev vedie človeka k nadprirodzenému cieľu spásy. Dante tak obhajuje autonómiu rozumu, harmóniu kozmického, náboženského a politického poriadku a presvedčenie, že správne usporiadaný svet je predpokladom plného rozvoja spoločnosti i ľudskej dôstojnosti jednotlivca.

Pozoruhodným vyvrcholením Danteho intelektuálneho vývoja je *Komédia*, kde obdobné filozofické myšlienky nepreukazuje argumentmi, ale vyjadruje poeticky. Žánrom naratívnej básne a rytmom rýmovaných tercín sa usiluje osloviť čitateľov a podnietiť ich myslenie bez toho, aby bolo ochudobnené o emócie a predstavivosť. V *Komédii* tak básnik ponúka vybrané pokrmy z antických, biblických a talianskych stolov a na skúsenostiach hľadania, pochybovania, utrpenia i precitnutia pútnika ukazuje možnosť ľudskej premeny.

Dante nadväzuje na dobové predstavy o kozme a aj svet *Komédie* je hierarchicky štruktúrovaný. Poetický jazyk plný obrazov mu zároveň umožnil prekonať limity aristotelovsko-scholastického myslenia, ktoré svet rozčleňuje do pojmových kategórií, a ponúknuť takú jednotnú víziu sveta, v ktorom každá metafora, alegória a symbol odkazuje na nejaký morálny, existenciálny či duchovný význam. Vďaka Dantemu sa aj poézia stala popri filozofii a teológii jednou z foriem poznávania sveta.

Úvod do XI. spevu: rekapitulácia horného pekla

Jedenásty spev je priebežným zhrnutím doterajšej cesty a prechodom medzi dvoma hlavnými časťami pekla: horným a dolným. Vergílius v ňom Pútnikovi vysvetľuje stupňovité rozdelenie pekelných kruhov podľa závažnosti previnení. Jednotlivé kruhy pekla sú vyhradené pre jednotlivé druhy hriechov. Kým v horných kruhoch boli tí, ktorí hrešili zo slabosti, nižšie to bude inak. V prvej časti dolného pekla (v siedmom kruhu) nájdeme násilníkov, v ďalšej časti (v ôsmom kruhu) rôznych klamárov a podvodníkov a napokon v najhlbšej časti pekla (v deviatom kruhu) zradcov.

Stupne pekla nevyjadrujú hodnotenie závažnosti následkov jednotlivých činov. Dante nezdôrazňuje, že napríklad falšovanie peňazí v ôsmom kruhu je horšie než vražda v siedmom kruhu. Nižšie umiestnenie hriechov poukazuje na hlbšie zneužitie daru rozumu a reči. Zneužitie poznania je sofistikovanejší hriech ako agresívny čin, preto sa ním človek viac vzdialil od Boha (stred Zeme a dno pekla sú tým najvzdialenejším miestom od raja).

Laurentius de Voltolina: *Henricus de Alemannia so študentami v scholastickej škole* (1350 — 1400) ←

60 min.

Otázky na porozumenie textu — XI. spev

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 88 — 94. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 9, 13 — 14; 15a; 67 — 75; 91 — 96)
Vergílius (vv. 10 — 12; 15b — 66; 76 — 90; 97 — 115)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 14
II. vv. 15 — 66
III. vv. 67 — 90
IV. vv. 91 — 115

vv. 1 — 14

1. Prečo sa pútnici v pekle zastavili?
2. Ako rozumiete Vergíliovi, keď hovorí: *„Spomaľ svoj krok a skôr sa vopred nežeň, než zmysly na smrad zvyknú si a zdravé budú môcť ďalej pokračovať cezeň“* (vv. 10 — 12)?
3. Je možné vyčítať z doslovného významu týchto slov aj nejaký morálny alebo duchovný zmysel?
4. Ako ľudské vnímanie ovplyvňuje dlhodobé vystavenie sa nejakým vnemom?
5. Ako rozumiete Danteho odpovedi: *„ten čas však strávme pri rozprave, nech naprázdno nám chvíle neuplynú!“* (vv. 13 — 14)?

vv. 15 — 66

6. Ktoré neresti sú (podľa Vergília) zo všetkých najviac opovrhnutiahodné a prečo?
7. Prečo sú klamstvo a podvod nižšie než násilie?

Poznámka: Prejavy násilia sú obvykle úmyselným bezprávím. Klamstvo a podvod sú namierené proti druhým, pričom zneužívajú ich dôveru, sú teda zneužitím daru rozumu. Za zvláštny a najhorší podvod považuje Dante zradu najbližších. Tieto hriechy sú plodom ľudskej zlovôle alebo zlomyseľnosti (tal. *malizia*). Dante videl, že človek je schopný si zlo vedome voliť alebo ho priať iným, a zdôrazňuje nielen slobodu človeka hrešiť, ale aj vôľu ubližovať.

8. Ako je možné prepojiť obraz spravodlivého a hnevajúceho sa Boha s Bohom-Láskou a Milosrdenstvom?

Dante, Vergílius a hrob pápeža Anastázia
Spev XI.
→ →

Poznámka: Podľa kresťanskej teológie Boh nemôže nenávidieť žiadne stvorenie, ale protiví sa mu hriech, ktorým si tvor ubližuje. Dante v siedmom kruhu rozlišuje hriechy podľa toho, proti komu sú namierené (proti blížnemu, proti sebe samému, proti Bohu). Zároveň sa

ANASTASIO PAPA
GUARDO LO QUE
TRASE FOTIA
DE LA VIA DRITE

stotožňuje so scholastickým presvedčením o odstupňovaní trestu podľa závažnosti previnenia (Akvinský) a podľa tohto princípu štruktúruje celé peklo. Poeticky tak čerpá z vtedajšieho rozkvetu cirkevného i svetského práva, ktoré pertraktovalo otázku spravodlivého trestu.

vv. 67 — 90

9. Čo spája násilie, podvod (lesť a lož) a zradu? Prečo sú horšie než predošlé previnenia?
10. Aký je rozdiel medzi hriešnikmi v hornej a dolnej časti pekla? Čo je hlavným kritériom odstupňovania hriechu v pekle?

Poznámka: Autor čitateľom pripomína vybrané obrazy z kruhu horného pekla (V. spev: víchrica — smilstvo; VI. spev: dážď — obžerstvo; VII. a VIII. spev: zrážanie sa — lakomstvo, márnotratnosť, hnev). V prvých kruhoch sa nachádzajú tí, ktorí hrešili zo slabosti a zlých sklonov. Nemiernosť alebo nezdržanlivosť sú morálne menším previnením ako konanie zo zloby. Pod *„Etikou“* (v. 80) Dante myslí Aristotelovu *Etiku Nikomachovu*, kde (v úvode siedmej knihy) nájdeme rozlíšenie troch zlých charakterových vlastností: nestriedmosť, zloba (zlosť, nečestnosť) a vášeň v zmysle divokosti až beštiálnosti.

vv. 91 — 115

11. V čom spočíva nespravodlivosť úžery?
12. V akom zmysle môže byť úžera konaním proti prirodzenosti?
13. Prečo tu Dante venuje zvláštnu pozornosť úžere, ktorá bude trestaná v treťom pásme siedmeho kruhu?

Poznámka: Dante pranieruje úžeru ako nešvár, ktorý sužoval talianske komúny v období vrcholného stredoveku a bol pranierovaný františkánskymi kazateľmi, napríklad Antonom Paduánskym. Podľa Biblie k ľudskej práci patrí námaha (Gn 3, 17 — 18), ktorej sa podľa Danteho chce úžerník vyhnúť a žiť na úkor práce iných. Niektorí komentátori usudzujú, že aj Dante mohol pochádzať z rodiny, ktorá zbohatla práve vďaka úžere — pre takéto tvrdenie však chýbajú historické dôkazy.

Z astronomického údaja o polohe hviezd možno vypočítať, že boli dve hodiny pred východom slnka, teda približne pol štvrtej ráno 9. apríla (tzn. desať dní pred oslavou Veľkonočnej nedele v roku 1300).

Aktualizácia

14. Danteho *Peklo* sa javí ako zhrnutie stredovekého myslenia a problémov vtedajšej spoločnosti. Živosť tohto diela však zároveň poukazuje na jeho nadčasovosť, človek sa predsa nezmenil. Trpíme aj dnes pre niektoré spomínané slabosti a zlo?
15. Ktoré zo spomínaných hriechov narúšajú našu občiansku spoločnosť a vzájomnú dôveru medzi ľuďmi?

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia* s. 86 — 89. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 89 — 95. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 88 — 94. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 60 — 63. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu /dante/divine-comedy/ [cit. 10. 05. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Hostina.* Prel. P. Koprda. Bratislava: Perfekt, 2022.

ALIGHIERI, Dante. *O jediné vládě*. Prel. B. Ryba. Praha: Melantrich, 1942.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 46—49*.* Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Kalligram, 2011.

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 69 — 74. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev jedenásty. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 587 — 590. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

GAGLIARDI, Antonio — KOPRDA, Pavol. *Podklady k hermemeutike stredovekej talianskej literatúry*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 132 — 137. Turín: SEI, 2017.

ŠAVELOVÁ, Monika. XI. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 122 — 132. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

Použité obrázky

1. Auguste Rodin: *Mysliteľ* z *Brány pekla* (možno Dante Alighieri, 1937), bronzový odliatok súsošia, Musée Rodin, Paríž. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Thinker#/media/File:Le_penseur_de_la_Porte_de_lEnfer_(mus%C3%A9e_Rodin)_(4528252054).jpg
2. Laurentius de Voltolina: *Henricus de Alemannia so študentami v scholastickej škole*, zrejme v Bologni (1350 — 1400). Ilustrácia z knihy *Liber ethicorum des Henricus de Alemannia*, Kupferstichkabinett, Berlín. Kredit: Public domain. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Laurentius_de_Voltolina_001.jpg

Spev trinásty
Pozorovateľ Dante

XIV.

Pozorovateľ človeka a spoločnosti

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Bližšie predstavte Danteho život a dobu ako obdobie násilia. Otvorte a prediskutujte náročnú tému násilia voči sebe samému.

Násilie v Danteho dobe

Komédia vzniká v prostredí mimoriadne násilného a politicky rozvráteného Talianska prelomu 13. a 14. storočia, kde bolo fyzické utrpenie aj verejná brutalita bežnou súčasťou života. Mestské štáty viedli regionálne občianske vojny. Rímsky kráľ a pápež súperili medzi sebou o vplyv nad bohatnúcimi talianskymi mestami. Politický boj sa bežne odohrával prostredníctvom zrád, atentátov, poškodzovania povesti, pomsty a exemplárnych trestov, medzi ktorými dominovali vyhnanstvo a popravy.

Dante Alighieri nebol vzdialeným pozorovateľom týchto konfliktov, ale aktívnym účastníkom zápasu o vládu nad Florenciou. Politické násilie spoznal nielen ako svedok, ale aj ako vojak osobne bojujúci v niekoľkých bitkách. Po prevrate roku 1301 a nástupe čiernych guelfov bol odsúdený do vyhnanstva, ktoré sa stalo určujúcou skúsenosťou jeho života. Niekoľko nasledujúcich rokov ešte hľadal spojencov a podporu mocných patrónov pre vojenský zásah proti novému florentskému režimu. Všetky pokusy skončili neúspechom a Dante prežil zvyšok života mimo Florencie, zasiahnutý nielen stratou domova, ale aj postavenia, povesti a bezpečia. Tieto skúsenosti hlboko formovali podobu Danteho diela.

V rokoch 1307 — 1321 tvorí *Komédiu* ako jedinečné spojenie básnickej kroniky, spoločenskej satiry a duchovnej vízie sveta, v ktorom každý jednotlivec ponesie zodpovednosť za svoje činy a neutečie spravodlivému súdu po smrti. Dante pretvára reálnu skúsenosť bezprávia do systému exemplárnych a morálne symbolických trestov, ktoré majú odhaliť pravú povahu ľudských činov a vášní a verejne odhaliť zlyhania jednotlivých ľudí. *Komédia* je preto nielen autorovou víziou posmrtného sveta, ale aj literárnou reakciou na dobovú spoločnosť a jej špinavosti. Prostredníctvom poézie sa Dante usiluje u svojich súčasníkoch obnoviť povedomie o spravodlivosti a poriadku vo svete, ktorý sám zakúsil ako rozštiepený nenávisťou, frakčným politickým bojom, osobnou pomstou a zradou.

Gustave Doré:
Inferno, Canto XIII
(1855 — 1857)
← ←

Úvod do siedmeho kruhu

Siedmy kruh pekla je vyhradený pre násilníkov. Násilné skutky Dante rozdeľuje na:

- násilie voči blížnym a ich majetku
- násilie voči sebe samému a svojmu majetku
- násilie voči Bohu a jeho stvoreniu (prírode)

Samovražda v minulosti a dnes

Chápanie a hodnotenie samovraždy sa vyvíjalo. Ako neprijateľné a nemorálne riešenie ľudských problémov bola vnímaná nielen v kresťanstve, ale aj v iných náboženstvách a myšlienkových tradíciách (napr. Platónov dialóg *Faidón*). Človek si život nedal sám a nepatrí mu. Samovrah svojím odchodom spôsobuje bolesť ostatným a nenahraditeľnú stratu pre svet. Aj Dante nazerá na tento čin zvonku a chápe ho ako morálne zlyhanie. V stredovekom kresťanstve bol chápaný ako ťažký hriech, ktorý v sebe spájal akt vraždy s neúctou voči pozostalým a ako akt zúfalstva bol výrazom odmietnutia Božej milosti a poriadku života. Dôvody pre takýto čin mohli byť rôzne. V starších spoločnostiach to bola často strata živobytia, ale aj strata dobrej povesti a vlastnej cti (ako v prípade vojakov).

V modernej dobe, ktorá priniesla štatistiky a štúdium samovrážd, sa tento čin vysvetľuje mnohofaktorovo, prevládol však pohľad zvnútra: psychologický výklad tento čin ospravedlňuje bio-psycho-sociálnymi podmienkami života jednotlivca a chápe ho ako reakciu na hraničnú psychickú situáciu (neschopnosť zniesť ťažkú životnú situáciu, ako je rozpad partnerstva a osamelosť, psychická labilita alebo ochorenie, ako je ťažká depresia). Samovražda je často vyjadrením pocitu existenciálneho otrasu, neznesiteľnosti života alebo krízy identity. Ľudia žijúci v prosperujúcej modernej civilizácii, v ktorej už človek nemusí bojovať o holé prežitie, tiež častejšie prežívajú pocit nezmyselnosti a svojmu životu doslova potrebujú dať zmysel, ktorý však nie vždy nachádzajú. Stojí za zmienku, že v krajinách, kde je menej slnečného svitu a žiarenia a ktoré sú doslova dlhé mesiace ponorené do tmy, sú štatistiky samovrážd najvyššie (napr. Grónsko), čo sa nedá vysvetliť len kultúrnymi zmenami v daných krajinách.

Pozorovateľ človeka

Podľa Danteho, ktorý nadväzuje na aristotelovsko-tomistickú antropológiu, telo a duša nie sú od seba striktne oddelené. Duševný život sa prežíva telesne a naopak. Spojenie zmyslového vnímania, emocionálneho prežívania, ale aj myslenia a viery ako prejavov ľudskej duchovnosti charakterizuje život človeka ako individuality obdarenej rozumom. Hoci dušiam po smrti, ktoré Pútnik stretáva v podsvetí, zatiaľ chýba ich telo, vidí ich, pretože majú dočasne aspoň provizórne tieňové alebo éterické telo. Účinok veršov Dante zdôrazňuje tým, že sa snaží, pokiaľ je to možné, spájať zvukové vnemy z recitovaných slov s obrazmi, ktoré vyvolávajú silné vizuálne vnemy. Posluchač tercín si tak obsah jednotlivých spevov vo svojej mysli nielen sprítomňuje a predstavuje, ale niekedy môže až pociťovať to, čo prežíva samotný pútnik, ktorý sa k nemu priamo prihovára ako rozprávač. Danteho poetika však nie je vtieravá, ale slúži realizmu.

Stojí za zmienku, že Dante sa v jednotlivých častiach pekla dlho nezdržiava, ale musí ísť ďalej — a to nielen preto, že ho Vergílius pobáda, ale aj preto, že v pekelnom prostredí by dlho nevydržal. Nesmie stratiť svoju citlivosť a ľudskosť. Tú Dante preukazuje tým, ako vnímavo pozoruje a premýšľa o tom, čo sa okolo neho odohráva. T. S. Eliot (2019, s. 45 — 46) sa preto pri výklade Danteho *Komédie* domnieva, že emocionálny význam, alegorický výklad a didaktický zámer nemožno oddeliť od básne ako celku. To je možné vidieť na príkladoch čuchového vnímania v 11. speve a hmatového vnímania v 13. speve.

Lokalizácia

Siedmy kruh, druhé pásmo, násilníci voči sebe — samovrahovia (tal. *suicidi*), a svojmu majetku — márnotratníci (tal. *scialacquatori*)

Gustave Doré:
Inferno, Canto XIII
(1855 — 1857)
←

35 min.

Otázky na porozumenie textu — XIII. spev

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 103 — 110. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Rekapitulácia

V 12. speve (v prvom pásme siedmeho kruhu) pútnici stretli Minotaura strážiaceho násilníkov, (vrahov a lupičov) ktorí sa previnili proti životu a majetku svojich blížnych — tí plávajú vo vriacej krvavej rieke Flegetón a kentauri do nich strieľajú šípy. Pútnici prešli brodom na chrbte kentaura a vstúpili do druhého pásma siedmeho kruhu. Znovu sa ocitli v temnom lese.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 15, 18a; 22 — 28a, 31 — 33a, 34 — 35a, 40 — 45, 47a; 55a, 79a, 80a, 82 — 85a, 91 — 92; 109 — 117, 119 — 120a, 121a, 122 — 132, 136 — 137a, 139a)
Vergílius (vv. 16 — 17, 18b — 21; 28b — 30, 46, 47b — 54; 79b, 80b — 81, 85b — 90, 137b — 138)
Pier della Vigna — kancelár cisára Fridricha (v. 33b, 35b — 39; 55b — 78, 93 — 108)
Lano (Maconi) (v. 118), **Giacomo da Sant'Andrea** (vv. 120b — 121)
Anonymný Florenťan (vv. 133 — 135, 139b — 151)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 21
II. vv. 22 — 51
III. vv. 52 — 108
IV. vv. 109 — 151

vv. 1 — 21

5. Aký dojem robí na pútnika tento les (s harpyami)?
6. Čo rozprávač zdôrazňuje opakovaným používaním záporu?
7. Ako vám znel úvod tohto spevu?

Poznámka: Táto pasáž je ukážkovým príkladom úsilia slovenských prekladateľov používať v *Pekle* nepríjemne znejúce, tvrdé a ostré hlásky (*r*, *s* a *z*) tam, kde ich používa aj Dante. Nepríjemným zvukovým dojmom autor vyjadruje neutešené prostredie i žalostný stav duší.

vv. 22 — 51

1. Prečo Vergílius chcel, aby Dante odlomil konár „stromu"? Čo zamýšľal, keď ho pobádal *„ak odlomíš si konár hociktorý* [...] *myšlienka tvoja taktiež sa ti zlomí"* (v. 29—30)?

Násilníci voči sebe a harpya Spev XIII. →→

Poznámka: Obdobný motív nájdeme vo Vergíliovej *Aeneis* (III), kde Aeneas odlomil konár, z ktorého začala prúdiť krv Polydóra. Podobné príbehy o premene ľudí na stromy nájdeme aj v Ovídiových *Metamorfózach*. Vergílius, ktorý odkazoval na svoje vlastné verše, nechal Danteho doslova „prelomiť" svoje predstavy.

8. Je možné Vergíliovmu pokynu rozumieť inak v kontexte jeho následného ospravedlnenia sa: *„‚Keby bol vedel, duša obrazená,‘ začal môj pán, ‚čím tieto vetvy sú ti, o čom sa moje verše iba zmienia, nebol by siahol po tak trpkom prútí. Len pre zjav divný nechal som ho schvátiť jeden tvoj prút, a ver, že ma to rmúti‘“* (v. 46—51)? Môže mať Danteho čin nejakú súvislosť aj so spôsobom smrti daného človeka?

Poznámka: Podľa niektorých komentátorov ide o zobrazenie samovraždy ako neuváženej chyby a nezvratného činu, ktorý spôsobuje veľkú bolesť iným (Šavelová, 2014, s. 148). Ako keby Dante pri samovrahoch zároveň predviedol samo pokušenie poslúchnuť hlas, ktorý hovorí „Skús to“ a zobrazil zvláštnu zvedavosť človeka, ktorý chce vedieť, aké to bude, keď to urobí.

vv. 52 — 108

9. Ako zhodnotil hovoriaci pahýľ — Pier della Vigna — svoje pôsobenie na cisárskom dvore Fridricha II. a svoj vzťah k cisárovi?
10. Prečo spáchal samovraždu? Na čom mu záležalo? Dá sa niečo vyčítať z jeho prísah a Dantemu adresovaných úpenlivých prosieb (vv. 73 — 78)?

Poznámka: Táto pasáž sa obvykle chápe ako Danteho úsilie o rehabilitáciu mena Piera della Vigna, ktorý bol uväznený a oslepený za zneužitie svojej funkcie. Podľa Danteho však doplatil na závisť a dvorské intrigy a sám — inokedy spravodlivý — spáchal nespravodlivosť (tal. *ingiuria*) (v. 72), teda samovraždu. Ten, kto obetoval všetko pre poctu od vladára a uznanie od ľudí, ich nakoniec stratil. Akoby si viac cenil svoje dobré meno než svoj (večný) život.

11. Ako chápete podobu trestu pre samovrahov? Ako si vysvetľujete premenu ich duše na krovie?

Poznámka: Zrejme ide o analógiu vzdania sa života v tele. Šťavu možno stotožniť s vytekajúcou krvou, zdrevnatenie ako obraz znecitlivenia a neľudskosti, ale aj bezmocnosti a nemožnosti návratu späť. Vegetatívny stav rastlín je pre človeka ako živočícha úplne neprirodzený.

12. Prečo tu hriešnikov navyše trápia harpye?

Poznámka: Harpye sú mýtické príšery, podľa ktorých boli pomenované skutočne existujúce dravé vtáky s „ženskou tvárou“, žijúce v pralesoch v korunách stromov. Vytrhávanie vetvičiek harpyami možno chápať aj ako analógiu dotieravých zlých myšlienok alebo ako protiklad k vysnívanému životnému pokoju. Samovrahovia, ktorí nezvládli životné útrapy alebo skúšky, sa ich svojím činom nezbavili, keďže teraz musia znášať trýznenie od harpyí (Šavelová, 2014, s. 156).

13. Ako rozumiete veršom 103 — 105: *„S ostatnými si pôjde po statky, no neodie sa duša opustená: čoho sa zriekla, nenavliekne spiatky“*?

Poznámka: Podľa Danteho po poslednom súde u samovrahov nedôjde k vzkrieseniu tela, pretože sa ho dobrovoľne vzdali. V pekle teda predstavujú výnimku a ich duše zostanú navždy oddelené od tiel a zrastené s kmeňmi stromov.

14. Ako vnímate Danteho súcit a to, že nie je schopný sa ďalej Piera pýtať na podrobnosti jeho trestu?
15. Rozumie Dante Pierovi? Čo spája ich príbehy?

Poznámka: Aj Dante sa snažil verne slúžiť svojej komúne. Nebol uväznený, ale bol z nej vyhnaný, a tak v rodnom regióne tiež prišiel o dobré meno. Možno aj jemu v exile niekedy napadla myšlienka na predčasné ukončenie života. Núka sa tu porovnanie tohto strašného temného lesa (tal. *selva oscura*) s temným lesom, v ktorom zablúdil v prvom speve.

vv. 109 — 151

V tom istom kruhu sa nachádzajú aj tí, ktorí páchali násilie na svojom i cudzom majetku a bezohľadne ho míňali, teda márnotratníci (na rozdiel od tých, čo rozhadzovali majetok v siedmom speve a nachádzajú sa v štvrtom pekelnom kruhu, tu ide o vyšší stupeň nemiernosti — bezohľadné rozhadzovanie, pravdepodobne najmä v hazardných hrách).

16. Ako márnotratníci vyzerajú?
17. Ako chápete podobu trestu márnotratníkov, ktorý spočíva v ich trhaní čiernymi sukami, pred ktorými sa vinníci márne snažia ukryť v kríkoch?

Poznámka: Dante uvádza reálnych talianskych márnotratníkov z 13. storočia. Rozhadzovanie svojho majetku, čiže strata rodového majetku, ktorý človeka živil, vtedy znamenala okrem hazardovania so životom zároveň poškvrnenie rodového mena. Čierne suky rozhadzovačom trhajú aj to jediné, čo im zostalo, ich telo (Šavelová, 2014, s. 157).

18. Ako si vysvetľujete, že Dante spojil také odlišné príbehy do jedného okruhu? (Čo má násilie na sebe samom spoločné s rozhadzovaním majetku? V čom sú si protikladné?)
19. Aký dojem na vás robí svedectvo anonymného samovraha z Florencie, ktorý sa obesil? (Prečo jeho meno Dante nekonkretizuje?)
20. Ako si vysvetľujete prosbu anonymného samovraha o pozbieranie opadaného lístia a triesok spod jeho stromu? (Môže to nejako súvisieť so spomínaným previnením?)

Aktualizácia

21. Do akej miery možno činy samovrahov chápať ako individuálne zlyhanie a do akej miery ako dôsledok psychických, politických, ekonomických či spoločenských tlakov?
22. Aký vzťah má dnes človek k vlastnému telu? Ako môžeme interpretovať Danteho obrazy v svetle súčasných diskusií o telesnej autonómii, sebapoškodzovaní alebo digitálnej identite?
23. Piero della Vigna sa snaží očistiť svoju povesť. Akú úlohu zohráva reputácia, verejný obraz a „digitálna pamäť“ v dnešnej spoločnosti — môže zničená povesť viesť k sebazničeniu?

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia* s. 90 — 99. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 104 — 113. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 103 — 110. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 64 — 73. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu /dante/divine-comedy/

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 50—58. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 75 — 87. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

BOYDE, Patrick. *Perception and Passion in Dante's Comedy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

ELIOT, Thomas S. Dante. In *Křesťan — kritik — básník,* s. 42—50. Prel. M. Hilský — P. Onufer — M. Pokorný. Praha: Argo, 2019.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev trinásty. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 592 — 596. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 138 — 157. Turín: SEI, 2017.

ŠAVELOVÁ, Monika. XIII. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 144 — 160. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Sebevrazi; Marnotratníci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 52 — 55. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Gustave Doré: *Ilustrácia Inferno, Canto XIII* (1855 — 1857), drevoryt. URL: https://it.m.wikipedia.org/wiki/File:Gustave_Dor%C3%A9_-_The_Inferno,_Canto_13.jpg
2. Gustave Doré: Ilustrácia Inferno, Canto XIII (1855 — 1857), drevoryt. URL: https://www.wikiart.org/en/gustave-dore/the-inferno-canto-13-1

Dokumentárny film *Behemoth* XV.

Opakovanie

V 13. speve Dante využil prírodnú scénu temného lesa na zobrazenie násilia samovrahov voči sebe samým. Do tretieho pásma siedmeho kruhu pekla budú patriť tí, ktorí sa previnili násilím proti Bohu a budú sa nachádzať na pustej rovine, kde nič nerastie. Jednotlivé formy násilia Dante chápal ako konanie proti prirodzenosti a proti stvoreniu (ako Božiemu vlastníctvu), teda prírode. Dnes takéto násilie páchame my všetci. Podľa *Genesis* prírodný svet človek dostal preto, aby sa oň staral ako o záhradu a bol jeho strážcom, nie uzurpátorom a vykorisťovateľom. V Danteho dobe ľudia takisto pretvárali krajinu, ale ich činnosť a technologické možnosti nemali také následky, ktoré by viedli k environmentálnym krízam či k rozvoju ekológie. Koncept prírody bol sformulovaný až v modernej dobe, a to autormi žijúcimi v mestách, ktorí si uvedomili úplné oddelenie sa človeka od prírodného sveta a miznutie divokej prírody. Súčasnú devastáciu planéty možno označiť za násilie proti prírode. Mnohí ju nazývajú tiež pozvoľnou samovraždou ľudstva, keďže rýchlo spotrebovávame a znečisťujeme prírodné zdroje, z ktorých žijeme. Vďaka používaniu umelých hnojív a techniky v poľnohospodárstve planéta Zem síce dokáže uživiť osem miliárd ľudí, ale spôsob života prosperujúcich masových spoločností si vyberá svoju daň.

Inštrukcie pre lektorov: Porovnajte poetiku Danteho *Komédie* a dokumentárneho filmu *Behemoth*. Prediskutujte tému „násilia proti prírode“ na príklade zobrazenia ničenia čínskej krajiny a zdravia jej obyvateľov.

Dokumentárny film *Behemoth*

15 min.

Zhao Liang (* 1971)

Čínsky dokumentarista a fotograf. Žije v Pekingu. Tvorí dokumenty so sociálnou tematikou, v ktorých zobrazuje ľudí žijúcich na okraji spoločnosti (nakazených AIDS, páchateľov drobnej kriminality, migrantov), vplyv štátnej politiky Číny na občanov a odvrátené stránky modernej technologickej civilizácie. Liang sa narodil v provincii Liao-ning v severovýchodnej Číne, kde sa sústreďuje ťažkýpriemysel. Región susedí s autonómnou čínskou oblasťou Vnútorného Mongol-

Printscreen z filmu *Behemoth* ← ←

Zhao Liang →

ska (na hraniciach s Mongolskom) — s regiónom, ktorý v posledných dekádach prechádza radikálnou premenou. Vo veľkom sa tu začalo ťažiť uhlie a železná ruda a rozšíril sa chemický priemysel. V dôsledku plánovaných presunov obyvateľstva sa tu postavili nové mestá doslova na zelenej lúke. Nešetrná ľudská činnosť devastuje krajinu a zdravie miestnych obyvateľov aj robotníkov, ktorí tu prichádzajú za prácou z okolitých regiónov.

Behemoth / Bei Xi Mo Shou [bej-ši-mo-šou]

(Čína / Francúzsko, 2015, 91 min.)
Názov filmu je odvodený od bájneho tvora. Ten je zmienený jednak v knihe *Genezis* (1, 4), kde označuje dobytok, a jednak v knihe *Jób* (40, 15 — 24), kde pravdepodobne ide o hrocha. V *Biblii* symbolizuje silu, ktorú človek nemôže skrotiť, má ju v moci len Boh. Tento tvor bol spojený s bájnym Leviatanom a ďalej si žil svojím životom v ľudovej imaginácii. Režisér Liang Behemothom nazýva súčasného človeka. Ten totiž disponuje silou, ktorú ani príroda skrotiť nevie a ktorej sama podlieha. *Homo sapiens sapiens* sa stal najväčším geologickým činiteľom planéty, ktorú mení na nepoznanie.

20 min.

Porovnanie Danteho a čínskeho pekla

Zhao Liang sám priznáva, že mu šlo o zobrazenie tienistých stránok modernej ľudskej civilizácie: získavanie prírodných zdrojov za cenu drancovania životného prostredia, zmeny krajiny až k nepoznaniu a najmä narušeniu zdravia robotníkov, migrantov aj miestnych obyvateľov, ktorí predčasne umierajú na dôsledky ťažkej práce bez ochranných pomôcok od ťažobných spoločností a nedostatočnej zdravotnej starostlivosti od štátu. Baníci napríklad často trpia a zomierajú na chronické zaprášenie pľúc (pneumokoniózu).

Slovami režiséra: „V *Božskej komédii* Dante vo svojich snoch cestuje cez peklo, očistec a raj. Vo filme *Behemoth* som si túto myšlienku vypožičal a zobrazujem obrovský priemyselný reťazec: ťažba uhlia — ťažba železa — výroba železa — výroba architektonických výstuží — stavba „mesta duchov“ v Erdose. Červená, šedá a modrá farba predstavujú v tomto poradí *Inferno*, *Purgatorio* a *Paradiso*. Kontemplatívnym pohľadom v tomto filme skúmam životné podmienky priemyslových robotníkov aj krátkozraký rozvoj miest. Je to moja kritika a meditácia nad modernou civilizáciou“ (Zhao Liang, http://zhaoliangstudio.com/work/behemoth).

Liang dostal za dokument na medzinárodných filmových festivaloch viacero ocenení, v Číne bol však zakázaný.

1. Ako režisér vo filme pracuje s Danteho *Komédiou*?
2. Aké obrazy z *Pekla* ste v dokumente identifikovali?
3. Ako režisér využíval citáty z *Komédie*?
4. Čím sa líši filmová poetika od básne? Aké filmové prostriedky môže využiť režisér?
5. Akú unikátnu perspektívu každá umelecká forma ponúka?

Otázky k diskusii o filme

60 min.

Inštrukcie pre lektorov: Pripravte si dokument na premietanie. Začnite prvou scénou a potom si pokojne vyberte rôzne ďalšie. Poslucháčov vyzvite, aby hľadali ďalšie obrazy a motívy, ktoré režisér čerpá z *Komédie*. Prediskutujte, ako dokumentarista využíva filmové prostriedky na zobrazenie nevábnych následkov ľudského konania v súčasnej dobe.

Projekcia a reflexia vybraných scén

Úvodná scéna (00:00:07 — 00:05:29)

Peklo na zemi

6. Pamätáte si, ako vyzerá Danteho peklo? Pripomína vám táto zničená krajina peklo?

Zakrivenie scény a nahé telo

7. Akú rolu hrá zobrazenie nahého človeka v mesačnej krajine?
8. Režisér neprináša len dokumentárne zábery, ale scény v dokumente štylizuje a umelecky dotvára. Čo tým dosahuje?

Printscreen z filmu *Behemoth* ←

Muž so zrkadlom

9. Ako vnímate prítomnosť zrkadla vo filme?
10. Čo môže toto gesto vyjadrovať? (Môže ísť o Vergília?)

Ťažba v krajine pastierov (00:21:29 — 00:25:00)

Vizuálna poetika mesačnej krajiny a kontrasty dvoch svetov

11. Ako autor vníma krajinu?
12. Čo dosahuje zobrazovaním kontrastu mongolskej stepi a ťažbou zmenenej krajiny?

Tváre robotníkov (01:14:29 — 01:21:15)

Zobrazenie ľudskej telesnosti

13. Ako sa režisér díva na baníkov v doloch a robotníkov v ťažkom priemysle? Aký majú život?
14. Čo možno vyčítať z ich tvárí a tiel? Ako prežívajú svoje choroby?

Posledná scéna (01:24:00 — 01:29:33)

Mestá duchov ako „raj“

15. Ako tvorca zobrazil novopostavené mestá a sídliská v krajine?

Záver

16. Akú aktualizáciu Danteho diela dokument ponúka?
17. Je dnes ľudstvo tým Behemothom?

Printscreen z filmu *Behemoth* →

Printscreeny z filmu *Behemoth* ←↖↑

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Internetové odkazy

Stránka režiséra: URL: http://zhaoliangstudio.com/work/behemoth

Použité obrázky

1. #Trailer, 1, 6, 8, 9, 12 URL: http://zhaoliangstudio.com/work/behemoth

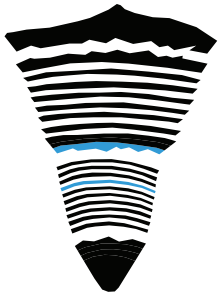
Film

Dokument je možné prehrať na týchto odkazoch:
https://www.youtube.com/watch?v=kZV82YCp72c (celý film, 92 minút)
https://www.youtube.com/watch?v=EoAY3UE7WJ8 (89 minút)

Spev pätnásty a dvadsiaty
Žiak Dante

XVI.

Inštrukcie pre lektorov: Zhodnoťte Danteho vzťah s jeho skutočným a literárnym učiteľom. Prečítajte si celý pätnásty spev a aspoň začiatok dvadsiateho spevu.

Opakovanie

Danteho zobrazenie pekla rezonuje aj u súčasných tvorcov. Čínsky dokumentarista Zhao Liang použil citáty a obrazy z *Komédie* vo filme *Behemoth* (2015). Zobrazil v ňom dôsledky nešetrnej ťažby na životné prostredie a zdravie ľudí v dnešnej Číne. Súčasnú devastáciu planéty je možné označiť za násilie proti prírode a ľudskej prirodzenosti. Podieľame sa na nej všetci ako spotrebitelia produktov globálneho trhu. Moderné civilizácie a súčasné technológie dokážu miliardám ľudí priniesť pohodlný „raj“, ale za cenu „pekla“ pre tých menej šťastných, ktorí doplácajú na ľudskú chamtivosť a nepremyslené riadenie spoločnosti.

Danteho starý učiteľ

20 min.

V treťom pásme siedmeho kruhu *Pekla* Dante stretáva svojho dávneho florentského učiteľa Brunetta Latiniho (1220 — 1294) a spomína na jeho láskavý otcovský prístup. Dante svojho učiteľa obdivoval, mali spoločný záujem o literatúru, všestrannú vzdelanosť, obdiv k antickému Rímu i aktívny politický život vo Florencii. Brunetto však Danteho nepresvedčil, aby písal po francúzsky ako on. Podľa literárneho historika Andrého Pézarda bola práve táto Brunettova „intelektuálna zrada“ vlastnej materskej reči dôvodom jeho nevysvetliteľnej prítomnosti v pekle. Tým, že napísal vlastné encyklopedické dielo *Poklad* (*Li livres dou trésor*) vo francúzštine a ešte ju v texte vyzdvihol nad taliančinu, pohrdol božským pokladom rodného jazyka, ktorý svojím nadaním ďalej nerozvinul.

Sandro Botticelli, detail ilustrácie *Inferno, Canto XVII.* (1481 — 1488) ← ←

Bolo toto pomyselné „rúhanie sa Bohu“ dôvodom Brunettovho odsúdenia do pekla medzi násilníkov proti Bohu, alebo to bolo jeho proklamované pohŕdanie duchovnými vecami? Prečo

ho umiestnil do pásma hneď vedľa sodomitov (telesne nezdržanlivých, ktorých nájdeme v 16. speve)? Zhodnotil Dante Latiniho myslenie a postoje ako „duchovnú sodomiu" v zmysle takého intelektuálneho úsilia, ktoré nevedie k poznaniu skutočného Boha (obdobne ako v prípade averroizmu florentských básnikov)? Snáď. Nemáme totiž žiaden historický dôkaz o tom, že by bol Brunetto pestoval homoerotické vzťahy, nehovoriac o vzťahoch s nejakým dospievajúcim žiakom.

Pozrime sa však na učiteľa, ktorému dáva Dante pred Brunettom prednosť, pretože bol skutočným Rimanom — a hoci sa učil od Homéra, robil to preto, aby rozvinul vlastnú jazykovú tradíciu.

Dante a Vergílius ako žiak a učiteľ

… jak vodca môj, keď k hrudi tisne si ma
oddane, nežne, bdelo, ostražito,
nie ako druha, ale ako syna.
(*P* XXIII, 49 — 51)

Pre Danteho je pokladom predovšetkým Vergíliovo dielo. Práve rímskeho patriota Vergília, ktorý sa svojimi dielami pokúsil nanovo založiť latinskú literatúru a s ňou kultúrnu tradíciu spätú s rímskym cisárstvom, považuje Dante za svojho nového duchovného učiteľa a Majstra. Kto bol pre pútnika Danteho jeho sprievodca peklom a očistcom?

Vzťah medzi Dantem a Vergíliom nie je priateľstvo seberovných, ale otcovsko-synovský vzťah učiteľa a žiaka. Vergílius je pre Danteho náhradným otcom, ktorý svojho syna učí nielen to, ako sa v pekle pohybovať a správať, ale tiež ako všetkým tvorom a videným veciam správne rozumieť. Toxický pekelný vzduch a temnota totiž zvádzajú ku klamu zmyslov aj úsudku. Vergílius síce Danteho povzbudzuje objavovať a rozlišovať tajomstvá podsvetia, ale rovnako sa ho nebojí napomenúť, keď sa pri rozhovore nechá niekým uhranúť a niekde sa pozabudne. Svojho zverenca postupne vedie k vlastnému mysleniu: nech sa nebojí hovoriť za seba (*P* XXIX, 100).

Čas beží. Pútnik Dante sa v pekle nemôže dlho zdržať. Jeho sprievodca ho pobáda kráčať ďalej, aby sa v ňom nezasekol, ale prešiel všetkými kruhmi, ktoré má opísať (*P* XI, 13 — 15). Vergílius je učiteľom práve v momentoch, keď Danteho napomína, napríklad pre zbytočnú ľútosť voči už nepoučiteľným hriešnikom v pekle. To, čo pre súčasného čitateľa vyzerá ako nedostatok milosrdenstva, je podľa triezveho antického učiteľa už zbytočný súcit. Vergílius si ctí spravodlivosť práve tým, že rešpektuje zvrchovanú slobodu človeka hrešiť.

Dante má zároveň potrebu obhájiť svojho Majstra pred obvinením, že bol veštcom a mágom, aké dostal v stredoveku (*P* XX. spev). Vergília nezaradí do štvrtého žľabu ôsmeho kruhu pekla medzi jasnovidcov, ale na čestné miesto medzi starovekým básnikov v Limbe.

O čom spolu hovorili Dante s Vergíliom?

Tak z mosta na most, hovoriac aj iné,
čo nespomína moja Komédia,
sme šli až k brehu na vyvýšenine…
(*P* XXI, 1 — 3)

Danteho vzťah k Vergíliovi si všíma aj autor posledného českého prekladu *Komédie* — Vladimír Mikeš. V nadväznosti na ruského básnika Osipa Mandelštama sa pýta: prečo sa Dante štylizuje do roly neobratného žiačika? (Nevie, ako sa má správať, pýta sa svojho učiteľa, čo môže robiť, a ospravedlňuje sa mu, kedykoľvek spraví niečo zo zvedavosti.) Zdá sa, že Dante zámerne obracia pozornosť na Vergília. Zo svojho milovaného autora si Dante vytvára svojho učiteľa a hviezdu preto, aby nezostal v samote pekla sám. „Aby se jeho samota stala úplnější, celistvější, aby se stala rozhovorem: ale kráčí jí na své riziko, za cílem, který je jenom jeho, a ne cílem Vergilia, který jej musí stejně u jistého mezníku opustit" (Mikeš, 2007, s. 176).

Pozorný čitateľ si všimne, že Danteho rozhovor s Vergíliom zostáva niekedy zámerne skrytý (*P* XXI, 1 — 3). Ich skryté slová nie sú len básnickou figúrou, ale sprítomňujú onú dôvernosť rozhovoru blízkych ľudí. A možno odkazujú aj na dialóg autora s autorom. O čom všetkom sa vo svojom duchu Dante zhováral s Vergíliom pri čítaní, zostane tajomstvom. Ale niečo predsa len možno vytušiť z jeho veršov.

Danteho trúfalá púť peklom, očistcom a rajom je zároveň cestou písania: hľadaním a nachádzaním onoho vyjadrenia sa umelca-básnika ako spisovateľa a mysliteľa. Pútnikovu cestu možno chápať ako Danteho odpoveď na vlastnú otázku, či trúfalý básnický zámer zvládne — nie primárne ako autobiografické písanie, ale ako chôdzu v rytme tercín. Navzdory Danteho skorším čiastkovým básnickým počinom, jeho umeleckému nadaniu a sebavedomiu, počas života ešte nebol „veľkým autorom *Komédie*". Počas dlhých rokov písania prežíval samotu vyhnanca a zaiste aj pochybnosti o dokončení vlastnej literárnej púte a strach z neúspechu celoživotného úsilia. Každý výnimočný umelec navyše zakusuje zvláštnu osamelosť, akú „bežní smrteľníci" nepoznajú.

Ale aj osamelosť, časté „ochorenie" mestského človeka, ktorým Dante bol, než sa stal putujúcim básnikom, je liečiteľná. Tvorivou prácou a modlitbou. V prípade neprítomnosti starých priateľov, s ktorými zdieľal politický, náboženský a intelektuálny život doma vo Florencii, tým liekom môže byť aj rozhovor s dušou spriazneného spisovateľa skrze jeho knihy. Akoby Dante vycítil, že aj Vergílius zakúsil všetky radosti i strasti života básnika v momente, keď ústami Francescy hovorí *„Majster tvoj vie, že nieto väčšej biedy než spomínať si na blažené časy za časov zlých"* (*P* V, 121 — 123). Dante mohol prejsť peklom len vďaka tomu, že mal sprievodcu vo svojom osamotení a nádej, že prejde očistcom písania a uzrie raj. Výsledkom je nadhľad, ktorý mu umožňuje hovoriť za Vergília a čitateľov učiť ako „žiakov", ktorých necháva prejsť si celú cestu spolu s hlavnou postavou diela.

Rekapitulácia a úvod do pätnáteho spevu

Siedmy kruh pekla má tri pásma a je vyhradený pre násilníkov (proti blížnym a ich majetku; proti sebe a svojmu vlastníctvu; proti Bohu). Vrahov Dante našiel v krvavej rieke, ako na nich z lukov strieľajú kentauri (12. spev), a samovrahov v temnom lese premenených na stromy, ako ich trápia harpye (13. spev). V 14. speve pútnici došli na hranicu medzi lesom a tretím pásmom siedmeho kruhu, kde sa nachádza veľká otvorená pláň s pieskom, ktorý rozpaľujú ohnivé plamene. Sú tu trestaní násilníci proti Bohu (drzí bohorúhači v 14. speve a vybraní intelektuáli v 15. speve, u ktorých nie je jasné, či ide skôr o intelektuálne rúhanie sa, alebo o duchovnú sodomiu), ďalej násilníci proti prírode a telesnej prirodzenosti (sodomiti v 16. speve) a nakoniec násilníci proti práci (úžerníci v 17. speve). Na všetkých prší oheň. Po tom, čo v 14. speve Vergílius Dantemu ozrejmil kruhovitú štruktúru pekla a to, ako vznikajú pekelné rieky, po piesočnatej hrádzi kráčali ďalej popri brehu potoka, až stretli Brunetta Latiniho.

Lokalizácia

Siedmy kruh, tretie pásmo — okrúhla pláň, násilníci proti Bohu — rúhaví (tal. *bestemmiatori*)

Sandro Botticelli, detail ilustrácie *Inferno, Canto XV.* (1481 — 1488) →

Otázky na porozumenie textu — XV. spev

40 min.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 119 — 127. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 24a, 24c — 30, 34 — 36, 43 — 46a, 49 — 54; 55a, 79 — 98; 100 — 102, 121 — 124)

Brunetto Latini (v. 24b, 31 — 33, 37 — 42, 46b — 48; 55b — 78; 103 — 120), **Vergílius** (v. 99)

Rozvrh:

I. vv. 1 — 54

II. vv. 55 — 99

III. vv. 100 — 124

vv. 1 — 54

1. Ako Dante reaguje na svojho dávneho učiteľa?
2. Brunetto Latini sa nemôže zastaviť. Čo môže znamenať takýto trest? Ako Pútnik popisuje správanie hriešnikov, ktorých pozoruje?
3. Ako spolu kráčajú Brunetto a Dante?
4. Prečo podľa jeho vlastných slov Dante putuje peklom?
5. Aký je rozdiel medzi Brunettom a Vergíliom?
6. Čo znamená, že Vergílius Danteho vedie domov?

vv. 55 — 99

7. Čo spájalo Danteho s Brunettom? Čo možno vyčítať z Brunettových slov? (Na koho v zlom spomína?)
8. Čo Brunetto Dantemu prorokuje?
9. Ako si Dante pamätá svojho učiteľa a ako sa na neho díva teraz?
10. Čo hovorí Vergílius vo svojej jedinej výpovedi v tomto speve (v. 99)?

Poznámka: Brunetto Latini, ktorý ako florentský politik sám prežil vyhnanstvo vo Francúzsku, tlmočí Danteho kritiku vtedajších vládnucich predstaviteľov mesta. V zmienke o figovníku, ktorý uprostred trpkých jarabín nenesie figy, možno vidieť Ježišov povzdych nad figovníkom, na ktorom nenašiel plody (Mk 11, 13 — 21). Vodcovia židovskej obce v Jeruzaleme neocenili Kristovu dobrotu, ale siahli mu na život. Aj Dante bol bol odsúdený na trest smrti mestom, ktorému slúžil.

Dantemu jeho učiteľ prorokuje večnú slávu. Rozpor medzi nimi môže spočívať práve v povahe tejto slávy. Brunetto sa usiloval o prestíž vysokého úradníka, politika a spisovateľa, Šťastena mu raz priala, inokedy nie, zostarol a zomrel. Dante žije podobný život, ale s vidinou večného života — nesmrteľnosti, ktorá presahuje samotnú vychýrenosť, keďže verí v posmrtnú slávu v raji.

vv. 100 — 124

11. Čo podľa Brunetta spája hriešnikov v tomto pásme?
12. Napadá vám nejaké možné vysvetlenie Brunettovho odsúdenia do pekla, na miesto, kde prší ohnivý dážď?
13. Prečo si myslíte, že Dante v speve zamlčal konkrétne Brunettove prehrešky?
14. Čo znamená Brunettova výzva, v ktorej zmieňuje svoje vlastné dielo *Poklad* (*Trésor*): *„Nech Poklad môj ti bude spoločníkom, v ňom živý som a nemám žiadosť inú“* (vv. 119 — 120)?

Poznámka: Francúzsky danteológ André Pézard menej známe historické osobnosti učencov spomenutých v speve označuje za „duchovných sodomitov“ — previnili sa rúhaním proti Bohu rovnako ako Brunetto, ktorý vraj otvorene a verejne pohŕdal duchovnými vecami. Pokiaľ nejde o iného menovca, Priscianus Caesariensis bol ranostredoveký učenec, ktorý presadzoval gréčtinu na úkor latiny, ďalší dvaja boli Danteho súčasníci, Francesco d'Accorso bol právnik, ktorý považoval právo za najvyššie poznanie, Andrea de' Mozzi biskup, ktorý sa preslávil vulgárnymi kázňami (Felix, 2019, s. 603). Keďže všetci slovami alebo perom hrešili proti Duchu svätému, dopadajú na nich ohnivé jazyky. Podľa Felixa (2019, s. 601) je Brunettovo odsúdenie potrebné chápať predovšetkým ako Danteho vymedzenie sa voči mysleniu a rétorickému štýlu bývalého učiteľa, s ktorým sa neskôr rozišiel.

Steno Vazzana chápe oheň analogicky k intelektuálnemu pohŕdaniu a vzbure voči Bohu (v srdci) a piesočnatú pláň — miesto bez života — ako obraz neplodného ľudského konania, ktoré je spoločným rysom priameho i nepriameho rúhania sa pyšných, sodomie vášnivých a úžery lenivých. Neustálu chôdzu hrdých intelektuálov v 15. speve chápe ako výraz ich nezdržanlivosti a nepokoja (vv. 57 — 59).

Zmienka o zápase o kus zelenej látky je odkaz na skutočné preteky v behu, ktoré sa konali vo Verone v prvú pôstnu nedeľu. Súťažilo sa o zelené *palium*. Význam záverečnej časti spevu je nejednoznačný. Ak by sme však verše dali do súvislosti s obdobným výrokom sv. Pavla o behu za pominuteľným vencom a vencom večnej slávy, verše o behu by vyzneli ako potvrdenie úsilia prežiť vďaka svojmu literárnemu dielu.

„Neviete, že tí, čo bežia na štadióne, bežia síce všetci, ale iba jeden dostáva cenu? Bežte tak, aby ste ju dosiahli. Veď každý pretekár sa zdržiava všetkého; oni to robia preto, aby získali porušiteľný veniec, my však neporušiteľný. Ja teda bežím nie akoby bez cieľa a zápasím nie ako ten, kto udiera do prázdna. Ale zaobchádzam tvrdo so svojím telom a ovládam ho, aby kým iným hlásam, sám som nezlyhal“ (1 Kor 9, 24 — 27).

Navzdory absencii nádeje, Brunettovi predsa len zostáva istá útecha spojená s vedomím, že jeho žiak pokračuje v jeho úsilí. Dych autora v prenesenom zmysle „ďalej dýcha“ vtedy, keď je jeho dielo ďalej čítané a vykladané. Dante sa k svojmu učiteľovi hlási, ale súčasne pôjde ďalej inou cestou, s vedomým vlastného cieľa. Celé svoje úsilie venuje písaniu diela, ktoré mu má priniesť nielen slávu, ale aj skutočnú nesmrteľnosť.

Vergílius, Dante a násilníci voči Bohu Spev XV. →→

Aktualizácia

15. Za čím sa dnes ženieme? Čo nám bráni sústrediť sa na to podstatné?
16. Čo znamená oslobodiť sa od svojich učiteľov bez toho, že by sme na nich zabudli?

5 min.

Úvod do ôsmeho kruhu — zložľaby

Básnici ďalej vstúpili do ôsmeho kruhu, ktorý tvoria rôzne rokliny a priepasti a je vyhradený pre klamárov a podvodníkov všemožných druhov, najmä pre tých, ktorí svoje nehanebnosti páchali tajne. Tí našli svoje miesto v jednom z desiatich zložľabov (tal. *Malebolge*) a ich príbehy zaznejú v 18. — 30. speve. Ide predovšetkým o nám menej známe historické postavy z talianskych dejín, najmä z Florencie a Toskánska. Dante teda využil veľkú časť *Pekla* na ostrú kritiku svojich súčasníkov a krajanov.

- **18. spev (1. — 2. žľab):** podvodníci, zvodcovia žien, lichotníci a kupliari — rôzni Florenťania,
- **19. spev (3. žľab):** svätokupci (obchodníci s cirkevnými úradmi) — rímski preláti a pápež Mikuláš III.,
- **20. spev (4. žľab):** veštci a astrológovia — postavy z antiky a z dejín Talianska,
- **21. — 22. spev (5. žľab):** špekulanti a úplatní úradníci z Toskánska,
- **23. spev (6. žľab):** pokrytci — florentskí dominikáni a Kaifáš,
- **24. — 25. spev (7. žľab):** zlodeji — prevažne Florenťania (Vanni Fucci),
- **26. — 27. spev (8. žľab):** ľstiví radcovia — Odyseus (Ulysses) a Guido da Montefeltr,
- **28. spev (9. žľab):** rozsievači rozkolov — Mohamed, Pier da Medicina a Bertran de Born,
- **29. — 30. spev (10. žľab):** alchymisti a falšovatelia peňazí — prevažne postavy z talianskeho prostredia.

Lokalizácia

Ôsmy kruh, štvrtý zložľab, veštci, čarodejníci, astrológovia (tal. *indovini, maghi*)

Sandro Botticelli, detail ilustrácie *Inferno, Canto XX.* (1481 — 1488) →

Otázky na porozumenie textu — XX. spev

25 min.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 162 — 169. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 26; 100 — 102; 103 — 105, 130)
Vergílius (vv. 27 — 30; 31 — 99; 106 — 129)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 30
II. +vv. 31 — 102
III. +vv. 103 — 130

vv. 1 — 30

1. Ako Dante reaguje na výjav trestu veštcov a čarodejníkov? Prečo si myslíte, že ho ich vzhľad tak silno zasiahol?
2. Ako chápete toto *contrapasso*? (Čo vám pripomína skrútená hlava a chôdza týchto hriešnikov?)
3. Je možné tento trest chápať nielen ako protiklad, ale aj analogicky k hriechu?

Poznámka: Išlo o veštcov a čarodejníkov, ktorí zneužívali dôverčivých ľudí a podvádzali ich klamstvami o budúcnosti. Prekrúteniu ľudských životov zodpovedajú ich telesné deformácie (prekrútenie) a prúd sĺz, ktorý im stekal po chrbte a zadku (Šavelová, 2014, s. 243). Verše *„Chcel predvídať, čo diaľky vpredu clonia: nuž, z chrbta hruď má, zátylie má z čela a hľadiac nazad, nazad cestu koná“* (*P* XX, 37 — 38) mnohí chápu ako príklad *contrapassa* založeného na protiklade. (Výrok sa týka kráľa Amfiara, ktorý sa bál veštby o smrti vo vojne, a tak sa skryl, ale bol prezradený.)

Podľa Stena Vazzanu (2025, s. 69 — 70) ich trest (zrakom hľadia dozadu a dopredu môžu kráčať len hádavým spôsobom) presne vystihuje podstatu ich hriechu: klamali, že vidia neznámu budúcnosť, hoci v skutočnosti hľadeli dozadu a budúcnosť len odhadovali na základe vlastnej obmedzenej skúsenosti a vnímania toho, čo sa v živote opakuje.

Vergílius vysvetľuje: ich hriech spočíva v tom, že sa pokúsili zmocniť sa toho, čo je vyhradené Bohu, teda poznania budúcnosti a vynesenia rozsudku nad dejinami (*P* XX, 29 — 30). Veštenie a čarodejníctvo, ktoré boli niekedy spojené aj s praktikou vyvolávania mŕtvych, však nespočívajú len v túžbe vidieť budúcnosť, ale aj v utiekaní sa do minulosti zo strachu z novej budúcnosti ako čohosi nepoznateľného a neopakovateľného. Teda v tom, že človek nemá nádej a neverí v Božiu prozreteľnosť v životných neistotách. Dante, ktorý sa tiež živo zaujímal o astrologické a astronomické skúmanie, ktoré vtedy splývali v jedno, s veštcami

súcití a možno zároveň plače nad sebou samým a nad svojím ponižujúcim osudom, ktorý mu v pekle niekoľkokrát predpovedali.

4. Prečo práve títo hriešnici tak veľmi plačú, hoci potichu?
5. Čo rozprávač hovorí čitateľovi (vv. 19 — 20)?
6. Čím Vergílius vysvetľuje spravodlivosť trestu pre veštcov, keď Dantemu hovorí, že jeho súcit je tu zbytočný?

+ **vv. 31 — 103**

Rozprávač ďalej uvádza celú plejádu veštcov (Aruns, Eurypylos) a mytologických postáv (Amfiaraos, Tiresias), ktoré na veštby doplatili. Tiresiova dcéra, thébska veštkyňa Manto, založila v Lombardii mesto Mantova, kde sa narodil Vergílius.

7. Aké prírodné scenérie a materiály dominujú v básnických obrazoch?
8. Čo môže znamenať Vergíliova požiadavka držať sa jeho výkladu príbehu mesta (vv. 97 — 99)?
9. Ako chápete Danteho odpoveď (vv. 100 — 102)? Čo znamená metafora vyhasnutého uhlia (popola) v súvislosti s konkurujúcimi si výkladmi?

Poznámka: Dante v tomto speve rehabilituje povesť Vergília, ktorého si v stredoveku predstavovali ako čarodejníka (Felix, 2019, s. 613). Je to práve Vergílius, kto pútnikovi ponúka autoritatívne výklady a vie vysvetliť správny poriadok vecí. Vergílius nie je pre Danteho legendárnym, ale tým pravým „mágom“ (ako tí, ktorí sa prišli pokloniť Kristovi) a prorokom, pretože vo svojich *Bukolikách* predpovedal narodenie chlapca (*Eclogae* 4, 4 — 11), ktorý bude počiatkom nového veku a ktorý sa od neskorej antiky stotožňoval s Kristom — teda tým, kto prinesie Boží súd nad dejinami.

+ **vv. 103 — 130**

10. Na záver Dante spomína aj dobových astrológov (Michal Škót, Guido Bonatti z Forlì). Akú úlohu v celom speve zohráva Vergílius?

Veštci, čarodejníci a astrológovia Spev XX. → →

Zdroje

Primárna literatúra

Biblia. Slovenský ekumenický preklad. 4., opr. vyd. Bratislava: Slovenská biblická spoločnosť, 2017. (URL: https://biblia.sk/citanie/seb/1kor/10) [cit. 10. 06. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia* s. 100 — 133. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 121 — 168. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 119 — 169. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 74 — 108. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/ [cit. 10. 06. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 59 —86. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 94 — 110; 124 — 129. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 06. 2026].

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev pätnásty; Spev dvadsiaty. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 599 — 603; s. 612 — 614. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 158 — 261. Turín: SEI, 2017.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

ŠAVELOVÁ, Monika. XV. spev; XX. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 175 — 189; s. 241 — 251. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Násilníci proti Bohu; Hadači. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 55 — 59; 69 — 71. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Sandro Botticelli: *Inferno, Canto XVIII* (1481 — 1488), detail ilustrácie, technika striebornej ceruzky na pergamene, vyfarbený, Kupferstichkabinett, Berlín. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_Inferno,_Canto_XVIII_%28detail%29_-_WGA02855.jpg
2. Sandro Botticelli: *Inferno — Canto XV* (1481 — 1488), detail ilustrácie, Kupferstichkabinett, Berlín. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b0/Botticelli_Inferno_XV.png
3. Sandro Botticelli: *Inferno — Canto XX* (1481 — 1488), Kupferstichkabinett, Berlín. URL: https://recherche.smb.museum/images/56/5696600_4000x4000.jpg

Spev dvadsiaty šiesty
Rečník Dante

XVII.

Opakovanie

Dante a Vergílius prešli dlhú cestu roklinami ôsmeho kruhu, kde sa stretli s mnohými osobnosťami talianskych stredovekých dejín, ktoré sa previnili nejakou formou lži alebo podvodného konania (podvodníci, zvodcovia, veštci, korupčníci, pokrytci, zlodeji). Pútnici prichádzajú do ôsmeho zložľabu, kde sa zhromažďujú ľudia, ktorí ublížili iným zlými radami. Medzi falošnými radcami sa prekvapivo nachádza aj Odyseus (lat. Ulysses/Ulixes). Dante tak nadviazal na Vergíliovo negatívne hodnotenie tohto hrdinu z Homérových eposov.

Trio rečníkov

Dante uvažoval o rétorike, ktorá bola súčasťou vtedajšieho *trivia* (základného vzdelania), aj vo svojich odborných spisoch. Hodnotí ju skôr kladne: „Je príjemnejšia ako všetky ostatné vedy, lebo smeruje najmä k tomu, aby si získala poslucháčov“ (*Hostina*, tal. *Convivio*, II, XIII, 13 — 14). Rečník ju môže využiť jednak v priamej komunikácii s poslucháčmi a jednak v písomnom prejave. Z iného uhla pohľadu sa Dante pozerá na rétoriku v diele *O rodnom jazyku* (II, II — IV). Adam s Evou sa nechali zviesť ľstivými rečami hada. Keďže bola ľudská reč narušená, je potrebné ju kultivovať, aby slúžila správnemu vyjadreniu a pochopeniu vecí. Rétorika je medzistupňom medzi správnym používaním jazyka (základná úroveň gramatiky) a vrcholným používaním jazyka (poetika). Je to umenie zvoliť primeraný štýl a jazyk prejavu v konkrétnej rečovej situácii — a to taký, aby bol presvedčivý. Dante sa v *Komédii* usiloval o harmóniu medzi básnickou formou a jazykovým obsahom. Vďaka rétorike mohol ukázať, že nielen teológia a filozofia, ale aj básnický jazyk môže byť nositeľom pravdy.

V dvadsiatom šiestom speve *Pekla* Dante prepletá básnické umenie s rétorikou a predstavuje rôzne rétorické a literárne žánre a figúry, ako sú chvályreč, rozprávanie, priama reč a rečnícke otázky, dramatizácia, irónia, zvolanie, pôsobivý záver. Ústami Vergília, Pútnika a Ulyxa (Odysea) tak ukazuje rôzne polohy jazyka a možnosti reči. Rétorikou možno ľudí presvedčiť a zjednotiť pre spoločnú vec, pobaviť i vysmiať, ale aj zmanipulovať a za každú cenu presadiť vlastný zámer.

Emilio Demi: *Dante Alighieri*, socha pred galériou Uffizi, Florencia
← ←

Homérov Odyseus, Vergíliov a Danteho Ulysses

Starí Gréci mali v Danteho dobe povesť pyšných ľudí, lepšej povesti sa tešili starí Rimania. Kým rímsku literatúru Dante poznal veľmi dobre, grécky nečítal a Homérove eposy poznal len sprostredkovane od rímskych básnikov, prípadne z latinsky písaných stredovekých zhrnutí alebo z citátov Aristotela, ktorého diela boli novo preložené do latinčiny. *Komédiou* Dante nadviazal na *Aeneis*, ktorá spája pôvod Rimanov cez hrdinu Aenea práve s Trójanmi. Dante prevzal aj Vergíliovu kritiku Odysea ako zhubcu Trójanov. Možno dodať, že Odyseus sa podľa *Iliady* skutočne odmietol vrátiť domov pred dobytím Tróje a svojím prejavom pred vojakmi zabránil rozpadu demoralizovaného vojska po tom, čo Achilles opustil bojisko.

Homérov Odyseus v sebe spája výnimočné bojové zručnosti s umením výrečnosti. Predstavuje prototyp múdreho, šikovného a bystrého hrdinu, ktorý si vie poradiť v každej situácii a vždy nájde nejaké riešenie, ako poraziť súpera alebo uniknúť smrti. V prípade konfliktov vie upustiť od vlastných záujmov a emócií, zostať rozvážny a preukázať schopnosť sebaovládania. Vďaka týmto vlastnostiam sa dostane zo všetkých nebezpečenstiev a nakoniec je mu dopriaty návrat domov.

Prototyp prefíkaného a ľstivého muža zosilnili neskoršie legendy o spoločných činoch Odysea a Diomeda, z ktorých sa jedna dostala priamo do *Iliady* (desiata kniha) a rozpráva o ich nočnej záškodníckej výprave do stredu trójskeho poľného tábora. Tento Odyseov obraz u Vergília prevládol a preniesol sa aj k Dantemu — ten mu navyše pridáva úlohu zlého radcu. Taliansky básnik totiž rozvíja vlastnú verziu pokračovania príbehu Odyseovej (Ulyxovej) cesty po návrate domov. Grécky hrdina, ktorý túži zistiť, čo sa nachádza za hranicami známeho sveta, opäť opúšťa svoju manželku Pénelopé. Svojich námorníkov presvedčí, aby s ním plávali ešte ďalej, až na koniec sveta.

Lokalizácia

Ôsmy kruh, ôsmy žľab, ohnivé jazyky, falošní radcovia (tal. *consiglieri fraudolenti*)

Otázky na porozumenie textu — XXVI. spev

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 212 — 219. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: S účastníkmi upriamte pozornosť na Vergíliove a Ulyxove rétorické figúry a všimnite si, akú úlohu zohrávajú pri zdôraznení jednotlivých obrazov a významu myšlienok.

Čítanie a výklad

Postavy:

Pútnik — rozprávač (vv. 1 — 24; 25 — 47a, 49 — 54, 56a; 64 — 70a, 76 — 78; 85 — 90)
Vergílius (vv. 47b — 48, 55, 56b — 63; 70b — 75, 79 — 84), **Ulysses / Odyseus** (vv. 90b — 142)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 24
II. vv. 25 — 63
III. vv. 64 — 84
IV. vv. 85 — 142

vv. 1 — 24

1. Pozrime sa na prvých dvanásť veršov. Čo cítite v úvodnej dramatizovanej reči, ktorú Dante adresoval Florencii?
2. Na prvý pohľad sa Dante potrestaným Florenťanom len vysmieva, potom však svoje vyhlásenie o treste dopĺňa výpoveďou, ktorú možno vzťahovať aj na neho samého: *„Ak má však prísť — kiež čím skôr by ťa šľahol, bo starcovi bôľ väčší zapríčiní“* (vv. 11 — 12). O akom treste teda môže Dante hovoriť a čo ho zaťažuje?

POZNÁMKA: Začiatkom roka 1302 bol Dante vyhnaný z Florencie a následne neskôr mu bol trest v jeho neprítomnosti zvýšený na trest smrti upálením. Zdá sa, že Dante skutočne spájal svoj osud s osudom celej Florencie. To, že peklo napĺňa historickými postavami Florenťanov, mu možno neprináša len potešenie, ale aj bolesť, a je to niečo, za čo sa hanbí.

3. Ako rozumiete ďalším tercínam o bolestnej spomienke duše, skrotení ducha a dodržiavaní cnosti (vv. 18 — 24)?

vv. 25 — 63

4. Zosnulí sú tu odetí do plameňov. Ako môže tento trest súvisieť s previnením sa zlými radami a podvodmi?

POZNÁMKA: Dante zobrazuje falošných radcov v ohnivých jazykoch. Presvedčivé prejavy majú často podobu plamenných rečí. Podvod a zlá rada môžu mať ničivé následky, napríklad narušiť mier a rozpútať vojnu, ktorá doslova spáli domy, krajinu a celé živobytie ľudí.

Medvedica pomstila Eliášovho žiaka Elizea, ktorému sa skupina chlapcov posmievala ako plešivcovi (2 Kr 2, 23 — 25). Chlapcov však neroztrhala pre obyčajný posmech, ale preto, že mu ako Božiemu prorokovi prikazovali, kam má ísť, a vysmievali sa mu rúhavými slovami. On ich nato vydal na milosť a nemilosť stvoreniu symbolizujúcemu smrtiaci spravodlivý hnev. Zámerom niektorých krutých scén v *Biblii* aj v Danteho *Komédii* je poslucháčmi otriasť, aby brali svoje slová a činy vážne. Ľudská reč môže povzbudiť k tvorbe spoločného dobra, ale aj privodiť rozsudok smrti.

vv. 64 — 84

5. Aký štýl reči používa Dante, aby dosiahol svoj zámer a túžbu porozprávať sa s Ulyxom?
6. Prečo na seba berie Vergílius úlohu tlmočníka? Čo zdôrazňujú verše 74 — 75: *„a keďže Gréci sú pohŕdaví, na tvoje slová sotva poodvetia“*?
7. Aké rétorické prostriedky používa vo svojom prejave Vergílius, aby presvedčil Ulyxa vyrozprávať, ako skončil jeho život?

vv. 85 — 142

8. Čo motivovalo Ulyxa, aby pokračoval v plavbách po mori? Čo ho poháňalo?
9. Ako sa mu podarilo presvedčiť spoločníkov, aby sa vydali za hranice známeho sveta?
10. Ako rozumiete veršom 118 — 120: *„Ste povinní si svoje plemä vážiť: súdené nie je žiť vám ako zveru, lež za cnosťou a za poznaním bažiť!“*?
11. Prečo Dante považuje Ulyxovu túžbu po poznaní, ktorú s ním sám zdieľa, za neresť?

Poznámka: Podľa Danteho sa aj túžba po poznaní môže stať nemiernou. Ako modelový príklad si vyberá Vergíliovho Odysea. Ten ako jediný z posádky prežil cestu späť z Tróje, a predsa sa v Danteho literárnej invencii opäť vydáva na ďalšiu plavbu a svojou výrečnosťou presvedčí námorníkov, aby sa s ním plavili ešte ďalej, čím ich dovedie do záhuby. Túžba prekročiť hranice sveta sa považuje za smelosť symbolizujúcu pýchu človeka, ktorý chce odhaliť všetky tajomstvá.

Dante stretol v pekle nielen tých, ktorí svojimi slovami a činmi šírili rozbroje medzi ľuďmi, ale aj tých, ktorí svojou bezbrehou zvedavosťou a túžbou spoznať všetko spôsobili iným smrť. Práve preto Odyseus zostáva pre Danteho, ktorý bol obdarený podobnými vlastnosťami, varovným znamením. Danteho vlastnú zvedavosť možno opäť spojiť s Akvinského rozlíšením cnosti *studiositas* ako usilovnosti v poznávaní a učenlivosti, ktorá stojí v protiklade ku *curiositas*, teda k nemiernej zvedavosti.

Francúzsko-litovský filozof Emmanuel Levinas (2015, s. 69 — 70) tiež písal o nepokojnom Odyseovi, ktorý reprezentuje túžbu západného človeka všetko ochutnať — nazýva to „pokušením pokušenia“ . Ide o taký postoj, keď človeku nejde o dosiahnutie samotnej veci, ale o potešenie z neustáleho hľadania ďalších možností a zážitkov. Pre Danteho môže byť Ulyxes, ktorý opustil svoju rodinu pre vlastné ambície, tiež odrazom jeho vlastného osudu, keď *de facto* uprednostnil život zasvätený poznávaniu a písaniu pred ponižujúcim návratom do Florencie a rodinným životom s manželkou Gemmou Donatiovou a deťmi, ktoré v rodnom meste zanechal.

Dante, Vergílius a Ulysses Spev XXVI. →→

12. Akú horu Ulyxes uvidel?
13. Prečo je mu zakázané ísť ďalej a jeho plavba končí jeho smrťou, zatiaľ čo Dante môže pokračovať rovnako trúfalou cestou?

Poznámka: Podľa Luisa Borgesa (2012, s. 281) je dôvod literárny: „Dante byl Odysseem a v jistém smyslu se mohl obávat Odysseova trestu“. Spojuje ich odvaha vydať sa tam, kam ešte nikto živý nevkročil. „Avšak konáním či podnikem Dantovým není jeho cesta, nýbrž napsání jeho knihy“ (s. 280). Napriek tomu, že mnohí čitatelia *Komédie* stotožnili literárnu postavu Ulyxa s Dantem, dá sa zároveň dobre dokázať, že Danteho Ulyxes je „Antidante“, alebo, naopak, Dante je „Antiulyxes“ (Šavelová, 2014, s. 329). Ulyxes predstavuje pre Danteho varovný model a preto bude hľadať k tomu istému cieľu inú cestu.

Zdá sa, že tieto rozpory nám pomôže objasniť teologický výklad. Kým Ulyxes sa vydal za svojou túžbou po poznaní na vlastnú päsť, Dante zrejme veril, že na svojej ceste za poznaním (a jeho zaznamenaním) môže kráčať vďaka Božej milosti a vyvoleniu a s vedomím, že pravdivé poznanie nie je len dielom bystrého a autonómneho intelektu, ale je spojené s Kristovým vykupiteľským dielom v dejinách ľudstva — to zmierilo prvú neposlušnosť, ktorou bol narušený poriadok sveta (t. j. rozhodnutie Adama a Evy siahnuť po plodoch stromu poznania dobra a zla, Gn 3).

Inými slovami Pútnik, ktorého cieľom je dosiahnuť dokonalú lásku, si teraz môže ako „nový Adam“ sám prejsť podsvetím a vystúpiť na horu očistca, pretože túto cestu chápe ako napodobňovanie Krista — ten sám prišiel z neba, aby prijal ľudské telo a s ním na seba aj hriechy sveta a po svojej smrti zostúpil do podsvetia (Mt 12, 40; Sk 2, 24 — 32; Kol 1, 18; 1 Pt 3, 18 — 19; *Komédia, P* IV, 51 — 63), aby z neho čoskoro vyšiel a vystúpil späť k Otcovi, a tým umožnil zbožštenie človeka (participácia na Božom svetle v *Raji* v Danteho predstave).

K podobnej interpretácii Odyseovho prekročenia Herkulových stĺpov ako činu spočívajúceho v čisto rozumovej a fyzickej zdatnosti (sebakontrole), bez cnosti viery a milosti vykúpenia, sa prikláňajú aj Antonio Gagliardi a Pavol Koprda (2016, s. 450 — 451), ktorí chápu 26. spev ako Danteho dištancovanie sa od jeho niekdajších sklonov k averroizmu (intelektuálne naplnenie života). Jedným dychom tiež upozorňujú, že Dante v *Raji* ide ešte ďalej a intelektuálne šťastie zosilňuje jeho zarámcovaním do kresťanského poriadku sveta (vďaka Božej milosti možno participovať na poznaní nepoznateľného už na zemi a básnicky ho načrtnúť, ale túto blaženosť možno plne prežívať až v posmrtnom živote).

Aktualizácia

14. Má alebo by malo mať vedecké skúmanie nejaké limity?
15. Kedy môže človeka technologický vývoj priviesť do skazy?

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 159 — 163. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 213 — 220. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 212 — 219. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 134 — 138. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/ [cit. 10. 06. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 111 — 114. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BENEŠ, Jiří. *Elíša*. Praha: Advent-Orion, 2011.

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 158 — 163. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 06. 2026].

BORGES, Jorge Luis. Devět dantovských esejí. Odysseova poslední cesta. In *Předmluvy s předmluvou předmluv — Devět dantovských esejí — Osobní knihovna*, s. 277 — 283. Praha: Argo, 2012.

BOYDE, Patrick. *Dante Philomythes and Philosopher. Man in the Cosmos*. Cambridge: Cambridge University Press, [1981] 2007.

GAGLIARDI, Antonio — KOPRDA Pavol. Osud Odysea v Komédii je osudom sigerovcov. In *Podklady k hermeneutike stredovekej talianskej literatúry*, s. 431 — 466. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev dvadsiaty šiesty. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 624 — 628. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 262 — 275. Turín: SEI, 2017.

LEVINAS. Emmanuel. Štyri *talmudické* čítania. Prel. P. Sucharek. Bratislava: Hronka, 2015.

MANGUEL, Alberto. Dante. In *Homer's The Iliad and the Odyssey*. *A biography*, s. 99 — 105. London: Atlantic Books, 2013.

ŠAVELOVÁ, Monika. XXVI. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 309 — 329. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Podvodní rádci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 82 — 86. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

16. Emilio Demi: *Dante Alighieri*, socha pred galériou Uffizi, Florencie. Kredit: Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dante_Alighieri_uffizi.jpg

Peklo, ktoré Dante nevidel
Svedectvo z Osvienčimu
Prima Leviho

XVIII.

Levi ako pútnik peklom na zemi

Do dejín literatúry 20. storočia patria aj početné svedectvá obetí prenasledovania a organizovaného vyvražďovania (genocíd). Medzi literatúrou holokaustu a gulagov má čestné miesto dielo Prima Leviho.

Primo Levi (1919 — 1987)

Známy taliansky spisovateľ sa narodil v liberálnej židovskej rodine v Turíne. Absolvoval židovskú školu a klasické talianske gymnázium, kde sa okrem iného učili naspamäť verše Danteho *Komédie*. Vyštudoval chemické inžinierstvo. Počas vojny sa zapojil do odboja a 13. decembra 1943 bol zajatý ako člen protifašistického partizánskeho oddielu. Zo strachu z okamžitej popravy sa priznal k židovskej národnosti, načo bol deportovaný do koncentračného tábora v Osvienčime. Prežil so značnou dávkou šťastia aj vďaka tomu, že ho previezli do pracovného tábora Monowitz.

Po oslobodení absolvoval dlhú a strastiplnú cestu späť domov cez východnú Európu. Po návrate v roku 1946 svoje svedectvo spísal. Naďalej pracoval ako chemický inžinier a stal sa vedúcim technikom v továrni. Oženil sa. Písanie sa pre neho stalo nielen celoživotnou záľubou, ale aj formou terapie. Popri autobiografických svedectvách publikoval romány, poviedky, básnické zbierky, filozoficko-psychologické eseje a tiež vedecko-technické texty. Zaujímavosťou je, že Levi v rokoch 1955 — 1975 pre seba a pre priateľov zhotovoval umelecké objekty z vyradeného kovového, najmä medeného drôtu, prevažne v podobe zvieracích figúr, ktoré zostávali bezmenné, avšak niesli krátky autorský komentár.

O svojich skúsenostiach prehovoril v početných rozhovoroch a tábor v Osvienčime po čase dokonca znova navštívil. Primo Levi dlhodobo trpel posttraumatickou stresovou poruchou a depresiami. Zomrel na následky pádu do výťahovej šachty; čin bol oficiálne vyhodnotený ako samovražda, okolnosti jeho smrti však zostávajú nejasné.

Svedectvo z Osvienčimu

Kniha *Je to človek?* (v tal. *Se questo è un uomo* 1947, česky 1995, slovensky 2001) nie je bežnou memoárovou literatúrou a svojím poňatím sa výrazne odlišuje aj od veľkej časti literatúry o Šoa.

Fotografia Prima Leviho (okolo 1950) ← ←

Levi nenapísal patetickú obžalobu, ani obyčajný chronologický záznam prežitých udalostí. Jeho ambíciou bolo skúmať samotného človeka v situácii krajného ohrozenia a radikálneho odľudštenia. Pozornosť sústreďuje na prežívanie, myslenie a konanie človeka vystaveného skúsenosti, na ktorú sa nemožno pripraviť. V diele sleduje správanie jednotlivcov i skupín, premeny ľahostajnosti, brutality i solidarity, a robí tak s mimoriadnym odstupom a až „klinickou" presnosťou. Práve táto analytická triezvosť — spojená s vedomím, že popisované situácie sa vymykajú bežnému chápaniu — dáva knihe jej jedinečnú výpovednú hodnotu: nejde iba o svedectvo o tábore, ale o opis procesu prekračovania hraníc ľudskosti.

Lucie Nájemníková (2005) píše: „Ve svém debutu Levi podává detailní svědectví o každodenním životě lidí uvězněných v lágru. Vypráví o klíčových událostech, které se v průběhu několika měsíců staly a mistrně zachycuje bezprostřední atmosféru tohoto specifického prostředí. Líčí jeho obyvatele, společenské ‚kasty' i způsob, jak lidé přežívali, a zároveň dokládá, jak těžké bylo uchovat si v těchto obtížných podmínkách lidskou důstojnost a tvář. Kromě snahy zdokumentovat reálná fakta a pocity hlavních protagonistů, se rovněž snaží hlouběji prozkoumat kořeny antisemitismu a nacismu. Leviho styl vychází zejména z jeho vlastní potřeby objasnit dané události, je prostý, bez rétorických příkras a bez literárních ambicí. V rozhovorech týkajících se tohoto románu Levi mnohokrát zdůraznil fakt, že chtěl především vydat svědectví, které by zabránilo opakování obdobných hrůz v budoucnosti".

Spravodlivý trest u Danteho a Leviho

Leviho s Dantem spája dôraz na spravodlivý trest, ktorý si človek za svoje previnenia a zločiny zaslúži. Beztrestnosť totiž plodí najväčšie bezprávie. Kto pácha zlo úmyselne a dobrovoľne, alebo dokonca so škodoradosťou ubližuje druhým, tomu nemožno odpustiť. Talianistka Risa Sodi (2012, s. 26) píše, že „udeľovanie milostí zjavne nie je pre Leviho ani žiaduce, ani možné. Je podobne cudzie Dantemu v *Pekle*, kde sú uväznení hriešnici predurčení na utrpenie po celú večnosť; jediné miesto, kde je trest nápravným a odpustenie je teda možné, je očistec".

Je dobré mať na pamäti triviálnu skutočnosť, že Dante nerozhoduje o posmrtnom stave ľudí a *Komédia* zostáva dielom literárnym, teda fiktívnym. Kým Dante počíta s definitívnou Božou spravodlivosťou, pretože bez viery v konečnú spravodlivosť sa nedá dobre žiť, u Prima Leviho chýba istota o potrestaní prenasledovateľov. Napriek všetkému však Levi nestratil vieru v silu ľudského rozumu a v možnosť predísť vojne a zbytočnému násiliu komunikáciou medzi ľuďmi.

Výber zo slovenských a českých prekladov Leviho diel

- ***Prímerie*** (tal. 1963; slov. 2002): autobiografické spomienky na spiatočnú cestu do Talianska;
- ***Prvky života*** (tal. 1975; čes. 1981): zbierka poviedok, ktorej štruktúra je inšpirovaná periodickou tabuľkou chemických prvkov;
- ***Když ne nyní, kdy?*** (tal. 1982; čes. 2006, tiež audiokniha): fiktívny román o židovských utečencoch a partizánoch vo východnej Európe počas druhej svetovej vojny;
- ***V nejisté hodině*** (tal. 1984; čes. 1997): básnická zbierka;
- ***Potopení a zachránení*** (tal. 1986; slov. 2003): psychologický román a eseje.

Otázky na porozumenie textu — *Je to človek?*

LEVI, Primo. *Je to človek*, s. 7 — 43, 138 — 147. Prel. T. Gašparáková. Bratislava: Vydavateľstvo Agora, 2001.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Reflektujte Leviho opis dehumanizácie ľudí v tábore. Zamerajte sa na danteovské motívy a obrazy, ktoré Levi vo svojom diele využíva.

Čítanie a výklad

Výber z kapitol:

I. Báseň *Je to človek?*
II. Prológ
III. Cesta & Na dne
IV. Ulyxov spev

Primo Levi 10. januára 1946, tri mesiace po strastiplnom návrate domov, napísal báseň *Je to človek?*. Aj keď nebol praktizujúcim židom, ide o parafrázu na najdôležitejšiu židovskú modlitbu *Shema Israel* (Dt 6, 4 — 15).

Báseň (s. 7)

1. Čo vyjadruje Levi svojou básňou?

Fotografia nápisu na bráne tábora v Osvienčime: *Arbeit macht frei* ←

Prológ (s. 9 — 10)

2. Prečo Primo Levi napísal túto knihu?
3. Ako rozumiete vete, že autor túto knihu napísal aj preto, aby sa vnútorne oslobodil?
4. Ako rozumiete téze, že lágre sú vyústením istej logiky? Akej?

1. kapitola: *Cesta* & 2. kapitola: *Na dnes*
s. 21 — 22 & s. 23 (Odsek: „Ani neviem (…) Čas plynie kvapka po kvapke.“)

5. Ako na vás zapôsobilo Leviho rozprávanie o priebehu cesty vlakom z Talianska do Osvienčimu?
6. Ako by ste opísali Leviho štýl písania?
7. Ako Levi využil Danteho *Peklo* vo svojom diele?
8. Aké sú paralely a aké sú rozdiely medzi Danteho a Leviho peklom?

s. 29 („Keď sme sa obliekli (…) z toho, čím sme boli.“)

9. V ktorom momente si Primo Levi uvedomil, že je skutočne na dne?
10. Čo znamená vziať niekomu meno?
11. Prečo chceli všetkých väzňov takto dehumanizovať?

Inštrukcie pre lektorov: Upozornite poslucháčov, že nasledujúca pasáž bude obsahovať talianske verše Danteho originálu, francúzske a nemecké repliky. Nájdite dobrovoľníka, ktorý by ich prečítal, prípadne využite aj slovenský preklad Danteho veršov. Po čítaní zvážte, či budete pokračovať v diskusii o texte, alebo len necháte doznieť prečítané a ukončíte lekciu. Názov kapitoly priamo odkazuje na XXVI. spev Danteho *Pekla*.

11. kapitola: *Ulyxov spev*
s. 143 — 145 („Ma misi me per (…) polievkového kotla na pleciach.“)

12. Čo si Primo uvedomil, keď vyslovil Danteho verše?

Aktualizácia

13. Čo môže človeku priniesť literatúra v ťažkých životných situáciách?
14. Našli ste niekedy v ťažkých situáciách útechu alebo povzbudenie v literatúre alebo v iných umeleckých dielach?
15. Čo hovorí Levi generáciám, ktoré si na Holokaust nemôžu pamätať?

Primo Levi:
Som obojživelník, kentaur
(1955 — 1975)
↖

Zdroje

Primárna literatúra

BELPOLITI, Marco (ed.). *Hovory s Primo Levim: 1963 — 1987*. Prel. D. Janderová. Praha: Paseka, 2003.

LEVI, Primo. *Je-li toto člověk*. Prel. D. Janderová. Praha: Sefer, 1995.

LEVI, Primo. *Je to človek.* Prel. T. Gašparáková. Bratislava: Vydavateľstvo Agora, 2001.

Sekundárna literatúra

GÁL, Egon. Svedectvo Prima Leviho. In LEVI, Primo. *Je to človek*, s. 261 — 265. Bratislava: Vydavateľstvo Agora, 2001.

SODI, Risa. *A Dante Of Our Time: Primo Levi and Auschwitz*. New York: Peter Lang, 2012. (eBook)

Internetové odkazy

Nájemníková, Lucie. *Levi Primo*. 2005. www.iliteratura.cz URL: http://www.iliteratura.cz/Clanek/17799/levi-primo

The International Primo Levi Studies Center/Centro Internazionale di Studi Primo Levi. URL: https://www.primolevi.it/en

Videogaléria. URL: https://www.raicultura.it/webdoc/primo-levi/index.html#gallery

Literatúra holokaustu

Pozri *Centrum pro studium holokaustu a židovské literatury*, FF UK. URL: https://holokaust.ff.cuni.cz/cs/knihovna/

Literatúra gulagov

URL: https://www.databazeknih.cz/stitky/gulagy-77

URL: https://www.goodreads.com/shelf/show/gulag

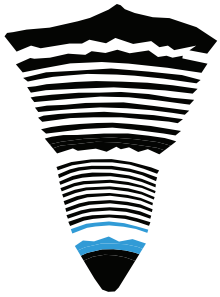
Obrázky

1. Fotografia nápisu na bráne tábora v Osvienčime: *Arbeit macht frei.* Kredit: Public domain. CC BY 2.5. URL: https://it.wikipedia.org/wiki/Se_questo_%C3%A8_un_uomo#/media/File:Auschwitz_gate_june2005.jpg
2. Fotografia Prima Leviho (okolo 1950). Kredit: Public domain. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Primo_Levi#/media/File:Primo_Levi.jpg
3. Primo Levi: Som obojživelník, kentaur (z pozostalosti, 1955 — 1975), figúra zo smaltovaného medeného drôtu. Kredit: Pino Dell'Aquila, 2019, Centro Internazionale di Studi "Primo Levi", Turín. URL: https://www.museotorino.it/view/s/5a641dbe7d954af88004dd122c897dac

Spev tridsiaty prvý a tridsiaty druhý Dante jazykovedec

IXX.

Opakovanie

Ôsmy kruh Danteho *Pekla* tvorí desať zložľabov (tal. *Malebolge*), v ktorých sú trestaní klamári a podvodníci všetkých druhov. V 26. speve sa Dante stretol s Ulyxom (Odyseom), modelom bezbrehej ľudskej túžby po poznaní, prefíkanosti a zlých rád, keďže svojou plavbou za hranice sveta chcel prekročiť medze dovoleného poznania, a spôsobil tak záhubu celej výpravy. V nasledujúcich spevoch (27. — 30.) sa nachádzajú tí, ktorí zneužili cirkevnú moc, ďalej falšovatelia a klamári. Tí, ktorí svoj intelekt zneužili na podvody, teraz upadli do šialenstva.

Danteho starostlivosť o taliansky jazyk

Ešte predtým, ako Dante začal v exile písať *Komédiu*, napísal dielo *O ľudovej reči* (lat. *De vulgari eloquentia*), v ktorom sa zaoberal jazykom ako takým, jeho vznikom a vývojom, talianskymi nárečiami a v neposlednom rade básnickými štýlmi a formami, ktoré by sa hodili na básnické vyjadrenie. Bol to tiež pokus o stanovenie pravidiel dokonalého jazyka — projekt, ktorý lákal európskych učencov v najrôznejších obdobiach. Dante si však dobre uvedomoval, že jazyky sa v priebehu času vyvíjajú, a teda sa menia.

Pri hľadaní najdokonalejšieho básnického jazyka ho neviedlo len literárne hľadisko, ale aj hlbšie teologické dôvody. O rozmanitosti jazykov Dante uvažoval v súvislosti s opismi narušenia pôvodnej ľudskej reči v biblickej knihe *Genesis*, najmä v príbehu o zmätku rečí pri stavbe Babylonskej veže. Dante sa nepokúšal vytvoriť nejaký nový umelý jazyk, jeho cieľom bolo básniť v prirodzenom, teda materinskom jazyku, v ktorom najlepšie možno prejaviť svoju výrečnosť a prehovoriť k všetkým taliansky hovoriacim ľuďom (*Hostina* I, IX). Navyše, v rodnom jazyku možno najlepšie rešpektovať univerzálnu formu jazyka, ktorým ľudia hovorili v raji s Bohom a ktorá je podľa neho vlastná každému jazyku. Umberto Eco (2001, s. 135) píše, že „Dante chtěl být novým (a dokonalejším) Adamem."

Pri písaní *Komédie* sa Dante rozhodol vzdať sa klasickej latinčiny (a nevrátiť sa ani k „Adamovej hebrejčine"), ale svojím umením preukázať výrečnosť živého jazyka — ľudovej toskánčiny. Rodný taliansky jazyk mu na rozdiel od latinčiny starších rímskych autorov a umelej školskej latinčiny scholastických traktátov umožnil vyjadriť sa jemne aj ostro, písať hravým aj zvu-

Gustave Doré: *Inferno, Canto XXXI* (1885)
← ←

komalebným spôsobom a poukázať aj na to, čo nie je možné obsiahnuť presným pojmovým myslením. Básnickými obrazmi mohol vyjadriť aj predstavy, ktoré by sa nedali vyjadriť pojmami, alebo by v zaužívaných latinských termínoch zneli príliš vznešene. Dante bol presvedčený, že aj v ľudovom jazyku sa dá básniť v krásnom štýle a môže lepšie poslúžiť ako latinčina, ktorá je zviazanejšia gramatikou. Svojím dielom sa chcel doslova odvďačiť rodnému jazyku a zároveň ho odovzdať ďalej v rozvinutejšej podobe (*Hostina* I, V — XIII).

Cesta peklom, očistcom a rajom bola zároveň aj Danteho cestou písania: hľadaním a nachádzaním onoho majstrovského vyjadrenia umelca-básnika i básnika-mysliteľa v rodnom jazyku. Dante dokázal, že stredoveká toskánčina je pre poéziu mimoriadne vhodná, čím potvrdil svoje predchádzajúce skúmanie poetických možností rôznych talianskych dialektov a predznamenal spisovnú taliančinu. *Komédia* znamenala zásadný míľnik v dejinách talianskeho jazyka a literatúry — predstavovala základ pre taliančinu ako literárny a kultúrny jazyk aj navzdory rozdrobenosti talianskych štátov. Aj preto dostala od Giovanniho Boccaccia prívlastok „božská“. Je v nej cítiť nielen Danteho kritiku a satiru na vtedajšie talianske pomery, ale aj jeho hlbokú lásku k Apeninskému polostrovu, jeho histórii, umeniu a rodnému jazyku. To je jeden z dôvodov, prečo je *Komédia* najviac študované dielo talianskej literatúry a býva označovaná za jej najväčšie dielo. Danteho vrcholné dielo možno zároveň chápať ako programové básnické prekladanie vtedajšej vzdelanosti do taliančiny: jednak univerzálnej, t. j. v latinčine písanej vzdelanosti, jednak konkrétnych talianskych dejín, a to všetko s ambíciou stať sa univerzálnym, teda „rímskym“ básnikom po vzore Vergília. Tak ako sa Vergíliova *Aeneis* stala novým národným rímskym eposom, môžeme sa domnievať, že aj Danteho snom bolo, aby sa *Komédia* stala novým národným talianskym básnickým eposom.

Lokalizácia

Prechod medzi ôsmym a deviatym kruh, studňa obrov, tí, čo sa vzbúrili proti Bohu

Dvojeurová minca s vyobrazením Danteho Aligieriho (2002) →

Otázky na porozumenie textu — XXXI. spev

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 254 — 261. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Inštrukcie pre lektorov: Zamerajte sa na komunikáciu hlavnej dvojice a prejavy titanov. Osobitne reflektujte tému reči a zrakového vnímania v pekle.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 22a, 29; 34 — 66; 68 — 70a; 76a; 82 — 91a)
Vergílius (vv. 22b — 28, 30 — 33; 70b — 75, 76b — 81, 91b — 96)
Gigant Nimród (v. 67)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 33
II. vv. 34 — 96

V prvých veršoch Dante odkazuje na dialóg z konca predchádzajúceho spevu, kde ho Vergílius pokarhal, pretože sa priveľmi oddal počúvaniu jazyka tých, ktorí falšujú pravdu.

vv. 1 — 33

3. Aké rôzne významy naznačujú prvé tri verše?
4. V akom zmysle môže byť jazyk jedom i liekom?
5. Ako pútnik opisuje priestor, do ktorého vstúpili? Akým spôsobom rozprávač buduje napätie?
6. Čo hovorí Vergílius vo svojej úvahe o zraku?
7. Ako Pútnik rozpoznal obrov?

Poznámka: Achilles od svojho otca Pélea dostal kopiju z jaseňa (*Ílias* XVI). Podľa inej starovekej báje táto kopija zraňovala, ale zároveň aj uzdravovala (Gréci takýto fenomén nazývali *pharmakon*.) Tu symbolizuje účinok slov i pohľadu. Autor *Komédie* v situácii neprehľadného šera presne popisuje spôsob, ako človek vidí: to, čo vidíme, si zaradzujeme pod známu skúsenosť, a teda si domýšľame aj veci, ktoré v skutočnosti nevidíme, ale ich predpokladáme. Zvuk rohu obra-lovca Nemroda, ktorý zaznieva v priestore, je narážkou na starofrancúzsku *Pieseň o Rolandovi* (11. stor.).

vv. 34 — 96

8. Ktorý obraz alebo verš na vás zapôsobil?
9. Čo predchádzalo pádu titanov (vv. 91 — 92)? Ako boli podľa Vergília Jupiterom potrestaní (v. 67; 76 — 81)?
10. Ako si vysvetľujete podobu trestu titanov za vzburu?
11. Prečo sú ponorení do pol pása v studni?

Poznámka: Zeus (resp. rímsky Jupiter) bojoval s titanmi a nakoniec ich porazil vo Flegerskej bitke — preto sa na označenie zanovitej vzdorovitosti používa pojem titanizmus. Antické mýty o titanoch Dante spája so stredovekými príbehmi o biblickom Nimródovi. Podľa *Genezis* 10 Nemrod (Nimród) pochádzal z Noemovho rodu, bol to mezopotámsky hrdina, bájny lovec a takisto prvý vládca Babylonu (Bábelu). Rebéliu gigantov voči Jupiterovi tak Dante prepája s príbehom o Babylonskej veži (Gn 11), ktorá bola takisto prejavom pýchy a spupnosti (grécky *hybris*) — pomocou veže ľudia chceli dosiahnuť až k nebesiam, prekonať Stvoriteľa a získať nesmrteľnosť. Boh však na nich zoslal trest vo forme zmätenia jazykov, v dôsledku čoho došlo k rozptýleniu národov a k vývoju rozmanitých jazykov (Dante, *O rodném jazyce* I, 7). Dante integruje biblické a mytologické postavy do básne, ktorú tým oživuje a dramatizuje. Mýtické postavy však zbavuje posvätného hávu a demytologizuje tým, že ich neheroizuje, ale podriaďuje vyššiemu poriadku, ktorému teraz slúžia (Dronke, 2021, s. 11).

12. Aká je reč titanov?

Poznámka: Slová obra Nemroda (v. 67) pravdepodobne predstavujú len nezrozumiteľnú hatlaninu. Titani nie sú len telesne spútaní, ale svoju bezmocnosť zakusujú súčasne vnútorne, keďže mentálne otupeli a stratili schopnosť artikulovanej reči (Felix, 2019, s. 394). To je v priamom protiklade k ich predošlej pýche na ich moc a k inteligencii, ktorú prejavili počas zradnej vzbury voči najvyššiemu bohu (z pohľadu Danteho v akte zloby). Zostala im len ich zúrivosť. V piatich nezrozumiteľných slovách obra možno zároveň vidieť ironickou narážku na päť zrozumiteľných slov, ktoré zmieňuje apoštol Pavol vo svojom *Prvom Liste Korintským* (14, 1 — 19), kde rozlišuje medzi hovorením v jazykoch a prorokovaním. Keďže bol biblický hrdina Nimród zakladateľom mesta Bábel (Gn 10, 9), Dante práve jemu pripisuje vinu za stavbu Babylonskej veže (*O rodném jazyce* I, VII, 4).

Prirovnanie k zlatej šiške odkazuje na obrovskú rímsku sochu píniovej šišky, ktorá sa doposiaľ nachádza na nádvorí vo Vatikáne.

Premostenie

V poslednej časti spevu Vergílius presvedčil obra Antea, aby ho zniesol do najspodnejšej časti pekla.

Aktualizácia

13. Vidíte aj dnes nejaké príklady ľudského konania, ktoré by sme mohli nazvať titanizmom?

Studňa obrov
Spev XXXI.
←

Lokalizácia

Prvé a druhé pásmo deviateho kruhu (Kaina a Antenora), zradcovia príbuzných a vlasti (tal. *traditori*)

Dno pekla

Posledný, deviaty kruh pekla tvorí večne zmrznuté jazero *Kokytos*. Je určený pre zradcov a je rozdelený na štyri pásma:

- **Kaina** pre zradcov príbuzných (podľa biblickej postavy Kaina, ktorý zavraždil svojho brata Ábela),
- **Antenora** pre vlastizradcov (Antenor bol podľa legendy zradcom Tróje),
- **Ptolomea** pre zradcov svojich hostí (buď podľa Ptolomea, kňaza a vojvodcu Židov, ktorý pozval svokra a jeho synov do svojej pevnosti a dal ich zavraždiť, alebo podľa egyptského helenistického kráľa Ptolomaia XIII., ktorý dal zavraždiť Pompeia),
- **Judekka** pre zradcov božskej autority na zemi (podľa Judáša z evanjelií).

Dante v speve vymenúva celý zoznam stredovekých zradcov z talianskych miest, ktorých dopĺňa literárnymi postavami.

14. Čo myslíte, prečo práve zradu chápal Dante ako najhorší zo všetkých hriechov? Prečo je osobitne opovrhnutiahodná?

Bronzová píniová šiška vo Vatikáne (2. st.) →

Otázka na porozumenie textu — XXXII. spev

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 262 — 269. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Pútnik — rozprávač (vv. 1 — 12; 13 — 19a, 22 — 53, 70 — 72; 73 — 78, 79b, 82 — 87, 89b, 91 — 93, 95b, 97 — 100a, 103 — 106a, 109 — 112a, 124 — 139)

Hlasy zradcov (vv. 19b — 21, 54 — 69; 79a, 80 — 81, 88 — 89a, 89c — 90, 94 — 95a, 96, 100b — 102, 106b — 108, 112b — 123)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 12
II. vv. 13 — 72
III. vv. 73 — 139

vv. 1 — 12

1. Ako na vás teraz pôsobí Danteho básnický predslov pred najhlbším kruhom pekla?
2. Čo Dante vyjadruje veršami 6 — 9, v ktorých hovorí o *„reči, čo volá mama, tata“*?

Poznámka: Dámy sú múzy a Amfion bol bájny zakladateľ Téb. Keď nimi inšpirovaný hral na lýru, kamene samy od seba vytvorili mestské hradby. Hudba je tu obrazom básnickej tvorby. Dvanásty verš *„Jav i slovo sú si primerané“* vyjadruje Danteho umelecko-ideový zámer a neuskutočniteľnú básnickú ambíciu *Komédie*: pokúsiť sa o súlad medzi zvukom slova a označeným javom (predmetom).

vv. 13 — 72

3. Ako si vysvetľujete, že zradcovi sú napoly zamrznutí v ľade?
4. Ako to, že ronia slzy, keď nepoznajú ľútosť?

Poznámka: Ľad, v ktorom sú uväznení zradcovia, je zrejme obrazom chladnokrvnosti a bezcitnosti: ich srdce bolo natoľko chladné, že zradili svojich najbližších a ani takýto čin nimi nepohol. Ľad zároveň stojí v protiklade k teplu lásky. Zradcovia cvakajú zubami a zamŕzajú im slzy. Zrejme preto, že neboli a nie sú schopní ľútosti a priamej reči. Ide zároveň o zobrazenie evanjeliového verša: „Tam bude plač a škrípanie zubami“ (Mt 13, 42). Zaujímavosťou je, že rieka Kokytos, ktorá v antickej tradícii bola tvorená slzami hriešnikov, vznikla podľa Danteho mrazivým vetrom, ktorý svojimi krídlami spôsobuje sám Lucifer, nachádzajúci sa v najnižšej časti tohto kruhu (Šavelová, 2014, s. 402).

5. Aký trest sužuje bratov Albertiovcov, ktorí sa navzájom zabili (vv. 43 — 51)?

Poznámka: Alessandro a Napoleone degli Alberti boli synmi grófa, ktorí po smrti otca bojovali o dedičstvo a navzájom sa zavraždili. Ovce a kozy môžu byť alúziou na Kaina, ktorý záviel Ábelovi, že jeho krvavú zvieraciu obetu Boh prijal (Gn 4).

6. Čo znamená, že ľad je ako zrkadlo?
7. Ako rozumiete slovám vyrušeného zradcu z 53. verša: *„Prečo sa v nás tak nazeráš?“*?

Poznámka: Hriešnici sa nedívajú na seba ani na pútnika priamo, ale vidia sa len v spätnom obraze. Vďaka čistému ľadu ich Dante môže vidieť celých. Zároveň im ľad zrkadlí ich vlastné tváre, teda aj vlastnú zlobu.

vv. 73 — 139

8. Čo hovoríte na konflikt Danteho a Boccu, zradcu florentských guelfov, do ktorého hlavy Dante schválne kopol?
9. Prečo ho Dante chcel prinútiť, aby prezradil svoje meno? (Prečo sa mu nechcel predstaviť?)
10. Čo myslíte, prečo si podľa Danteho nezaslúži žiadny súcit?
11. Čo poviete na reakciu ostatných na ich konflikt?

Poznámka: Voči zatratencom žijúcim vo vlastnej zlobe je už akákoľvek ľútosť zbytočná. Pre toho, kto nemal žiadne zľutovanie s inými a vôbec nepozná ľútosť, nie je možné milosrdenstvo, zostáva len tvrdá ruka spravodlivého trestu. Zároveň je možné, že sám Dante prepadol pokušeniu zloby a osobnej pomsty. Evidentne Dante považuje zradu vlastnej obce za natoľko závažnú, že na prezradenie mena zradcu je podľa neho pri výsluchu dovolené použiť násilie. Toto prezradenie je zároveň obrazom zrady v zmysle vyjavenia tajomstva nepriateľovi. Takisto je na tomto mieste zrejmé, že zradcovia sami ochotne prezradia a udajú iných okolo seba.

12. Čo charakterizuje správanie hriešnikov v deviatom kruhu?

Poznámka: Beštiálne sa správajúci zatratenci sa už ani nepodobajú ľuďom.

13. Vergílius v tomto speve úplne mlčí. Ako si to vysvetľujete?

Aktualizácia

14. Prečo je v rodinných i spoločenských vzťahoch dôležitá vernosť?
15. Myslíte si, že aj po skúsenostiach s moderným nacionalizmom je možné prežívať lásku a oddanosť voči vlasti a zdravý patriotizmus?
16. Prečo je dôležité, aby historické ústavy zhromažďovali nielen príbehy obetí prenasledovaní, ale aj páchateľov zločinov proti ľudskosti a ich mená zverejňovali?

Zradcovia príbuzných a vlasti
Spev XXXII. ←

Zdroje

Primárna literatúra

Biblia. Slovenský ekumenický preklad. 4., opr. vyd. Bratislava: Slovenská biblická spoločnosť, 2017. URL: https://biblia.sk/citanie/seb/mt/13 [cit. 10. 06. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 184 — 193. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 257 — 269. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 254 — 269. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 159 — 168. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: Digital Dante, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/ [cit. 10. 06. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Hostina*, I. Prel. P. Koprda. Bratislava: Perfekt, 2022.

ALIGHIERI, Dante. *O rodném jazyce*: De vulgari eloquentia. Prel. R. Psík. Praha: Oikoymenh, 2004.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 131 — 139. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 197 — 210. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 06. 2026].

DRONKE, Peter. In *Obři v pekle. Dantova Komedie: obrazy a kontexty*, s. 59 — 88. Prel. M. Pokorný. Praha: Malvern, 2021.

ECO, Umberto. *Dantův dokonalý jazyk*. In Hledání dokonalého jazyka v evropské kultuře, s. 38 — 53. Praha: Lidové noviny, 2001.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev tridsiaty prvý; Spev tridsiaty druhý. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 637 — 642. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 276 — 319. Turín: SEI, 2017.

ŠAVELOVÁ, Monika. XXXI. spev; XXXII. Spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 386 — 412. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Zrádci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 95 — 99. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Použité obrázky

1. Luca Signorelli: *Dante Alighieri*, detail fresky, Cappella di San Brizio, Orvieto. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dante_Luca.jpg
2. Dvojeurové mince s vyobrazením Danteho Alighieriho sú v Taliansku razené od roku 2002.
3. Gustave Doré: Ilustrácia *Inferno, Canto XXXI* (1885), drevoryt, digitálne sfarbený. Kredit: Gustave Doré, Bridgeman Images. URL: https://www.meisterdrucke.uk/fine-art-prints/Gustave-Dore/628256/Inferno,-Canto-31:-The-giant-Antaeus.html

4. Bronzová píniová šiška vo Vatikáne, rímska socha z 2. stor. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:11705_-_Vatican_-_Cortile_della_Pigna_(3482437280).jpg
5. Gustave Doré: *Vergílius a Dante v deviatom kruhu Pekla* (1861), Bourg-en-Bresse, Centre des Monuments Nationaux — Musée du Monastère Royal de Brou. URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Gustave_Dor%C3%A9_-_Dante_et_Virgile_dans_le_neuvi%C3%A8me_cercle_de_l%27Enfer.jpg

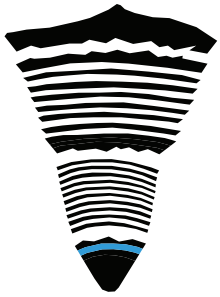

Gustave Doré: *Vergílius a Dante v deviatom kruhu Pekla* (1861)
←

Spev tridsiaty druhý
Trpiaci Dante & súsošie *Ugolino a jeho synovia* od J. B. Carpeauxa

XX.

Inštrukcie pre lektorov: Osobitne reflektujte prítomnosť utrpenia v Danteho diele a živote. Zamerajte sa na Ugolinovo prerozprávanie konca svojho života a Danteho kritiku Pisy.

Opakovanie

V 31. speve Dante usúvzťažňuje príbehy o stavbe Babylonskej veže z knihy *Genezis* so vzburou titanov (gigantov) proti najvyššiemu bohu antickej mytológie. Porazení obri nevedia artikulovane hovoriť. Svojou rebéliou predznamenávajú zradu a pád Lucifera, ktorého nájdeme v najhlbšej časti pekla. Obor Anteus preniesol pútnikov do posledného kruhu pekla, ktorý je vyhradený práve pre zradcov. Deviaty kruh tvorí zamrznuté jazero Kokytos, kde sú uväznení v ľade. V prvej časti nazvanej Kaina sa nachádzajú zradcovia vlastných príbuzných, ktorí trčia z ľadu po krk a môžu hýbať len hlavou. V druhej časti Antenora sú vlastizradcovia a politickí zradcovia, ktorí si navzájom zúrivo hryzú lebky (32. spev).

Trpiaci Dante

15 min.

Spisovateľ sám nemusel prežiť všetky emócie a zážitky postáv, aby ich mohol majstrovsky básnicky vyjadriť. Zdá sa však, že práve Danteho život v exile prehĺbil jeho vnímavosť voči rôznym podobám ľudského utrpenia. V *Komédii* preukazuje empatiu voči trpiacim. Zároveň však zdôrazňuje, že to najhoršie si ako ľudia spôsobujeme navzájom, sme schopní byť nemilosrdní, a preto si po smrti zaslúžime spravodlivý trest. Zvlášť v nižších kruhoch pekla jednotlivé postavy nešetril a zobrazil najrozmanitejšie podoby ľudského utrpenia, vrátane brutálneho násilia, aby svojím dielom odradil poslucháčov a čitateľov od nespravodlivého konania. Ľudia vrcholného stredoveku poznali exemplárne telesné tresty, ktoré mali odradiť ľudí od deliktov, akými boli krádež či vzbura. Jeho postavy skôr reprezentujú typológiu jednotlivých hriechov a predstavujú negatívne *exemplá*, odstrašujúce vzory ľudského konania, ktoré boli rozšírené v stredovekej kultúre. V Danteho prípade nejde o obyčajné moralizovanie, ale o poetické stvárnenie hľadania spravodli-

Jean-Baptiste Carpeaux: *Ugolino a jeho synovia* (1865 — 1867)
← ←

vosti a súdu v dobe, keď sa síce právo rozvíjalo a uplatňovalo, ale často zvíťazila nespravodlivosť a mnohé zločiny zostali nepotrestané. Dante hľadá spravodlivosť v posmrtnom živote a dožaduje sa jej u najvyššej autority, ktorá vidí aj to, čo človek urobil v tajnosti. Kľúčovým rozdielom medzi hriešnikmi v pekle a očistci je absencia ľútosti a hanby v prvom prípade. Dante v *Pekle* ukazuje, že človek je schopný všetkého, aj bezohľadného konania a zlomyseľnosti.

Danteho súcit aj tvrdosť prezrádzajú, že putovanie bolo zároveň jeho vlastnou terapeutickou cestou písania, na ktorej sa niekedy potreboval sám vyplakať, inokedy prejaviť hnev, zaujať stanovisko v konfliktoch, ale aj vyrovnať sa s minulosťou a ísť ďalej. V 33. speve si Dante vypočuje smutný príbeh Ugolina — ten mu pripomína jeho vlastný osud vyhnanca, ktorý pravdepodobne tiež niekedy zažil hlad. Dôsledky Ugolinovho boja o moc nad mestom Pisou a lavírovanie medzi rôznymi stranami pocítili aj jeho synovia a vnuci, ktorí boli s ním uväznení a vystavení mučeniu hladom.

Sám Dante veľakrát uprednostnil svoje intelektuálne, literárne a politické záujmy pred záujmami vlastnej rodiny, ktorá trpela pre to, že šiel za svojimi cieľmi a víziami. Dante sa v *Pekle* a najmä v jeho poslednom kruhu pýta, prečo je človek schopný ubližovať druhým a dokonca zradiť aj svojich najbližších. Jeho vyobrazenie strachu a úzkosti, zlomyseľnosti a násilia, bolesti a utrpenia, viny a hanby, beznádeje a zúfalstva patria k tým najsilnejším obrazom svetovej literatúry.

Príbeh zradcov

V Antenore, v druhej zóne deviateho kruhu pekla, Dante stretáva Ugolina della Gherardescu, ktorý bol grófom z Donoratica (južne od Pisy). Pôvodne patril k šľachtickej frakcii gibelínov, ale aby získal moc v Pise, prešiel na stranu mestských guelfov. Podarilo sa mu dosiahnuť svoj cieľ. Od gibelínov, ktorých podporoval arcibiskup Ruggieri degli Ubaldini, však utrpel porážku a bol zvrhnutý. Arcibiskup použil jeho vlastnú taktiku „predstierania lojality“ a dal ho v Pise zatknúť. Za vlastizradu bol odsúdený na smrť vyhladovaním spolu s dvoma synmi a dvoma vnukmi. Po niekoľkých mesiacoch hladovania všetci zomreli. Obaja účastníci sporu sa preto v pekle nachádzajú medzi zradcami. Ugolino za vlastizradu voči Pise, arcibiskup za tajné konanie proti záujmom Pisy a za zradu Ugolina a mučenie svojich hostí, keďže predstieral, že sa chce s Ugolinom po vražde svojho vyslanca (nariadenej Ugolinom) zdanlivo zmieriť.

Rovnaký trest postihol aj frátra Alberiga dei Manfrediho, vodcu faenzských guelfov, ktorý pod zámienkou zmierenia dal na hostine zavraždiť svojich príbuzných, pričom vrahov privolal dohodnutým povelom „podávať ovocie“. Branca D’Oria bol zase janovský šľachtic, ktorý dal na hostine zavraždiť vlastného svokra. V čase písania spevu ešte žil. Tretia zóna deviateho kruhu pekla — Ptolomea — je teda vyhradená pre tých, ktorí zradili svojich hostí. Je pomenovaná buď po Ptolemaiovi, kňazovi a vojvodcovi Židov, ktorý pozval svojho svokra a jeho synov do pevnosti a dal ich zavraždiť, alebo po bratovi Kleopatry, egyptskom kráľovi Ptolemaiovi XIII., ktorý dal zavraždiť generála Pompeia, keď u neho hľadal útočisko pred Cézarom.

Porušenie zásady pohostinnosti, teda morálnej povinnosti voči hosťom, bolo od nepamäti vnímané ako mimoriadne závažný priestupok voči blížnemu, pretože ohrozovalo život človeka

v núdzi (či už išlo o pocestného pútnika, žobráka, posla). Aj človek, ktorý sa chcel zmieriť, bol vydaný na milosť a nemilosť hostiteľovi.

Lokalizácia

Deviaty kruh, druhé pásmo Antenora (vlastizradcovia) a tretie pásmo Ptolomea (zradcovia hostí)

Otázky na porozumenie textu — XXXIII. spev

40 min.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 270 — 278. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (vv. 1 — 4a; 76 — 90; 91 — 106a, 109 — 110a, 115 — 117, 118a, 121, 122a, 139 — 141, 142b, 149b — 157)
Ugolino (vv. 4b — 42; 43 — 51a, 52 — 60, 64 — 69a, 70 — 75)
Anselmuccio, Gaddo a ďalší synovia a vnuci (v. 51b, 61 — 63, 69b)
Vergilius (vv. 106b — 108)
Alberigo dei Manfredi (vv. 110b — 114, 118b — 120, 122a, 122c — 138, 142a, 142c — 149a)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 42
II. vv. 43 — 90
III. vv. 91 — 157

Antenora

vv. 1 — 42

4. Prečo chce Ugolino rozprávať o strašných veciach, keď si ich sám nechce pripomínať?
5. Ako Ugolino prežíva rozprávanie o svojom živote? Ako opisuje svoju rolu v konflikte s biskupom Ruggierim?
6. Ako si Ugolino vysvetlil sen, ktorý mal? Myslíte si, že ho mal ešte pred zatknutím, alebo až v hladomorni?
7. Ugolino Dantemu vyčíta nedostatok ľútosti (vv. 40 — 42). Myslíte si, že Dante s Ugolinom súcitil?

vv. 43 — 90

8. Ako Ugolino prežíval väzenie a mučenie hladom?
9. Ako si vysvetľujete verš 75: *„napokon hlad bol mocnejší než muky“*? Myslíte si, že Ugolino umrel hladom, alebo nakoniec jedol telá svojich detí?
10. Prečo Dante venuje toľko priestoru Ugolinovmu rozprávaniu?

Poznámka: Zatknutie a zavraždenie všetkých mužov z istého rodu znamenalo jednak vyhladenie rodu, jednak preventívne opatrenie proti krvnej pomste. Nevieme, či v Ugolinovom prípade došlo ku kanibalizmu. Danteho empatické opísanie mučenia Ugolina a jeho synov a ostrá kritika Pisančanov môže súvisieť s jeho vlastným príbehom, keďže aj Danteho synov postihlo otcovo rozhodnutie neprijať podmienky návratu (verejné pokánie a priznanie domnelej viny). Danteho synovia (Pietro, Jacopo, Giovanni), ktorí sa nezriekli otca a jeho skutkov, tak museli po dosiahnutí dospelosti opustiť Florenciu nie pre vlastný zločin, ale pre politické odsúdenie otca, ktoré určovalo status celej rodiny v rámci florentského komunálneho práva.

Ptolomea
vv. 91 — 157

11. Ako v tomto pásme trpia zradcovia hostí? Je nejaký rozdiel medzi nimi a predošlými zradcami?
12. Ako rozumiete Danteho opisu ich utrpenia vo veršoch 94 — 96: *„Plač v plači bráni im, bo preurputná bolesť, keď na zrak narazí jak v hrádzu, nazad sa vráti znásobená, mútna“*?
13. Ako môže ľad na očiach súvisieť s daným druhom zrady?

Poznámka: Dante opisuje nielen vonkajšie utrpenie, ale aj to vnútorné. Od toho chudáka sa potom dozvie, že aj jeho bolesť pramení zvnútra (v. 113). Zradcovia hostí nemôžu plakať, hoci plačú od bolesti. V dôsledku chladu svojich sŕdc stratili cit aj v tvárach (Šavelová, 2014, s. 419 — 420).

14. Dante zradcovi (Fra Alberigo dei Manfredi) prisľúbil, že mu uľaví do bolesti a strhne mu zamrznutú „masku“ z tváre, ak mu prezradí svoje meno. Prečo mu ju nakoniec Dante nestrhol?

Poznámka: Zrejme tu Dante sám zrkadlí zradu zradcov, keďže jeho sľub, že zradcovi zotrie ľad z očí, ak mu prezradí svoje meno, bol len zámienkou, aby dosiahol svoj cieľ, rovnako ako to bolo aj v historickom príbehu Fra Alberiga, ktorý len predstieral pohostenie a dobrý úmysel zmieriť sa s bratom a jeho synovcom, aby svojich hostí nechal zavraždiť. Dante ukazuje, že v priestore najhoršej zrady je každé gesto klamstvom.

15. Text spomína jednu z troch gréckych sudičiek — Atropos, ktorá prestriháva niť života. Ako chápete verše 122—126 *„čo v telesnej skrýši robím už dnes, nik správu nepodá mi. Ptolomea tým totiž sa tu pýši, že duša často ešte skôr sem padá, než Atropos ju pošle k tejto ríši“*?

Poznámka: Prekvapujúco sa Alberigova duša už nachádza v najhlbšej časti pekla, v Ptolomei, hoci v tom čase ešte fyzicky žil na zemi (vv. 122 — 123). Sám to vysvetľuje tým, že duše najhorších zradcov sa vopred oddeľujú od tela a klesajú do pekla, pričom telo, ktoré je posadnuté diablom, ešte zostáva na zemi (vv. 129 — 135, 146). Podobne je na tom stále živý Branca d'Oria (v. 138), ktorý sa tak mohol od Danteho dozvedieť, že je už v pekle.

Ungolino a jeho deti
Spev XXXIII.
→ →

Aktualizácia

16. Aké duchovné formy má dnes kanibalizmus? Kedy a kde sa navzájom napadáme a „požierame“?
17. Ako súvisí telesná bolesť s duševnou?
18. Napadajú vám nejaké príklady skrytého ľudského utrpenia, voči ktorému sme dnes ľahostajní?
19. Ľudia v Danteho dobe poznali hlad. V Európe dnes vyhadzujeme v priemere 100 kg potravín ročne na osobu, zatiaľ čo vo svete stále milióny ľudí hladujú. Ako obmedziť plytvanie jedlom?

Sochárska interpretácia

10 min.

Jean-Baptiste Carpeaux (1827 — 1875)

Jean-Baptiste Carpeaux bol najvýznamnejší francúzsky sochár obdobia Druhého cisárstva (za vlády Napoleona III., 1852 — 1870). Patril medzi najuznávanejších sochárov neskorého romantizmu. Ako učiteľ Augusta Rodina výrazne ovplyvnil ďalší vývoj moderného sochárstva. V jeho dielach je už možné vidieť posun od neoklasicistickej strohosti francúzskeho akademického umenia k novému chápaniu sochárstva.

Carpeaux pochádzal z rodiny kamenárov. Stal sa žiakom Françoisa Rudea, ktorého sochy a pomníky zdobia parížske múzeá a verejné priestranstvá. Počas svojho študijného pobytu v Ríme v rokoch 1856 — 1862 sa intenzívne oboznámil s dielami renesančných a barokových majstrov, ovplyvnil ho najmä Michelangelo. V tom čase vznikli aj jeho prvé náčrty námetu z Danteho *Pekla* — sochy Ugolina s jeho synmi. Práve sochárske stvárnenie hladujúcej rodiny ho preslávilo.

Carpeauxovo dielo sa vyznačuje výrazným citom pre pohyb, dramatickosť a emocionálny výraz. Jeho postupy boli založené na práci s hlinou, skicovaní a modelovaní, čo mu umožňovalo zachytiť živosť a dynamiku postáv (napr. *Achilles so zranenou pätou*, 1850). Jeho realistické sochárstvo bolo plné energie a akcie, čo sa najvýraznejšie prejavilo v provokatívnej sochárskej skupine *Tanec* (1868), vytvorenej pre parížsku operu, zobrazujúcej nahé divoké bakchantky, ktoré obklopujú Dionýza. Jeho terakotové busty žien sú zase príkladom jemnej práce s ľudskými výrazmi (*Prečo som sa narodila ako otrokyňa!?*, 1867).

Carpeaux si kládol za cieľ vrátiť modernej soche život a vyvolať v nej silu pohybu a emócií, pričom jeho dielo často nesie barokové reminiscencie. Tým všetkým predznamenal podobu moderného sochárskeho umenia.

Trpiaci sochár

Uznávaný umelec sa oženil s Améliou Clotilde de Montfortovou, svojou modelkou, do ktorej sa vášnivo zamiloval. Krátko nato mali spolu tri deti. Na vrchole slávy a pod tlakom objednávok

sa u sochára prejavila choroba z mladosti. Syfilis prešiel do psychických prejavov (neurosyfilis). S chorobne žiarlivým, agresívnym a psychicky labilným umelcom sa už nedalo ďalej žiť, a tak ho v roku 1873 manželka opustila. Carpeaux zvečnil svoju úzkosť, osamelosť a bolesť v diele *Autoportrét Carpeauxa plačúceho od bolesti* (1874). Urputne sa snažil ďalej tvoriť, ale telo mu to viac nedovolilo. Dráma veľkého umelca v boji s rozpadom vlastného tela a duše sa skončila 12. októbra 1875.

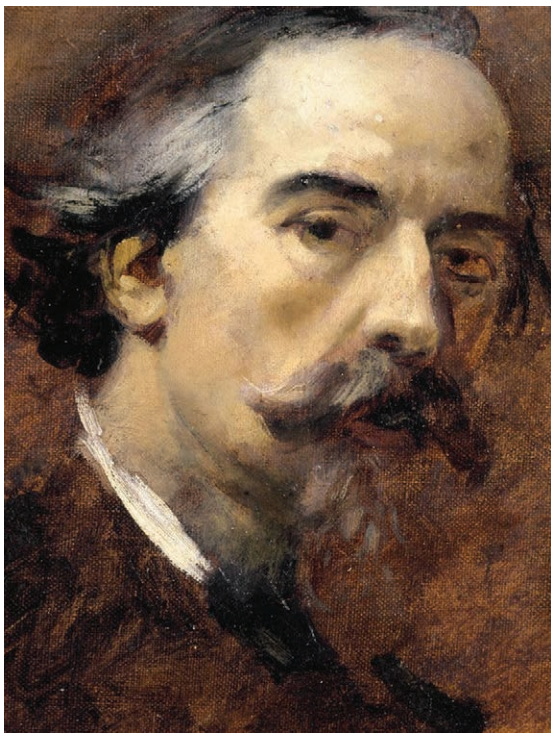
Súsošie *Ugolino a jeho synovia*

Genéza diela

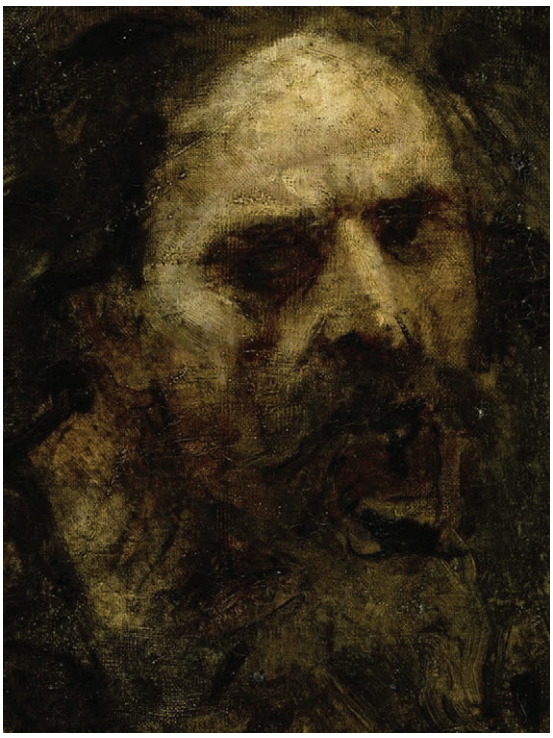
- Danteovský námet spracoval v Ríme. Prvý model vznikol pred rokom 1860 (nachádza sa v Národnej galérii v Prahe, v zbierke umenia 19. storočia a klasickej moderny).
- Súsošie bolo dokončené v roku 1862.
- Bronzový odliatok vznikol v roku 1863.
- Mramor bol vystavený v rokoch 1865 — 1867. (Dnes je v múzeu MET v New Yorku.)

Inšpirácie

- Ikonické antické súsošie *Láokoón so synmi* (z prelomu tisícročí).
- Michelangelove sochy a freska *Posledný súd* zo Sixtínskej kaplnky a Berniniho sochy.

Jean-Baptiste Carpeaux: *Autoportrét zo zásnub* (1869) ← ←

Jean-Baptiste Carpeaux: *Autoportrét Carpeaux kričiaci od bolesti* (1874) ←

20 min.

Otázky na diskusiu nad súsoším

Inštrukcie pre lektorov: Pri spoločnej diskusii premietajte dielo v plnom rozlíšení a v čo najväčšom formáte. Pred výkladom si spoločne doprajte pár minút tichého dívania sa na sochu. Skúste si predstaviť, že stojíte pred sochou postáv v životnej veľkosti. Prediskutujte sochársku interpretáciu textu (dielo si môžete prezrieť z rôznych uhlov na webovej stránke newyorského múzea *The Met*: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/204812?ft=ugolino&offset=0&rpp=40&pos=2).

Celok

20. Ako na vás pôsobí sochárska kompozícia ako celok?
21. Všetci sú nahí. Prečo sa umelec rozhodol pre túto formu stvárnenia postáv?
22. Prečo zobrazil svalnaté tela a nie vychudnuté?
23. V akom momente Carpeaux zobrazil Ugolina? (Myslíte si, že zobrazuje Ugolina v momente, keď zvažuje kanibalizmus?)

Jednotlivé postavy

24. Aké duševné rozpoloženie prezrádza výraz tváre jednotlivých figúr?
25. Čo vyjadrujú ich gestá a držanie tela?

Ugolino

- Umiestnenie: starší sediaci muž v strede kompozície.
- Napätie tela hladujúceho človeka.

Syn Uguccione

- Umiestnenie: z pohľadu diváka stojí vpravo (pod rukami Ugolina).
- Ako keby hľadal útechu v náručí otca.

Syn Gaddo

- Umiestnenie: vpredu na ľavej strane (objíma Ugolinove nohy).
- Prosí otca o pomoc.

Vnuk Brigata (Nino)

- Umiestnenie: vzadu na ľavej strane (omdlieva za Ugolinovým chrbtom).

Vnuk Anselmuccio (najmladší)

- Umiestnenie: leží vpravo na zemi pod Ugolinovými nohami.
- Spí alebo už zomrel.

Danteho Ugolino & Carpeauxovo súsošie

Dante hovorí o mladých mužoch a chlapcoch, v skutočnosti však boli všetci v čase uväznenia už dospelí. Ide teda o sochársku interpretáciu Danteho literárneho prerozprávania príbehu.

26. Ako by ste porovnali Danteho a Carpeauxovu interpretáciu konca Ugolina a jeho synov a vnukov? Aké paralely a aké rozdiely vidíte? Na čo sa zameral sochár a na čo básnik?
27. Čo priniesla literárnemu zobrazeniu sochárska interpretácia? (Zdôraznila ich prežívanie utrpenia? Podarilo sa francúzskemu sochárovi vyjadriť ich stav?)

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 194 — 198. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 270 — 278. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 270 — 278. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 169 — 174. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/ [cit. 10. 06. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 140 — 144. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 211 — 221. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 06. 2026].

BORGES, Jorge Luis. Devět dantovských esejí. Ugolinův falešný problém. In *Předmluvy s předmluvou předmluv — Devět dantovských esejí — Osobní knihovna*, s. 271 — 276. Praha: Argo, 2012.

BOYDE, Patrick. *Perception and Passion in Dante's Comedy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev tridsiaty tretí. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 642 — 644. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI, Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 320 — 333. Turín: SEI, 2017.

ŠAVELOVÁ, Monika. XXXIII. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 413 — 421. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Zrádci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 95 — 99. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Internetové zdroje

Jean-Baptiste Carpeaux. https://fr.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Carpeaux

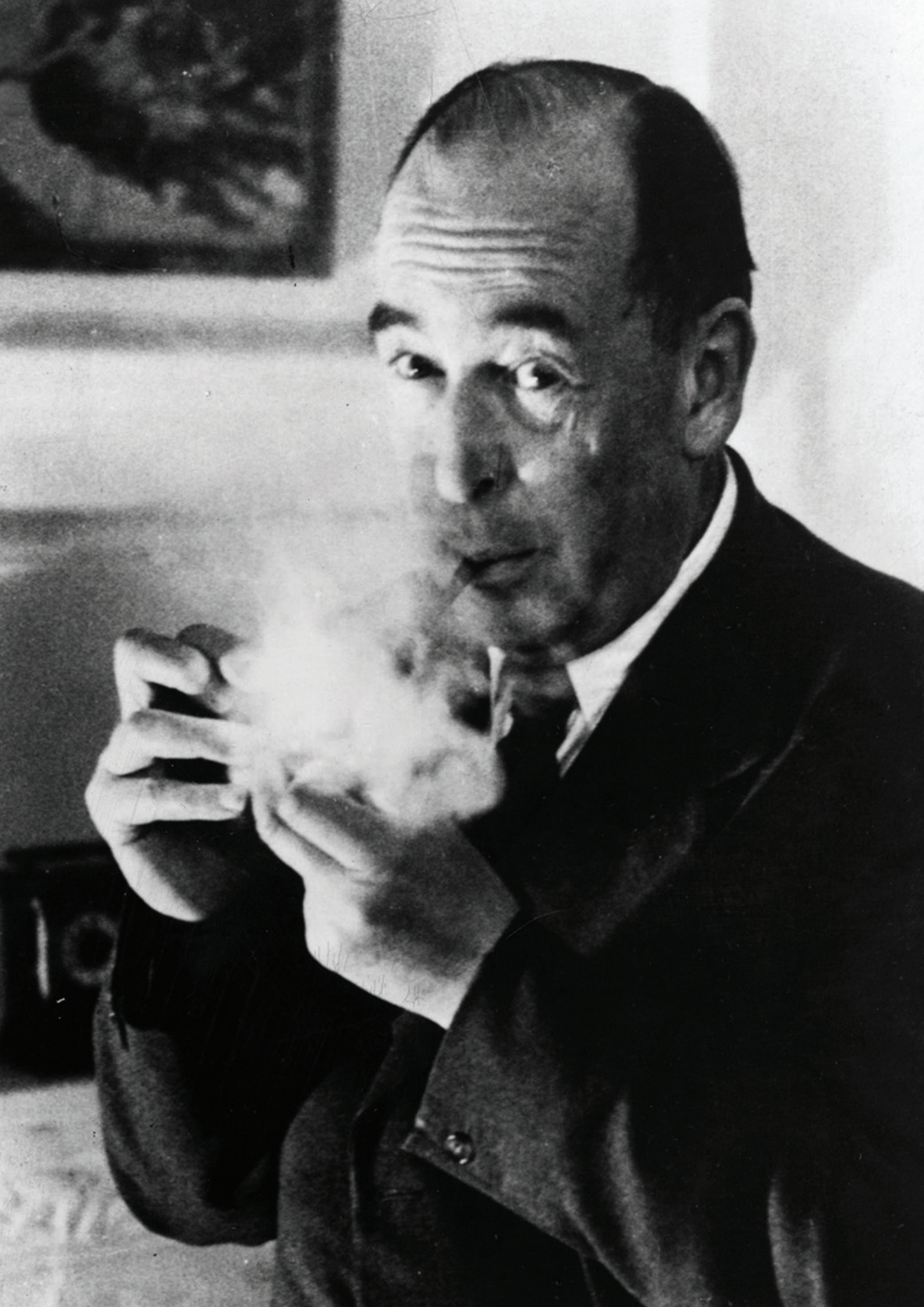
Ugolino and His Sons: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/204812

Použité obrázky

1. Jean-Baptiste Carpeaux: *Ugolino a jeho synovia* (1865 — 1867), mramor, The MET, New York. Kredit: The MET, Public domain. URL: https://images.metmuseum.org/CRDImages/es/original/DP247545.jpg
2. Jean-Baptiste Carpeaux: autoportrét zo zásnub (1869), Le Musée des Beaux-Arts de Valenciennes. Kredit: Le Musée des Beaux-Arts de Valenciennes, Public domain. URL:

https://musee.valenciennes.fr/wp-content/uploads/sites/5/2021/12/csm_autoportrait_fiancaille_a5fddea245.jpg

3. Jean-Baptiste Carpeaux: autoportrét *Carpeaux kričiaci od bolestí* (1874), Le Musée des Beaux-Arts de Valenciennes. Kredit: Le Musée des Beaux-Arts de Valenciennes, Public domain. URL: https://musee.valenciennes.fr/wp-content/uploads/sites/5/2021/12/csm_criant_douleur_be89b4da34.jpg

Zobrazovanie diabla v modernej literatúre *Rady skúseného diabla* C. S. Lewisa

XXI.

Opakovanie

V 33. speve Dante a Vergílius prešli druhou a treťou zónou deviateho kruhu (Antenora a Ptolemaia), kde sú trestaní vlastizradcovia a zradcovia hostí. Má podobu zamrznutého jazera a je plná tiel uväznených v ľade. Dante si vypočul desivý príbeh grófa Ugolina o tom, ako bol spolu so svojimi synmi a vnukmi uväznený vo veži a mučený hladom. Ugolino mu opísal ich pomalé umieranie a vlastnú beznádej. Zradcovi Alberigovi Dante odmietol strhnúť ľad z očí. V najhlbšej časti pekla ho čaká stretnutie s Otcom lží.

Dante venoval diablom vo svojom *Pekle* len minimálny priestor. Priamo opísal až Lucifera v poslednom speve pekla. Omnoho viac sa zameral na jednotlivé ľudské hriechy a zodpovedajúce spôsoby trestu. Iní autori však ponúkli aj pohľad samotného diabla.

Alegorické putovania za spásou duše v európskej literatúre

Hoci sa Danteho *Komédia* v baroku netešila veľkej obľube, mnohí barokoví autori nadviazali na staršiu stredovekú tradíciu zobrazovania alegorického putovania svetom za spásou duše, ktorú literárne stvárnil práve Dante. „Danteovský model“ sa však v novoveku neobnovil v katolíckej literatúre, ale skôr v tej protestantskej, čo súviselo s dôrazom na individuálnu cestu spásy bez sprostredkovania. Českým príkladom bol Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*. Podobnú schému a hlavnú tému pertraktuje aj Miltonov *Stratený raj* (1667), svojho času veľmi populárna Bunyanova *Pútnikova cesta* (1678), Goetheho *Faust* (1808) a ďalšie diela, ktoré sa stali súčasťou kánonu svetovej literatúry.

Sekularizáciou literatúry sa menilo aj zobrazovanie diabla. Miltonov Satan je síce padlý anjel, ale zachováva si niečo zo svojej pôvodnej krásy a vznešenosti: je impozantný, hrdý a má bližšie ku Goethovmu Mefistofelovi — mimoriadne inteligentnému a dokonca vtipnému diablovi. Na rozdiel od ľudovej kultúry, vo vysokej literatúre sa Satan prestal zobrazovať groteskne a teatrálne a prevládli jeho civilné podoby. Časť modernej literatúry a súčasného umenia charakterizuje fascinácia zlom, temnota sa stala niečím lákavým, hodným zobrazenia. Iným smerom sa vydal britský spisovateľ C. S. Lewis, ktorý sa v literárnych zobrazeniach odklonil od miltonovskej a faustovskej tradície a v literatúre 20. storočia oživil niektoré stredoveké a špecificky danteovské motívy.

C. S. Lewis (1957) ←←

Diabol podľa C. S. Lewisa

Ale na tom, jak se tato kniha čte, příliš nezáleží; vždyť jejím účelem není spekulovat o životě ďáblů, ale podívat se na lidský život z nového úhlu.
(Lewis, 1995, s. 13)

Lewis, podobne ako Dante, odmieta démonov heroizovať. Sú pre neho menej zaujímaví ako ľudia, o ktorých posmrtnom živote sa, na rozdiel od diablov, ešte nerozhodlo. Diablom síce vo svojich dielach venuje dosť priestoru a berie ich vážne, ale zároveň si zachováva odstup a robí si z nich posmech. Sú síce inteligentní, ale nemajú zmysel pre humor, sú neľudskí a predovšetkým nikdy nepochopia jednoduchú pravdu o bezpodmienečnej láske. Lewis tak spája moderné civilnejšie stvárnenie diabla a pekla ako byrokratickej inštitúcie so starším teologickým postojom, ktorý nepozná glorifikáciu a romantizáciu zla.

Podobne uvažuje Simona Weilová (2021, s. 82): *„Imaginárne zlo je romantické, rôznorodé, skutočné zlo je jednotvárne, monotónne, vyprahnuté, nudné. Imaginárne dobro je nudné; skutočné dobro je vždy nové, zázračné, opojné. Literatúra založená na predstavivosti je teda buď nudná, alebo nemorálna (prípadne je zmesou obidvoch). Vymyká sa tejto alternatíve iba vtedy, ak vďaka umeniu nejakým spôsobom prechádza na stranu skutočnosti — a to dokáže jedine génius“*.

Lewis pri vymýšľaní mien diablov využil svoje jazykové znalosti. Ich pôvod je prozaický a fonetický: zvuková podoba mien diablov mala byť nepríjemná. Pozoruhodným rysom Lewisovho Satana je „duchovný kanibalizmus“, čiže túžba diabla vysať človeka. „Požieranie duší“ je výsledkom jeho nenávisti a zúrivosti. V predslove k vydaniu z roku 1960 Lewis (1995, s. 13) píše: *„Představuji si, že ďáblové dokážou v duchovním smyslu sežrat sebe navzájem — a nás také. Dokonce i na lidech bývá vidět ta nezřízená touha ovládnout (téměř spolknout) svého bližního — aby se tak celý jeho duchovní a citový život stal jen rozšířením jejich vlastního života; aby svou nenávist, zlobu a egoismus ukájeli i jeho prostřednictvím“*. A práve tu sa približuje k Danteho chápaniu Satana ako zradcu, ktorý požiera iných zradcov.

Clive Staples Lewis (*29. 11. 1893 — † 22. 11. 1963)

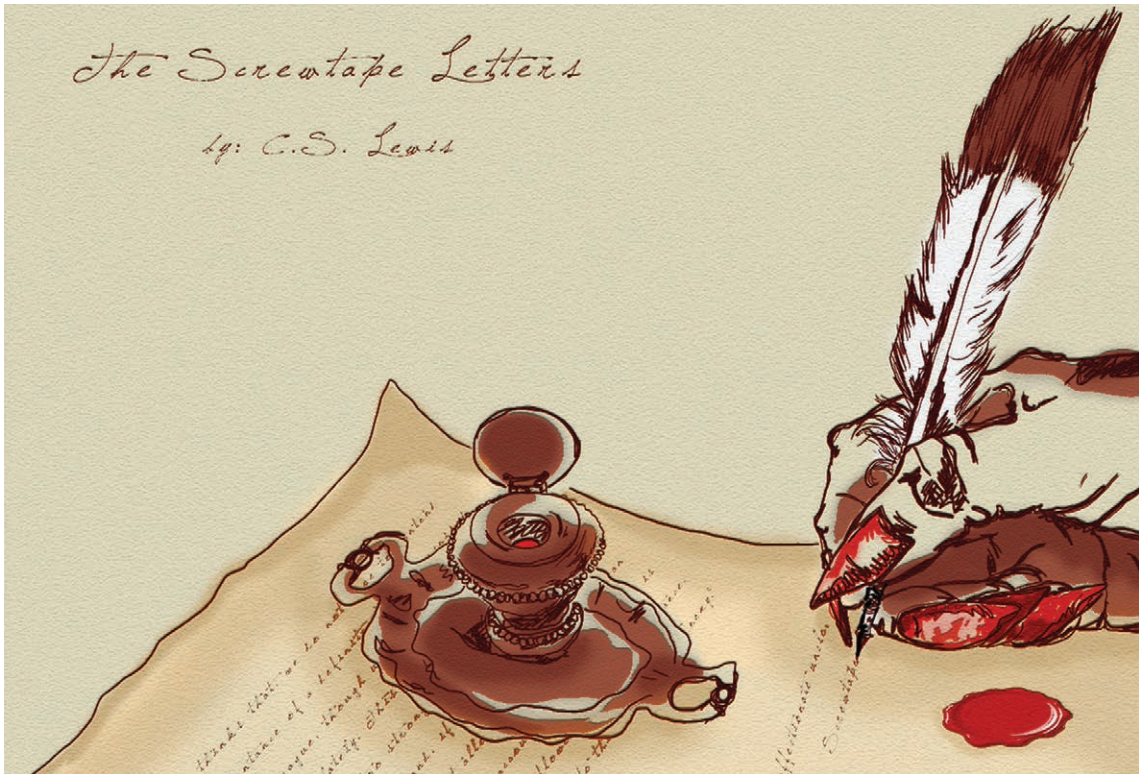
C. S. Lewis bol britský spisovateľ, profesor dejín literatúry a publicista. Narodil sa v Belfaste, študoval v Oxforde a neskôr vyučoval anglickú literatúru na Magdalen College. V mladosti sa odvrátil od viery, ale po dlhom hľadaní sa v 30. rokoch znovu rozhodol pre kresťanstvo aj pod vplyvom priateľov, najmä J. R. R. Tolkiena, s ktorým zdieľal vášeň pre staré germánske jazyky a príbehy. Obaja patrili k oxfordskej literárnej skupine Inklings — pánskemu čitateľskému klubu, v ktorom sa dlhé roky každý týždeň stretávali pri čítaní vlastných pripravovaných diel.

C. S. Lewis sa ako spisovateľ preslávil románovým cyklom *Kroniky Narnie* (1950 — 1956). Medzi jeho významnejšie knihy patrí alegorické dielo *Veľký rozvod* (1945, rozprávanie o nebi, pekle a slobodnej vôli, ktoré bolo priamo inšpirované Danteho *Komédiou*) a apologetické dielo *Hovory*

(1952, pôvodne rozhlasové prednášky na BBC z rokov 1941 — 1944). V pokročilom veku sa oženil s americkou poetkou Joy Davidmanovou, ktorej náhlu smrť hlboko prežíval a spracoval v knihe *O zármutku* (1961). Zomrel v Oxforde v roku 1963.

Rady skúseného diabla

The Screwtape Letters vznikli počas druhej svetovej vojny. C. S. Lewis ich uverejňoval na pokračovanie v anglikánskom týždenníku *The Guardian*. Hoci boli pôvodne určené najmä pre veriace publikum, už vtedy si získali obľubu aj medzi ľuďmi mimo cirkvi a dodnes ich radi čítajú aj nekresťania. Prvé anglické knižné vydanie vyšlo v roku 1942. Ide o fiktívne listy, v ktorých starší a skúsený démon poúča mladšieho učňa, ako má pokúšať človeka, ktorý mu bol pridelený, bez toho, aby si to všimol a uvedomil si, že často verí ilúziám a riadi sa len svojimi pocitmi. Lewis tak vytvoril epištolárny román s prvkami satiry, teologickej alegórie a morálneho podobenstva, ktorý umožňuje čitateľovi nahliadnuť do komunikácie diablov, bojujúcich o dušu mladého muža a hľadajúcich najvhodnejšiu stratégiu, ako ju získať a po smrti dostať do pekla.

Izabela Wojcik:
The Screwtape Letters
←

70 min.

Otázky na porozumenie textu

LEWIS, C. S. *Rady skúseného diabla*. Prel. L. Tužinská. Bratislava: Porta Libri, 2007.
LEWIS, C. S. *The Screwtape Letters: With Screwtape Proposes a Toast*. New York: HarperCollins e-books, 2009.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Rozhodnite sa, či budete čítať anglický originál alebo preklad. Nahlas si prečítajte vybrané listy z korešpondencie diablov. Zameriavajte sa na témy sebapoznania, vojny, času a lásky.

1. Čo si myslíte o Lewisovom diele a jeho štýle?
2. Ako si Lewis predstavuje peklo a diablov?
3. Aké sú rozdiely a podobnosti s Danteho *Peklom*?

Čítanie a výklad

Postavy:

Krutodlak (Screwtape) adresuje svoje listy **Svrabomilovi** (Wormwood)

Rozvrh čítania:

Kapitoly 1, 5 a 21

1. kapitola
p. 1 — 2 / s. 9 — 10 („My dear Wormwood, (…) what he means by 'real'." / „Drahý môj (…) pod pojmom „skutočný" myslí.")

4. Kto je pre nich Nepriateľ (Enemy) a kto Náš Otec v hlbinách (Our Father Below)?
5. Akú stratégiu pri pokúšaní navrhuje Krutodlak (Screwtape) Svrabomilovi (Wormwood)?
6. Prečo by si nemal vo svojom zámere príliš sľubovať od argumentácie v sporoch o rôznych svetonázoroch?
7. Krutodlak (Screwtape) sa usmieva a chváli sa, že diablom sa podarilo odvrátiť pozornosť súčasných ľudí od hľadania pravdy a racionality k vágnej reči a povrchnému mysleniu. Súhlasíte s tým?
8. Akú úlohu podľa neho zohráva denná tlač?

Vysvetlivky:
Enemy = Boh
Materialism = v Lewisových dielach označuje presvedčenie, že duchovná sféra neexistuje
Our Father Below = Lucifer

5. kapitola
p. 21 — 22 / s. 21 („My dear Wormwood (…) too much from a war." / „Drahý môj (…) neočakával priveľa.")

9. Čo asi bolo v Svrabomilovom liste, na ktorý máme len odpoveď?

1. Čo považuje Krutodlak za hlavnú úlohu diablov? Prečo nazývajú svoju obeť pacientom?
2. Prekvapilo vás triezve hodnotenie vojny z pohľadu staršieho diabla?
3. Aké myšlienky by mohli človeka vo vojne zlomiť? Aké posilniť?
4. Aké dva ľudské postoje k vojne navrhuje Krutodlak v ľuďoch stimulovať? Prečo?

p. 22 — 24 / s. 22 („Of course a war is (…) is going to live forever.“ / „Samozrejme, že (…) bude žiť večne.“)

10. Prečo sa Krutodlak z vojny neteší? (Čo si ľudia vďaka vojne môžu uvedomiť?)
11. Myslíte si, že vojna, ktorá so sebou prináša strašné krutosti, prináša aj niečo dobré?
12. Ako Krutodlak opisuje súčasný postoj ľudí k smrti?
13. Vnímate tiež tendenciu umiestňovať umierajúcich ľudí do rôznych zariadení, aby neboli na očiach?

21. kapitola
p. 111 — 112 / s. 69 — 70 („Men are not angered (…) moon as is chatttels.“ / „Človeka nenahnevá (…) Slnko a Mesiac.“)

14. Čo podľa skúseného diabla dokáže človeka riadne podráždiť?
15. Vnímate čas ako „svoj čas“?
16. V akom zmysle nám čas nášho života nepatrí?

p. 113 — 114 / s. 70 — 71 („The sense of ownership (…) have done a corner in’.“ / „Vo všeobecnosti (…) prichystané miesto.“)

17. Čo je pre peklo i nebo dôvodom na smiech?
18. Chápeme ako vlastníctvo aj to, čo nemožno vlastniť? (Napadajú vám nejaké príklady?)
19. Ako sa takýto postoj premieta do vzťahov?

Aktualizácia

20. V čom mohlo byť toto Lewisovo dielo aktuálne počas druhej svetovej vojny a v čom je aktuálne dnes?
21. Súhlasíte s autorom, že vojna nie je len strašným obdobím, keď neplatia morálne normy ani etika a človek sa správa neľudsky, ale aj príležitosťou na prebudenie k ľudskosti? Ako je to v dnešných vojnách?
22. Bojíme sa dnes smrti a vytláčame ju z rodinného i spoločenského života?

Zdroje

Primárna literatúra

LEWIS, C. S. *Rady skúseného diabla*. Prel. L. Tužinská. Bratislava: Porta Libri, 2007.

LEWIS, C. S. *Rady zkušeného ďábla*. Prel. P. Vachek. Praha: Zvon, 1995.

LEWIS, C. S. *The Screwtape Letters: With Screwtape Proposes a Toast*. New York: HarperCollins e-books, 2009.

Sekundárna literatúra

CASSIDY, Joseph P. On discernment. In Macswain, Robert — Ward, Michael: *The Cambridge companion to C.S. Lewis*, s. 132 — 145. Cambridge University Press, 2010.

ECO, Umberto. Ďábel v moderním světě. 1. Od vzbouřeného Satana k nebohému Mefistofelovi. In *Dějiny ošklivosti*, s. 262 — 272. Prel. I. Adámková. Praha: Argo, 2007.

GLYER PAVLAC, Diana. *Bandersnatch: C. S Lewis, J. R. R Tolkien, and the Creative Collaboration of the Inklings.* Kent: Black Squirrel Books, 2015.

GLYER PAVLAC, Diana. *The Company They Keep: C. S. Lewis and J. R. R. Tolkien as Writers in Community*. Kent, Ohio: Kent State University Press, 2008.

HOŠEK, Pavel. *C. S. Lewis: mýtus, imaginace a pravda*. Praha: Návrat domů, 2004.

WEIL, Simone. *Tiaž a milosť*. Prel. A. Záthurecký. Bratislava: Európa, 2021.

WELLMAN, Sam. *C. S. Lewis: Poutník krajinou fantazie*. Prel. T. Adámek. Praha: Návrat domů, 2000.

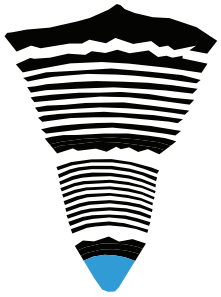
Použité obrázky

1. John S. Murray: *Dust jacket of Lewis, C. S.* (1957). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/C._S._Lewis#/media/File:CS_Lewis_photo_on_dust_jacket.jpg
2. Izabela Wojcik: *The Screwtape Letters*. Kredit: Izabela Wojcik. URL: https://apilgriminnarnia.files.wordpress.com/2012/10/screwtape-letters-by-izabela-wojcik1.jpg

Spev tridsiaty štvrtý
Kozmológ Dante
& *Danteovská symfónia*
Franza Liszta

XXII.

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Pripomeňte začiatok a priebeh Danteho cesty peklom. Na seminári sa zamerajte na pozíciu zmrznutých zradcov a Lucifera na dne pekla. Na záver venujte osobitnú pozornosť rozhovorom o čitateľských zážitkoch z Danteho *Komédie — Pekla*.

Opakovanie

5 min.

Peklo v Danteho *Komédii* je prvou etapou jeho vlastnej cesty od zblúdenia v hriechu k spáse. Zároveň je alegorickým zobrazením putovania ľudskej duše a svedectvom o autorovej ceste písania. Prvý spev predstavuje zostup do podsvetia, po ktorom Danteho sprevádza rímsky básnik Vergílius. Spoločne prešli všetkých deväť kruhov pekla, kde sú hriešnici trestaní podľa princípu *contrapasso* — ich trest priamo zodpovedá povahe ich previnenia. Ich dominantný hriech je ich peklom.

V predpeklí sa nachádzajú nerozhodní. 1. kruh (Limbus) je posmrtným domovom cnostných pohanov, ktorí netrpia mukami, ale v dôsledku toho, že neboli pokrstení, im chýba radosť z Božej blízkosti. V 2. — 5. kruhu sú trestané vášne a nemiernosť: cudzoložstvo (víchrica zmieta milencov), obžerstvo (špinavý dážď), lakomstvo a márnotratnosť (večné prevracanie bremien), hnev a duchovná apatia (ponorenie do močiarov Styxu). 6. kruh patrí bludárom uväzneným v ohnivých hroboch. 7. kruh je vyhradený násilníkom — proti blížnemu, proti sebe samému a proti Bohu či prírode. 8. kruh je rozdelený na desať žľabov pre rôzne formy podvodu a lži (zvodcovia, úžerníci, veštci, zlí radcovia či korupčníci). Nakoniec 9. kruh tvorí zamrznuté jazero Kokytos, kde sú zradcovia — rodiny, vlasti, hostí i dobrodincov. V jeho strede Dante zazrie Lucifera.

Franz Von Stuck:
Lucifer
(1890 — 1891)
← ←

Kozmológ Dante

10 min.

Dante si predstavuje svet v duchu aristotelovsko-ptolemaiovského modelu, avšak s určitými posunmi. V *Komédii* sa pokúša zosúladiť biblický opis stvorenia v knihe *Genesis* so starovekými a stredovekými kozmogóniami — vrátane sveta Vergíliovej *Aeneis* — a s filozofickými teóriami

o kozme (Platónov *Timaios*, Aristotelov prírodovedný korpus a arabský averroizmus). Dobové scholastické myslenie kládlo dôraz na hierarchiu bytia a svet chápalo ako usporiadaný, zmysluplný celok. Stvorenie *ex nihilo* prebehlo Božím slovom a celý svet — vrátane anjelov i ľudí — je výrazom Božieho intelektu, vôle a lásky; preto nesie racionálny a harmonický poriadok. Hoci bol kozmos stvorený naraz, stále zostáva dynamický a „rodí sa".

Svet je prepojený so štruktúrou a príbehom *Komédie*. Podľa vtedajších predstáv bola severná pologuľa prevažne súšou a jej stredom bol Jeruzalem. Južnú pologuľu podľa Danteho pokrýva oceán a uprostred sa nachádza ostrov s horou Očistcovou. V 34. speve *Pekla* Dante spája biblickú zmienku o páde Lucifera so vznikom pekla: Satanov pád vyhĺbil na planéte Zem lievik a hmotu zeminy vytlačil na južnú pologuľu, kde vytvorila ostrov s horou Očistcovou. Os stredu Zeme sa zhoduje s bodom, *„kde prišiel o život ten bez hriechu"* (v. 114 — 115), teda s miestom Kristovho ukrižovania. Po tejto udalosti Satan stratil svoju moc nad človekom. Pekelný lievik je zároveň spojený s horou Očistca prostredníctvom podzemnej chodby, po ktorej Dante s Vergíliom vyjdú z pekla von.

Po výstupe sa Dante ocitne na pobreží ostrova s očistcom, prejde takzvaným predočistcom a ocitne sa pred bránou samotného očistca. Očistcová hora je rozdelená na sedem terás podľa siedmich smrteľných hriechov. Aj štruktúra hory zodpovedá morálnej hierarchii. Po tom, čo Dante prejde vlastným pokáním a očistným ohňom, v sprievode Beatrice vystúpi na vrchol hory, kde nájde pozemský raj (záhradu, kde prebývali Adam a Eva). Nad ním sa rozprestiera sublunárna sféra oddelená od supralunárnej sféry, v ktorej začína Danteho výstup do raja. Raj je tvorený jednotlivými nebeskými kruhmi pomenovanými podľa planét. Nad nimi je tzv. Empyreum, kde prebývajú anjeli, a na mieste najvzdialenejšom od Zeme sídli žiariaci Boh spolu so svätými.

Lokalizácia

Štvrté pásmo deviateho kruhu (Judekka), zradca dobrodincov a Boha

Otázky na porozumenie textu — XXXIV. spev

45 min.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 279 — 286. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

Čítanie a výklad

Postavy:

Rozprávač — Dante (v. 3a, 4 — 19, 22 — 27; 28 — 60, 62b; 70 — 81, 83, 85 — 93, 94b, 94d, 97 — 105; 133 — 139)

Vergílius (vv. 1 — 2, 3c, 20 — 21; 61 — 62a, 63 — 69; 82, 84, 94a, 94c, 95 — 96, 106 — 132)

Rozvrh čítania:

I. vv. 1 — 27
II. vv. 28 — 69
III. vv. 70 — 132
IV. vv. 133 — 139

vv. 1 — 27

1. Prvý latinský verš znamená *„zástavy kráľa pekla prichádzajú“* (v. 1). Čo predznamenáva Vergílius? Odkiaľ sa v pekle berie strašný ľadový vietor?

Poznámka: Dante k trom slovám z latinského hymnu o Kristovi pridáva slovo peklo, čím mení jeho význam (*Vexilla regis prodeunt **inferni***). Ironicky tak predstavuje takmer bezmocného kráľa pekla — Lucifera, ktorému z jeho moci nezostalo nič, okrem vlajúcich krídel.

2. Ako si vysvetľujete podobu trestu pre najhorších zradcov, ktorí sú takmer úplne zamrznutí v ľade v rozličných polohách a Dante ich zrejme ani nerozpozná? Ako súvisí ich trest s typom ich zrady?

Poznámka: Zrejme je im odopretá akákoľvek možnosť pohybu, komunikácie a úľavy prostredníctvom gest, slov alebo sĺz. Absolútna bezmocnosť je najhorším trestom, zostávajú pasívni a znehybnení v neprirodzených polohách, z ktorých sa nemôžu vyslobodiť. Zároveň sú úplne pohltení svojím hriechom a cez ľad sa odráža ich utrpenie i hnev.

3. *„Jak zmĺkol som, jak krv mi zmrzla v žilách, nespytuj sa ma, kto si jasnozrivý: veď tuná reč by málo osožila“* (vv. 22 — 24). Ako na Danteho pôsobil Satan? Čo sa podľa Danteho nedá vyjadriť slovami?
4. Dá sa z veršov vyčítať niečo o Danteho vzťahu k čitateľovi (vv. 22 — 27)?

vv. 28 — 69

5. Prekvapilo vás Danteho stvárnenie vládcu podsvetia Lucifera?
6. Spomenie si niekto na biblický príbeh o páde Satana (Zj 12, 7 — 9)?

7. Čo vyjadruje podoba Lucifera a podoba jeho trestu?

Poznámka: Lucifer (Satan) bol podľa kresťanskej tradície vodcom vzbury proti Bohu, teda pomyselným vládcom diablov. Jeho meno znamenalo „nositeľ rána“ alebo „nositeľ svetla“, vraj bol najkrajším z anjelov. Trestom za jeho pýchu a túžbu po všemocnosti je teraz bezmocnosť a neopísateľná škaredosť. Vyžaruje z neho ľadový chlad, ktorý šíri okolo seba krídlami. Namiesto dychu života prináša živým bytostiam skazu, bolesť a nenávisť. Otázkou zostáva, prečo má Lucifer tri rôznofarebné tváre na jednom krku. Existujú rôzne alegorické výklady farebnej symboliky. V každom prípade je Satan v Danteho zobrazení protikladom Trojjediného Boha, ktorý vyžaruje svetlo v raji a ktorému sa chcel Lucifer vyrovnať.

8. Dante si za modelové príklady hriešnikov vybral Judáša, Bruta a Cassia, ktorých Satan drží v papuli. Spája ich niečo?
9. Prečo sú ináč otočení v Luciferovej tlame?

Poznámka: Za najťažší zo všetkých hriechov považuje Dante zradu najvyššej autority práve od toho, komu sa od nej dostalo priateľstva: v prípade Judáša ide o zradu Ježiša ako Božieho Syna — teda o bohovraždu, a v prípade Bruta a Cassia o zradu vládcu a predchodcu cisára ako najvyššej svetskej autority na zemi — teda o kráľovraždu. Náboženská autorita a autorita cisára (ako zástupcu Boha na zemi) boli v Danteho dobe základom spoločenského poriadku a mieru. Dante rozvinul svoju koncepciu legitimity tejto vlády v spise *O jedinej vláde* (*De Monarchia*).

vv. 70 — 132

10. Lezecká cesta po Luciferovej srsti je Dantemu nepríjemná, ale zaujíma ho (v. 103), ako je možné, že s Vergíliom zliezli po boku diabla, *„no uzrel som len nohy trčať nahor“* (v. 90). Prečo Dantemu *„chaos vtedy vládol v hlase“* (v. 91) a o akom bode *„má hútať dav a masa nevediaca“* (v. 92)?

Poznámka: Pútnici dorazili do samotného stredu Zeme, bodu, kde sa teraz nachádza Lucifer. Jaskyňou budú Dante s Vergíliom kráčať ďalej, až vyjdú na opačnej pologuli (ktorú si v dobovej kozmológii predstavovali ako oceán). Dante sa sám presvedčil a vlastnou cestou dokázal, že Zem je guľatá. Básnici boli v pekle 24 hodín. Je už večer Bielej soboty. Vergílius povedal, že nastáva noc (v. 68) a o chvíľu hovorí, že je pol tercie (v. 96), teda už ráno okolo pol ôsmej. Vergílius po namáhavom prechode peklom a stredom Zeme začal počítať čas podľa času južnej pologule. Keď na severnej pologuli zapadalo slnko (v. 68), na južnej už vychádzalo (Felix, 2019, s. 646).

11. Dante slovami Vergília naznačil, ako si predstavuje vznik pekelnej priepasti pádom Lucifera. Satan, ktorý sa Dantemu spočiatku zdal nepredstaviteľne desivý, teraz vo svojej bezmocnosti pôsobí takmer smiešne. Myslíte si, že to bol Danteho zámer?

Lucifer a zradcovia dobrodincov a Boha
Spev XXXIV.
→ →

VEXILLA REGIS
PRODEUNT
INFERNI

vv. 133 — 139

12. Čo hovoríte na posledné verše *Pekla*?
13. Prečo Dante bližšie neopísal cestu z pekla von?
14. Každá kantika *Komédie* končí doslova hviezdne. Všetky tri časti Dante uzatvára slovom „hviezdy“ (tal. *stelle*). Čo vo vás vyvolal posledný verš a obraz?

Poznámka: O hviezdach Dante písal najmä v diele *Hostina* (tal. *Convivio*). Bol presvedčený, že pohyby hviezd a planét ľudí ovplyvňujú, hoci majú slobodnú vôľu. Vďaka tomu, že ľudstvu poskytujú orientáciu, sú symbolom nájdenia správnej cesty v živote. Symbolizujú jednak ľudskú dušu, jednak poriadok sveta a jednak Boha ako ich pôvodcu a cieľ každej cesty — večnú a žiarivú bytosť, ktorá človeku pomáha svojou milosťou. Hviezdy u Danteho teda vyjadrujú ľudskú túžbu dosiahnuť blaženosť a nesmrteľnosť.

15. Čo priniesla Dantemu skúsenosť s peklom?
16. Čo si myslíte, že priniesla Dantemu-básnikovi skúsenosť s písaním *Pekla*?

15 min.

Záverečná reflexia čitateľského zážitku

17. Blahoželám vám, s Dantem a Vergíliom ste prešli celým peklom! Teraz by ste mali jasnejšie vidieť hviezdy. Čo vám priniesla skúsenosť s *Peklom*?
18. Ako sa vám ako čitateľom putovalo s Dantem a Vergíliom?
19. Aký dojem na vás urobilo Danteho *Peklo*?
20. Čo ste si uvedomili pri čítaní o Danteho ceste? (Čo bolo pre vás dôležité?)
21. Akú myšlienku si z toho odnášate? Ktorý obraz si zapamätáte?

Anselm Kiefer:
Las célebres órdenes de la noche (1997)
←

Bonus: *Danteovská symfónia* Franza Liszta

Inštrukcie pre lektorov: V prípade možnosti ďalšieho termínu stretnutia môžete venovať pozornosť hudobnej interpretácii *Komédie* v podaní Franza Liszta alebo ju poslať účastníkom ako bonusové umelecké dielo.

Kurz Danteho *Peklo* sa končí, ale keďže Danteho *Komédia* v pekle nekončí, na záver si stručne predstavíme Lisztovu *Danteovskú symfóniu*, ktorá je hudobným spracovaním *Pekla* a *Očistca*. Tretiu kantiku *Raj* iba predznamenáva.

Franz Liszt (1811 — 1886)

Patrí medzi najvýznamnejších skladateľov obdobia romantizmu. Bol maďarského pôvodu, s rakúsko-nemecko-slovenskými koreňmi, rozprával nemecky. Ako vynikajúci klavirista a skladateľ precestoval celú Európu. Pôsobil najmä v mestách ako Weimar, Rím a Bayreuth. Preslávil sa svojím charakteristickým štýlom hry, ktorý zahŕňal energické údery do klávesov. Inšpiráciu nachádzal v umení a literatúre, pričom často spracovával diela klasických autorov do orchestrálnych či klavírnych skladieb.

„Bol to práve Liszt, kto vo svojej orchestrálnej hudbe novátorsky použil zjavné opakovanie, zvýraznenie zvukovej rozmanitosti, dôraz na sekvencie, harmonickú farebnosť, monotematické premeny, rétorické gestá a priame symbolické analógie medzi zvukom a jazykom (ako v úvode Danteho symfónie) a nakoniec aj zjavnú prítomnosť naratívneho rámca odvodeného z jazykového a vizuálneho“ (Gibbs — Gooley, 2006, s. 532).

Genéza diela

- Nad dantoevskými motívmi Liszt uvažoval od začiatku tridsiatych rokov, prvé hudobné komentáre pochádzajú z listov z rokov 1839 — 1840.
- K tejto téme sa vrátil v klavírnej skladbe *Po čítaní Danteho* z cyklu *Roky putovania* (1849).
- V rokoch 1855 — 1857 zložil *Danteovskú symfóniu*, ktorú venoval Richardovi Wagnerovi.
- Má len dve časti: *Inferno* a *Purgatorio*, ktoré je zakončené zborovým *Magnificat*. Tretia kantika chýba, pretože Wagner Liszta presvedčil, že žiadny skladateľ nedokáže vyjadriť raj.
- Premiéra sa konala 7. novembra 1857 v Drážďanoch a skončila fiaskom pre nedostatočné nacvičenie diela s mnohými inovatívnymi prvkami orchestrom.
- Druhé uvedenie sa konalo v Prahe 11. marca 1858 v paláci Žofín. Dirigujúci Liszt už zožal úspech.

Otázky k percepcii symfónie

INŠTRUKCIE PRE LEKTOROV: Pred spoločnou diskusiou si môžete vypočuť celú symfóniu, alebo si vypočuť jej vybrané časti a tie priebežne reflektovať. Môžete využiť voľne dostupnú hudobnú nahrávku.

I. *Peklo*
0:00:40 — 0:08:13

1. Aký pocit navodzuje úvodná časť symfónie?
2. Evokuje vám Danteho zablúdenie v temnom lese a vstup do pekla?

0:08:14 — 0:17:43

3. Aká atmosféra prevládala v tejto lyrickej pasáži?
4. Malo by ísť o hudobnú interpretáciu príbehu milencov Francescy a Paola. Aké emócie v nej prevládali?

0:17:44 — 0:22:44

5. Ako na vás pôsobil búrlivý záver *Pekla*?
6. Podarilo sa skladateľovi vyjadriť beznádejný stav zatratených?

II. *Očistec*
0:26:36 — 0:31:19

7. Ako sa zmenilo tempo a atmosféra v druhej časti symfónie?
8. Ako hudba korešpondovala duchovným stavom v očistci (pykanie duší s nádejou na koniec utrpenia)?

III. *Magnificat*
0:41:28 — 0:48:05

9. Podarilo sa skladateľovi dotknúť raja?
10. Čo priniesol do symfónie zborový spev?

Záver

11. Podarilo sa Lisztovi hudobne vyjadriť Danteho dielo?
12. Čo priniesla hudobná interpretácia k literárnemu stvárneniu *Komédie*?

Zdroje

Primárna literatúra

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia*, s. 199 — 203. Prel. V. Turčány — J. Felix. Komentár J. Felix. Ilustr. M. Cipár. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 279 — 285. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. V. Hložník. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komédia. Peklo*, s. 279 — 286. Prel. V. Turčány — J. Felix. Ilustr. M. Ormandík. Bratislava: Spoločnosť Dante Alighieri, 2005.

ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*, s. 175 — 179. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2024.

ALIGHIERI, Dante. *Comedia*. Originál dostupný online: *Digital Dante*, Columbia University. URL: https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/ [cit. 10. 05. 2026].

ALIGHIERI, Dante. *Hostina.* Prel. P. Koprda. Bratislava: Perfekt, 2022.

ALIGHIERI, Dante. *O jediné vládě*. Prel. B. Ryba. Praha: Melantrich, 1942.

ALIGHIERI, Dante. *Peklo*, s. 145—149. Prel. V. Mikeš. Praha: Academia, 2007.

Sekundárna literatúra

BLOKŠA, Jan. *Výklad Božské komedie Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického*, s. 222 — 231. V Hranicích: P. Zapletal, 1899 — 1900. Dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2db41246-7e43-11e1-a68c-0050569d679d [cit. 10. 05. 2026].

BOYDE, Patrick. Part I: The Cosmos. In *Dante Philomythes and Philosopher. Man in the Cosmos*, s. 43 — 201. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

FELIX, Jozef. Komentár ku kantike Peklo. Spev tridsiaty štvrtý. In Dante Alighieri. *Božská komédia*, s. 644 — 647. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2019.

JACOMUZZI Stefano et al. *La Divina Commedia. Nuova edizione integrale*, s. 334 — 346. Turín: SEI 2017.

MENZA, Antonino. Dantův Lucifer. In Pokorný, M. (ed.): *Čtení o Dantovi Alighierim: prostory, postavy a slova*, s. 88 — 97. Praha: Institut pro studium literatury, 2016.

MIKEŠ, Vladimír. Tu vykročil a já se vydal za ním. In *Peklo*, s. 171 — 183. Praha: Academia, 2007.

ŠAVELOVÁ, Monika. XXXIV. spev. In *Danteho Peklo. Idey a interpretácie*, s. 422 — 430. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014.

VAZZANA, Steno. Zrádci. In *Hříchy a zásluhy v Božské komedii: Dantovo contrapasso*, s. 95 — 99. Prel. M. Pokorný. Praha: Herrmann, 2025.

Sekundárna literatúra — Franz Liszt

CELENZA HARWELL, Anna. Liszt, Italy, and the Republic of the Imagination. In Gibbs, Ch. H. — Gooley, D. A. (eds): *Franz Liszt and his world*, s. 3 — 38. Princeton: Princeton University Press, 2006.

GIBBS, Christopher Howard — GOOLEY, Dana A. (eds.). *Franz Liszt and his world*. Princeton: Princeton University Press, 2006.

SHULSTAD, Reeves. Liszt's symphonic poems and symphonies. In Hamilton, K. (ed.): *The Cambridge companion to Liszt*, s. 206 — 222. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Internetové zdroje

Odkaz na Danteovskú symfóniu. V interpretaci hr-Sinfonieorchester (Frankfurt Radio Symphony) & Slovenský filharmonický zbor, dirigent Peter Eötvös, Alte Oper Frankfurt, 19. máj 2017. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=A7x-la2AbjE [cit. 14. 05. 2026].

Použité obrázky

1. Franz Von Stuck: *Lucifer* (1890 — 1891), olej, National Gallery, Sofia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Lucifer_%28Stuck%29#/media/File:Luzifer_(Lucifer)_painting_by_Franz_von_Stuck_1890_National_Gallery_in_Sofia.jpg
2. Anselm Kiefer: *Las célebres órdenes de la noche* (1997), Guggenheim, Bilbao. URL: https://www.guggenheim-bilbao.eus/la-coleccion/obras/las-celebres-ordenes-de-la-noche

Sprievodca seminárom
Danteho *Peklo*
Didaktická príručka

AUTOR
Mgr. Ján Hreško, Ph.D.

VYDAVATEĽ
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
vo Vydavateľstve ŠafárikPress

MIESTO VYDANIA
Košice

ROK VYDANIA
2026

POČET STRÁN
246

ROZSAH
Text: 9,5 AH
Obrazový materiál: 14,5 AH

VYDANIE
prvé

ISBN 978-80-574-0540-5 (e-publikácia)

